

MINISTERUL CULTURII
MINISTRY OF CULTURE
INSTITUTUL PATRIMONIULUI CULTURAL
INSTITUTE OF CULTURAL HERITAGE

Conferința Științifică Internațională

**PATRIMONIUL CULTURAL:
CERCETARE, VALORIFICARE, PROMOVARE**

International Scientific Conference

***CULTURAL HERITAGE: RESEARCH,
VALORIZATION, PROMOTION***

Ediția a XVII-a
dedicată Zilelor Europene ale Patrimoniului
dedicated to the European Heritage Days

Chișinău, 25-26 septembrie 2025

Organizarea manifestării științifice și editarea culegerii de rezumate fac parte din acțiunile programate în cadrul Programului de cercetare **170101: Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene (2024—2027).**

ARIILE TEMATICE ALE CONFERINȚEI:

Cercetarea și valorificarea culturii tradiționale românești

Cercetarea și valorificarea culturii tradiționale a minorităților etnice

Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit

Cercetarea, valorificarea și promovarea patrimoniului arheologic

Identitate, memorie și comunicare artistică în procesul de globalizare culturală

Redactare / Proof-reading:

dr. Nina Ivanova (textele în limba engleză/ English),

dr. Ecaterina Cojuhari (textele în limbile ucraineană și rusă/ Ukrainian and Russian)

Tipar: *Notograf Prim s.r.l.*

str. M. Sadoveanu, nr. 8/3, of. 18, Chișinău,

notografprim@gmail.com

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

„Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare“, conferință științifică internațională (17 ; 2025 ; Chișinău). Conferința Științifică Internațională „Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare“ = International Scientific Conference „Cultural heritage: research, valorization, promotion“ : Ediția a 17-a : dedicată Zilelor Europene ale Patrimoniului = dedicated to the European Heritage Days, Chișinău, 25-26 septembrie 2025 / comitetul științific: Ion Ursu [et al.]. – Chișinău : [S. n.], 2025 (Notograf Prim). – 280 p.

Antetit.: Ministerul Culturii, Institutul Patrimoniului Cultural. – Texte : lb. rom., engl., rusă, etc. – [100] ex.

ISBN 978-9975-84-252-5.

008+7/9(082)=00

P 44

Parteneri

MINISTERUL CULTURII/
MINISTRY OF CULTURE

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI/
ACADEMY OF SCIENCES OF MOLDOVA

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE ARTE „GEORGE ENESCU”
IAȘI, ROMÂNIA/
GEORGE ENESCU NATIONAL UNIVERSITY OF ARTS, IAȘI, ROMANIA

INSTITUTUL DE STUDII AL ARTELOR, FOLCLORISTICĂ
ȘI ETNOLOGIE „M. RYLSKYI” AL ACADEMIEI NAȚIONALE DE
ȘTIINȚE DIN UCRAINA/
*M. RYLSKYI INSTITUTE OF ART STUDIES, FOLKLORISTICS
AND ETHNOLOGY OF THE NAS OF UKRAINE*

UNIVERSITATEA TEHNICĂ DIN CLUJ-NAPOCA,
CENTRUL UNIVERSITAR NORD DIN BAIA MARE,
FACULTATEA DE LITERE, ROMÂNIA /
*TECHNICAL UNIVERSITY OF CLUJ-NAPOCA,
NORTHERN UNIVERSITY CENTER, BAIA MARE, ROMANIA*

Comitetul științific/ Scientific Board:

Dr. Ion URSU, dr. Natalia GRĂDINARU, dr. hab. Ana GHILAȘ, dr. Ion DUMINICA, dr. Ecaterina COJUHARI, dr. Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU, dr. hab. Gherghina BODA, dr. hab. Dumitru-Cătălin ROGOJANU, dr. Aurelia CARPOV, dr. Violeta TIPA, Oleksandr HOLOVKO

Comitetul de organizare/ Organizing Board

Dr. Ion URSU, dr. Natalia GRĂDINARU, dr. hab. Liliana CONDRATICOVA, dr. hab. Victor GHILAȘ, dr. Valentin ARAPU, dr. Ion DUMINICA, dr. hab. Ivan DUMINICA, dr. Victor COJUHARI, dr. Svetlana PROCOP, dr. Diana NICOGLO, dr. Natalia LAZAR, dr. Violeta TIPA, dr. Dumitru OLĂRESCU, dr. hab. Victoria ROCACIU, dr. Vitalie MALCOCI, dr. Sergiu MATVEEV, Sorin GRAJDARI, Carolina COTOMAN, Oleksandr HOLOVKO

PROGRAMUL CONFERINȚEI/ CONFERENCE PROGRAM

Joi, 25 Septembrie 2025/ Thursday, September 25, 2025

09.00—12.00

ȘEDINȚA PLENARĂ/ PLENARY SESSION

Sala Mică a Academiei de Științe a Moldovei /

Small Hall of the Academy of Sciences of Moldova

Moderatori/ Moderators:

Dr. Sergiu MATVEEV, dr. Valeria BARBAS

CUVÂNT DE DESCHIDERE/ OPENING SPEECH

Dr. Ion URSU, Director al Institutului Patrimoniului Cultural, Chișinău,
Republica Moldova/ Director of the Institute of Cultural Heritage, Chisinau,
Republic of Moldova

MESAJE DE SALUT/ GREETING MESSAGES

Dr. Vlad VORNIC, Secretar de Stat, Ministerul Culturii/ *Secretary of State,
Ministry of Culture*

Dr. hab. Liliana CONDRATICOVA, Secretar științific al Academiei de Științe
a Moldovei, Republica Moldova/ *Scientific Secretary of the Academy of Sciences
of Moldova, Republic of Moldova*

Dr. hab. Anca Doina CIOBOTARU, Universitatea Națională de Arte „George
Enescu”, Iași, România/ *George Enescu National University of Arts, Iași, Roma-
nia*

Dr. Nataliia STISHOVA, Director adjunct, Institutul de Studii al Artelor,
Folcloristică și Etnologie „M. Rylskyi” al Academiei Naționale de Științe din
Ucraina, Kyiv, Ucraina/ *M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folklore and Ethno-
logy of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

**COMUNICĂRI ÎN ȘEDINȚA PLENARĂ/
PLENARY SESSION COMMUNICATIONS:**

Dr. hab. Victoria ROCACIUC, Institutul Patrimoniului Cultural / Institute of Cultural Heritage

Eminescu în pictura moldovenească contemporană: expresii plastice și interpretări/ Eminescu in contemporary Moldovan painting: artistic expressions and interpretations

Dr. Sergius CIOCANU, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage, arh. Andrei VATAMANIUC

Centrul Istoric al orașului Orhei: identificare, studiere, dezvoltare durabilă / Historic Center of the Orhei town: identification, study, sustainable development

PhD Elena IAGĂR, member of The National Commission for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage of the Ministry of Culture, Romania/ Membru în Comisia Națională pentru Salvarea Patrimoniului Cultural Imaterial din Ministerul Culturii, România

Plocad — a Romanian traditional textile piece obtained with archaic technology/ Plocadul — o piesă textilă tradițională obținută cu tehnologie arhaică

Dr. habil. Teofil RENDIUK, M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine/ Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, Київ, Україна

Parametrii etnoidentificatori ai ucrainenilor din lumea contemporană/ Етноідентифікаційні параметри сучасного світового українства

13.00—18.00

Desfășurarea lucrărilor pe secțiuni / *Scientific proceedings in sections*

SECȚIUNEA I / SECTION I:

CERCETAREA, VALORIFICAREA ȘI PROMOVAREA PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC (I)/

RESEARCH, VALORIZATION AND PROMOTION OF THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE (I)

Biroul/ Office: Sala Mică a AȘM

Moderatori/ Moderators:

Dr. Aurel ZANOCI, dr. Sergiu POPOVICI

Prezentare de carte/ Book presentation:

В. А. ДЕРГАЧЕВ, *Ямная культура Карпато-Подунавья*. Том II. Погребальный обряд, типология инвентаря, периодизация и датировка. Воспоминания [=Valentin Dergachev, *Yamnaya kul'tura Karpato-Podunav'ya*. II. Pogrebal'nyi obryad, tipologiya inventarya, periodizatsiya i datirovka. Vospominaniya /Cultura Yamnaya în spațiul carpato-dunărean. II. Ritul funerar, tipologia inventarului, periodizarea și datarea. Amintiri], Chișinău, Editura Stratum Plus, 2025.

Prezintă: dr. Ghenadie SÎRBU, Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău

Dr. Sergiu POPOVICI, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Așezarea Cucuteni A de la Natalievca (Bălții Noi)/ The Cucuteni A settlement at Natalievca (Baltii Noi)

Dr. Ghenadie SÎRBU, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

The end of the 4th millennium BC in the East-Carpathian space. A continuous transformation/ Sfârșitul mileniului IV î.Hr. în spațiul est-carpatic. O transformare continuă

Dr. Mariana SÎRBU, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova/ National Museum of History of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova

Metalurgia în perioada târzie a epocii bronzului din spațiul Carpați-Nipru. Studiu de caz/ Metallurgy in the Late Bronze Age in the Carpathian–Dniester Region. Case study

Dr. Denis TOPAL, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Depozitul de bronzuri din așezarea culturii Chișinău-Corlăteni Văratice I (Duruitoarea Nouă II-„Căsoaia cu apă”)/ The Bronze hoard from the Chisinau–Corlateni culture settlement at Varatic I (Duruitoarea Noua II — “Casoia cu apa”)

Drd. Irina RUSU, Dr. Sorin IGNĂTESCU, Ana-Maria MĂRĂNDUCA, Valentina Larisa SAVU, Ioan-Alexandru GUIA, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, România/ “Ștefan cel Mare” University, Suceava, Romania

Considerații preliminare privind așezarea fortificată de la Brăiești - „Palanca” (com. Văculești, jud. Botoșani, România)/ Preliminary considerations on the fortified settlement at Braiești — “Palanca” (Vaculesti commune, Botosani, Romania)

Dr. Vasilica-Monica GROZA, Institutul de Arheologie, Academia Română, Filiala Iași/ Institute of Archaeology, Romanian Academy, Iași Branch; Dr. Mariana POPOVICI, Academia Română-Filiala Iași/ Romanian Academy — Iași Branch; Dr. habil. Luminița BEJENARU, Academia Română-Filiala Iași/ Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, România/ Romanian Academy — Iași Branch / “Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi, Romania

Analiza dentiției ca indicator al sănătății și identității biologice în epoca fierului (sud-estul României)/ Dentition analysis as an indicator of health and biological identity in the Iron Age (Southeastern Romania)

Dr. Aurel ZANOCI, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova/ Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Locuințele comunităților culturii getice din microzona Hansca, raionul Ialoveni/ *Dwellings of the getic culture communities in the Hansca microzone, Ialoveni District*

Dr. Vasile IARMULSCHI, FU Berlin (Germania)/ Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova/ Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

„În vremea regelui Oroles ...”. Despre portul paftalelor în La Tène-ul D în spațiul tiso-nistrean/ *“In the time of King Oroles ...”. On the wearing of belt buckles during La Tène D in the Tisza–Dniester Region*

SECȚIUNEA II / SECTION II:
**IDENTITATE, MEMORIE ȘI COMUNICARE ARTISTICĂ ÎN CON-
TEXT GLOBAL/**
*IDENTITY, MEMORY, AND ARTISTIC COMMUNICATION IN A GLOBAL
CONTEXT*

Biroul/ Office: 437

Moderatori/ Moderators:

Dr. hab. Victor GHILAȘ, dr. Svetlana ȚIRCUNOVA

Prezentare de carte/ Book presentation:

Dumitru Olărescu. *Filmul: transfigurarea artistică a realității (repere analitice despre creația cinematografică a lui Vlad Druc)*. Chișinău: Epigraf, 2024, 208 p. ISBN 978-9975-60-580-9

Prezintă: dr. Alexandru BOHANȚOV, Institutul Patrimoniului Cultural

Dr. hab. Victor GHILAȘ, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Universul de creație al muzicianului Ion Aldea-Teodorovici/ *The creative universe of musician Ion Aldea-Teodorovici*

Dr. Vasile CHISELIȚĂ, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Creația compozitorului Ion Aldea-Teodorovici de la confluența anilor 1980–1990: identitate, patrimoniu și memorie culturală a tranziției/ *The creation of the composer Ion Aldea-Teodorovici from the confluence of the 1980s–1990s: identity, heritage and cultural memory of the transition*

Dr. Violina GALAICU, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Polimorfismul modalului bizantin: unitate în diversitate/ *The polymorphism of the Byzantine modal system: unity in diversity*

Dr. Larisa BALABAN, Academy of Music, Theater and Fine Arts, Chisinau, Republic of Moldova/ Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău, Republica Moldova

The project Research and digitization of historical materials and the works by composers from the Republic of Moldova in the “Doina” Academic Chapel Choir repertoire: scientific arguments/ *Proiectul Cercetarea și digitalizarea materialelor istorice și a creațiilor corale ale compozitorilor din Republica Moldova, incluse în repertoriul Capelei Corale Academice „Doina”: argumente științifice*

Dr. Svetlana ȚIRCUNOVA, drd. Natalia BLÎNDU, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău, Republica Moldova/ Academy of Music, Theater and Fine Arts, Chisinau, Republic of Moldova

Dinamica repertorială a Capelei Corale „Doina” în perioada 1930–1975: clasificare cronologică, tendințe stilistice și factori de influență/ *The repertorial dynamics of the “Doina” Choral Chapel during 1930–1975: chronological classification, stylistic trends, and influencing factors*

Dr. Irina CIOBANU-SUHOMLIN, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău, Republica Moldova/ Academy of Music, Theater and Fine Arts, Chisinau, Republic of Moldova

Valorile muzicale patrimoniale acumulate de Capela Corală Academică Doina: din sălile de concert în spațiul digital/ *The musical heritage accumulated by the Doina Academic Cappella: from concert halls to the digital space*

Dr. Marina MAMALÎGA, “Serghei Rachmaninov” Republican High School of Music, Chisinau, Republica of Moldova/ Liceul Republican de muzică „Serghei Rahmaninov”, Chișinău, Republica Moldova

Dramatic features of the composition for piano *Still life with flowers, melodies and harmonies* by G. Ciobanu/ *Драматургические особенности сочинения для фортепиано Натюрморт с цветами, мелодиями и гармониями Г. Чобану*

Dr. Anastasia GUSAROVA, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău, Republica Moldova/ Academy of Music, Theater and Fine Arts, Chisinau, Republic of Moldova

Flute music in the programs of the International Festival “The days of new music” from the 20th century: composers, performers, repertory/ *Muzica de flaut în programele festivalului internațional „Zilele Muzicii noi” din secolul al XX-lea: compozitori, interpreți, repertoriu*

Dr. Snejana PÎSLARI, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău, Republica Moldova/ Academy of Music, Theater and Fine Arts, Chisinau, Republica Moldova

Memento vivere: reflecții asupra existenței umane (comentariul compozitoarei)/ *Memento vivere: reflections on human existence (composer’s commentary)*

SECȚIUNEA III / SECTION III:
CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA PATRIMONIULUI
CULTURAL CONSTRUIT/
RESEARCH AND VALUATION OF BUILT CULTURAL HERITAGE

Biroul / Office: Sala de ședințe 538, Institutul Patrimoniului Cultural

Moderatori/ Moderators:

Dr. Vitalie MALCOCI, dr. Aurelia CARPOV

Dr. hab. Mariana ȘLAPAC, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Arhitectura orașului Hotin în perioada interbelică/ *The architecture of the Hotin town in the interwar period*

Dr. hab. Lilia TSYGANENKO, State Humanitarian University, Izmail, Ukraine (Gütersloh, Germany)/ Universitatea Umanitară de Stat, Izmail, Ucraina (Gütersloh, Germania)

Architecture of southern Moldova and Ukraine: between tradition, memory and imperial codes/ *Arhitectura Moldovei de Sud și a Ucrainei: între tradiție, memorie și coduri imperiale*

Dr. hab. Enache TUȘA, Universitatea „Ovidius” din Constanța, România/ “Ovidius” University of Constanta, Romania

Patrimoniul identitar-arhitectural al orașului Constanța/ *The identity-architectural heritage of the city of Constanta*

Dr. Alla CHASTINA, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

The main edifices of worship in the town of Orhei in the 17th–20th centuries/ *Principalele edificii de cult din orașul Orhei în secolele 17–20*

Dr. Iulian MITRAN, Andrei PICIU, Universitatea Internațională „Danubius” (Galați)/ Universitatea Tehnică, Cluj-Napoca), România/ “Danubius” International University, Galati/ Technical University, Cluj-Napoca, Romania
Casa Babuș din Vâlcelele (Valali), județul Constanța. Exemplu de sedimentare a straturilor arhitecturii vernaculare din Dobrogea de Sud/ The Babus House from Valcelele (Valali), Constanta county. The sedimentation of various layers of vernacular architecture in South Dobrudja

Др. Оксана РОМАНОВА, др. Олена МОРГУН, др. Денис БЕЗУШКО, Олена АРСІРІЙ, Оксана ЗЕЛИНСЬКА, Одеський Національний Морський Університет, Україна/ Odessa National Maritime University, Ukraine
Вплив культурно-ціннісних орієнтирів на особливості етнічної архітектури/ The influence of cultural and value orientations on the features of ethnic architecture

Dr. Ana MARIAN, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage
Momumente contemporane remarcabile din Republica Moldova edificate după perioada renașterii naționale, în anii 1991–2025/ Outstanding contemporary monuments in the Republic of Moldova edified after the national renaissance period, in the years 1991–2025

Dr. Aurelia TRIFAN, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage
Casele de cultură din perioada sovietică/ Cultural houses from the Soviet period

Dr. Aurelia CARPOV, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage
Conacul Pommer de la Țaul — patrimoniu, modernitate și memorie/ The Pommer Manor in Taul — Heritage, Modernity, and Memory

Dr. Manole BRIHUNET, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage
Bisericile de lemn din valea râului Cula/ Wooden churches in the Cula river valley

Dr. Vitalie MALCOCI, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Caracteristici structurale ale casei de locuit din arhitectura tradițională a zonei Orheiului Vechi/ Structural features of the habitation house in the traditional architecture of the Orhei Vechi area

Dr. Sergius CIOCANU, dr. Alla CHASTINA, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Bisericile istorice ale orașului Orhei/ The historic churches of the Orhei town

Arh. Natalia IACHIMOV, Eco garden construct, Chișinău, Republica Moldova/ Institute of Cultural Heritage

Parcurile conacelor familiei Bogdan: peisaj, cultură și patrimoniu/ The parks of the Bogdan family manors: landscape, culture, and heritage

Sorina-Nicoleta GRATI, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Protecția patrimoniului artistic postbelic și rolul său în consolidarea identității urbane: mozaicurile de pe stațiile de transport public din Republica Moldova/ Protection of post-war artistic heritage and its role in the strengthening of urban identity: the mosaics of public transport stations in the Republic of Moldova

Dr. Aurelia CARPOV, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Odaia „Drăgălina” din Gura Bicului — între istorie, arhitectură și economie rurală/ The “Dragalina” odaia in Gura Bicului — between history, architecture, and rural economy

Drd. Irina GOFMAN, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova/ State University of Moldova, Chișinău, Republic of Moldova

Готфрид Бём и архитектурная педагогика послевоенной Западной Германии: преемственность от Доминкуса Бёма и диалог с Эгоном Айерманном/ Gottfried Bohm and architectural pedagogy in post-war West Germany: continuity with Domincus Bohm and dialogue with Egon Eiermann

Dr. Vitalie MALCOCI, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Amenajarea interiorului locuinței țărănești/ *The interior design of the peasant house*

SECȚIUNEA IV / SECTION IV:
CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA CULTURII
TRADIȚIONALE ROMÂNEȘTI (I)/
RESEARCH AND VALORIZATION OF ROMANIAN
TRADITIONAL CULTURE (I)

Biroul / Office: Sala Argintie a AȘM

Moderatori / Moderators:
Dr. Valentin ARAPU, Ina ISAC

Prezentare de carte/ Book presentation:
Sergiu SUVAC. *Brănești, un sat din Codrii Orheiului: pagini din istoria localității.* Chișinău, Princeps (Blitz Poligraf), 2025, 216 p.

Prezintă: Raisa OSADCI

Dr. hab. Gherghina BODA, Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva/ Museum of Dacian and Roman Civilization, Deva; Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade” Târgu Mureș, România/ University of Medicine, Pharmacy, Sciences and Technology “George Emil Palade” Targu Mures, Romania

Declarația de la Fribourg, diversitatea și drepturile culturale/ *The Fribourg Declaration, diversity and cultural rights*

Dr. hab. Dumitru-Cătălin ROGOJANU, Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva, România/ Museum of Dacian and Roman Civilization, Deva, Romania
Democrație, patrimoniu cultural-istoric și implicarea comunităților/ *Democracy, Cultural-Historical Heritage and Communities Engagement*

Dr. Valentina URSU, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, Republica Moldova/ “Ion Creanga” State Pedagogical University of Chișinău, Republic of Moldova

Interpretări ale culturii tradiționale a popoarelor în cadrul diverselor curente și școli etnologice în sec. XIX–XX/ *Interpretations of the traditional culture of peoples within the framework of various ethnological currents and schools in the 19th–20th centuries*

PhD Elena ARDELEAN, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Faculty of Orthodox Theology, Romania/ Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Teologie Ortodoxă, România

Medicinal plants — from traditional phytotherapy to heritage collection conservation/ *Plantele medicinale — de la fitoterapia tradițională la conservarea colecțiilor de patrimoniu*

PhD Ion TIȚA-NICOLESCU, Museum of Viticulture and Fruit Growing, Golești, Ștefănești city, Argeș county, Romania/ Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești, or. Ștefănești, jud. Argeș, România

Color, eroticism and fashion in the women's folk costume from Arges and Muscel/ *Culoare, erotism și fashion în costumul popular femeiesc din Argeș și Mușcel*

Olesea ENACHI, PhD student “Ion Creangă” State Pedagogical University of Chisinau, Republic of Moldova/ Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, Republica Moldova

Smocking: a technical and symbolic analysis in the structure of the traditional shirt from Moldova/ *Încrețul: analiză tehnică și simbolică în structura cămășii tradiționale din Moldova*

Dr. Natalia LAZAR, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord din Baia Mare, România/ Technical University of Cluj Napoca, Northern University Center of Baia Mare, Romania

Pledoarie pentru salvagardarea meșteșugurilor tradiționale/ *Plea for the safeguarding of traditional crafts*

PhD Natalia GRĂDINARU, Institute of Cultural Heritage/ Institutul Patrimoniului Cultural

The evolution of the functions of the “Casa Mare”: from its traditional role to the present reality/ *Evoluția funcțiilor „casei mari”: de la rolul tradițional la realitatea actuală*

PhD Nina IVANOVA, Institute of Cultural Heritage/ Institutul Patrimoniului Cultural

Representations about *casa mare* in the nowadays Moldovan village/ *Reprezentări despre casa mare în satul moldovenesc de astăzi*

Drd. Aurel FONDOS, Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău/ Doctoral School of Humanities and Education Sciences, Moldova State University, Chisinau

Aspecte ale locuinței și vestimentației tradiționale în Basarabia anilor '30 ai sec. XX/ *Aspects of Traditional Housing and Clothing in 1930s Bessarabia*

Dr. Polina LUNGU, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, Republica Moldova/ “Bogdan Petriceicu Hasdeu” State University of Cahul, Republic of Moldova

Reflectarea culturii tradiționale în învățământul primar/ *The reflection of traditional culture in primary education*

Dr. Marina MIRON, AO Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova/ AO Association for Tourism Development in Moldova

Cercetarea și valorificarea patrimoniului gastronomic de-a lungul Nistrului/ *Research and valorization of gastronomic heritage along the Dniester*

SECȚIUNEA V / SECTION V:
CULTURA TRADIȚIONALĂ A MINORITĂȚILOR ETNICE (I)/
TRADITIONAL CULTURE OF ETHNIC MINORITIES (I)

Biroul/ Office: Sala de Lectură a AȘM

Moderatori / Moderators:

Dr. Svetlana PROCOP, dr. Diana NICOGLO

Dr. Elsa STAVRO, Asociația „Prietenie & Integrare”, or. Galați, România/ **Association** “Prietenie & Integrare”, Galati, Romania

Albanezii din România – o minoritate aproape dispărută/ *The Albanians of Romania – an almost disappearing minority*

Dr. hab. Ivan DUMINICA, Ministerul Educației și Cercetării, Republica Moldova/ Ministry of Education and Research, Republic of Moldova

Nașterea și botezul în Basarabia țaristă: registre metrice și icoane cromolitografice ca documente de atestare/ *Birth and baptism in tsarist Bessarabia: metric registers and chromolithographic icons as attestation documents*

Др. Надежда КАРА, Институт культурного наследия/ Institute of Cultural Heritage

Традиционные блюда весенне-летнего периода у болгар Республики Молдова (с. Московей Кагульского р-на)/ *Traditional dishes of the spring-summer period of the Bulgarians of Moldova (village Moskovei)*

Drd. Maria SMIRNOVA, Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova/ Doctoral School of Humanities and Education Sciences, Moldova State University

Viața culturală a bulgarilor din Tvardița în a II-a jumătate a secolului al XIX-lea (conform materialelor „Buletinului Eparhial din Chișinău”, 1873)/ *The cultural life of the Bulgarians of Tvardita in the second half of the 19th century (according to the materials of the “Chisinau Diocesan Bulletin”, 1873)*

Drd. Svetlana CAPANJI, Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova/ Doctoral School of Humanities and Education Sciences, Moldova State University

Гагаузы арестованные в 1940–1941 гг. – узники советского ГУЛАГа/ Gagauzians arrested in 1940–1941 – prisoners of the Soviet Gulag

Drd. Olga TERZI, Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova/ Doctoral School of Humanities and Education Sciences, Moldova State University

Организация трудовой деятельности болгар и гагаузов Молдавской ССР в условиях спецпоселений (1949–1956 гг.)/ The organization of labor of Bulgarians and Gagauz of the Moldavian SSR under special settlement conditions (1949–1956)

Др. хаб. Жозефина КУШНИР, Институт культурного наследия/ Institute of Cultural Heritage

ИмPLICITНЫЕ ноэтические цели применения ряда идишских устойчивых выражений евреев Республики Молдова/ Implicit noetic goals of the application of a number of Yiddish set expressions of Moldova's Jews

Drd. Iulii PALIHOVICI, Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova/ Doctoral School of Humanities and Education Sciences, Moldova State University

Reflectarea componentei etnoculturale a comunităților evreiești din Bessarabia (1812–1940) în istoriografia din RSS Moldovenească (aspecte generale)/ Reflection of the ethnocultural component of the Jewish communities in Bessarabia (1812–1940) in the historiography of the Moldavian SSR (general aspects)

PhD Lidia PRISAC, Scientific Library (Institute) “A. Lupan” of Moldova State University/ Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan” a Universității de Stat din Moldova

Armenian Garden hotels in interwar Chisinau/ Hotelurile Ogrăzii Armenești din Chișinăul interbelic

PhD student Valentina GRABOVSKAYA, Doctoral School of Humanities and Education Sciences, Moldova State University/ Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova

Portrait of Calypso Polichroni in the graphic heritage of A. S. Pushkin: historical and ethnographic analysis/ *Portretul lui Calypso Polihroni în patrimoniul grafic al lui A. S. Pușkin: analiză istorică și etnografică*

Vineri, 26 Septembrie 2025/ Friday, September 26, 2025
10.00—13.00

SECȚIUNEA I / SECTION I:
CERCETAREA, VALORIFICAREA ȘI PROMOVAREA
PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC (II)/
RESEARCH, VALORIZATION AND PROMOTION OF THE
ARCHAEOLOGICAL HERITAGE (II)

Biroul/ Office: Sala Mică a AȘM

Moderatori/ Moderators:

Dr.hab. Gheorghe POSTICĂ, dr. Sergiu MATVEEV

Dr. Sergiu MATVEEV, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage; dr. Vlad VORNIC, Ministerul Culturii, Republica Moldova/ Ministry of Culture of the Republic of Moldova; dr. Oana CALANCEA, dr. Alexandru PETRE, dr. Cristian MĂNĂILESCU, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, București, România/ “Horia Hulubei” National Institute for Research and Development in Physics and Nuclear Engineering, Bucharest, Romania

Date radiocarbon pentru situl Lipoveni II–La Nisipărie/ Radiocarbon data for the Lipoveni II–La Nisiparie Site

Dr. hab. Sergiu MUSTEAȚĂ, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Din istoria cercetărilor arheologice siturilor arheologice medievale timpurii din Republica Moldova/ *From the history of archaeological research on Early Medieval sites in the Republic of Moldova*

Dr. hab. Gheorghe POSTICĂ, dr. Ion TENTIUC, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova/ National Museum of History of Moldova, Chișinău, Republic of Moldova

Foarfeci din perioada evului mediu timpuriu descoperiți în spațiul carpa-to-nistrean/ *Shears from the Early Middle ages discovered in the Carpathian–Dniester area*

Dr. Ion URSU, dr. Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU, dr. hab. Sergiu MUSTEAȚĂ, dr. Sergiu MATVEEV, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Date arheologice privind așezările rurale din secolul al XIV-lea în spațiul pruto-nistrean/ *Archaeological data on 14th-century rural settlements in the Prut–Dniester region*

Dr. Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU, dr. Ion URSU, dr. Sergiu MATVEEV, dr. hab. Sergiu MUSTEAȚĂ, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Descoperiri arheologice medievale în zona Brăviceni (r-nul Orhei)/ *Medieval archaeological discoveries in the Braviceni area (Orhei District)*

Dr. Vasilica-Monica GROZA, Academia Română-Filiala Iași/ Romanian Academy — Iași Branch; dr. Ion URSU, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage; dr. Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU, Institutul Patrimoniului Cultural, Institutul de Arheologie, Academia Română-Filiala Iași/ Institute of Cultural Heritage, Institute of Archaeology, Romanian Academy — Iași Branch; dr. Mariana POPOVICI, Academia Română-Filiala Iași/ Romanian Academy — Iași Branch; dr. habil. Luminița BEJENARU, Academia Română-Filiala Iași/ Facultatea de Biologie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași (Iași, România)/ Romanian Academy — Iași Branch; Faculty of Biology, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Romania

Analiza paleopatologică a seriei scheletice deshumată din necropola de la Lozova (secolele XIV-XV)/ *Paleopathological analysis of the skeletal series excavated from the necropolis of Lozova (14th–15th centuries)*

Dr. hab. Svitlana BILIAIEVA, National University “Kyiv-Mohyla Academy”, Ukraine/ Universitatea Națională „Academia Kyiv-Mohyla”, Kiev, Ucraina

The material heritage of Moldova Principality in the Northwestern Black Sea region (the end of XIV-XV cent.)/ *Patrimoniul material al Țării Moldovei în regiunea nord-vestică a Mării Negre (sfârșitul secolelor XIV–XV)*

Dr. Vlad VORNIC, Ministerul Culturii, Republica Moldova/ Ministry of Culture of the Republic of Moldova; dr. Sergiu MATVEEV, dr. Sergiu POPOVICI, dr. Ion URSU, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage; Lazari DERMENJI, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova/ State University of Moldova, Chișinău, Republic of Moldova

Un tezaur de piese de podoabă și de port din evul mediu târziu descoperit la Ordășei (r-nul Telenеști)/ *A hoard of jewelry and costume items from the late middle ages discovered at Ordasei (Telenesti District)*

Dr. hab. Gheorghe POSTICĂ, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova/ State University of Moldova, Chișinău, Republic of Moldova
Morminte de monahi cu „pietre de căpătâi” descoperite în spațiul românesc/ *Monastic graves with “Headrest Stones” discovered in the Romanian area*

SECȚIUNEA II / SECTION II:
**IDENTITATE, MEMORIE ȘI COMUNICARE ARTISTICĂ
ÎN CONTEXT GLOBAL (II)/**
*IDENTITY, MEMORY, AND ARTISTIC COMMUNICATION
IN A GLOBAL CONTEXT (II)*

Biroul / Office: 437

Moderatori / Moderators:

Dr. hab. Ana GHILAȘ, dr. Violeta TIPA

Dr. Dumitru OLĂRESCU, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Imaginea lui Mihai Eminescu în formule cinematografice/ *The image of Mihai Eminescu in cinematic formulas*

Dr. hab. Anca Doina CIOBOTARU, Universitatea „George Enescu”, Iași, România/ “George Enescu” University, Iasi, Romania

Dincolo de istorie/ *Beyond history*

Dr. Ana GHILAȘ, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Semnificații ale spațiu-timpului în spectacolele Luminiței Țăcu/ *Meanings of space-time in the performances of Luminita Tacu*

Dr. Dorina KHALIL-BUTUCIOU, Asociația Internațională a Criticilor de Teatru (IATC/ AICT), Germania / International Association of Theater Critics (IATC/ AICT), Germany

Concursul Național de Dramaturgie al Uniunii Teatrale din Moldova: roluri, teme, tendințe/ *National dramaturgy competition of the Theater Union of Moldova: role, themes, tendencies*

Др. Наталья КРИВУЛЯ, МГУ им. М.В. Ломоносова, Москва, Россия/ Moscow State University named after M.V. Lomonosova, Moscow, Russia

Экранизация эго-документов: анимационные дневники/ *Film adaptation of ego-documents: animated diaries*

Dr. Anna KRÓLICA, “Adam Mickiewicz” University in Poznań, Poland/ Universitatea „Adam Mickiewicz” din Poznan, Polonia

Who is still invisible in the theater and dance fields?/ Cine este încă invizibil în câmpurile de teatru și dans?

Dr. Elena DULGHERU, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, România/ University “December 1, 1918” Alba Iulia, Romania

Serialul hagiografic – un nou gen cinematografic? Studiu de caz: „Sfântul Paisie: de la Farasa la cer”/ The hagiographic TV series: a new cinematic genre? Case-study: “Saint Paisios – from Farasa to Heaven”

Dr. Valeria BARBAS, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Mythologie et résilience du quotidien: regards croisés sur deux films expérimentaux d’Europe de l’Est/ Mitologia și reziliența cotidianului: perspective comparative asupra a două filme experimentale din Europa de Est

Dr. Ala POPESCU, Universitatea din București, România/ University of Bucharest, România

Odessa–Bucharest–Gulag: the life path of visionary stage designer Viktor Fiodorov/ Odesa–București–Gulag: itinerariul scenografului vizionar Viktor Fiodorov

Dr. Ana GHILAȘ, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Tineri actori pe scena Teatrului Național „Mihai Eminescu”/ Young actors on the stage of the National Theater “Mihai Eminescu”

Dr. Violeta TIPA, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage
Dialogul în artele spectacolului dintre teatrele din Republica Moldova și România/ Dialogue in the performing arts between the theaters of the Republic of Moldova and Romania

Dr. Alexandru BOHANTŢOV, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Probleme de tipologie a filmelor de factură documentară/ *Typological problems of documentary films*

Dr. Violeta TIPA, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Traseele studioului pentru copii „Florica”/ *The routes of the children’s studio “Florica”*

SECȚIUNEA IV / SECTION IV:
CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA CULTURII
TRADIȚIONALE ROMÂNEȘTI (II)/
RESEARCH AND VALORIZATION OF ROMANIAN
TRADITIONAL CULTURE (II)

Biroul / Office: Sala Argintie a AȘM

Moderatori / Moderators:

Dr. Nina IVANOVA, Sorin GRAJDARI

Dr. Anatol BAJORA, Centrul de Studii Românești, Universitatea Zhejiang de Știință și Tehnologie din Hangzhou, China/ Center for Romanian Studies, Zhejiang University of Science and Technology, Hangzhou, China

Interferențe etnoculturale româno-chineze în contextul valorificării și promovării patrimoniului cultural tradițional românesc/ *Romanian-Chinese ethnocultural interferences in the context of valorizing and promoting Romanian traditional cultural heritage*

Raisa OSADCI, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Obiceiuri nuptiale românești de la est de Prut, desfășurate după aducerea miresei la casa mirelui/ *Romanian wedding customs from East of the Prut, performed after bringing the bride to the groom’s house*

Drd. Sorin GRAJDARI, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Ritualuri și obiceiuri asociate traiului în bordei („bașcă”, „bășcuță”) în așezările rurale din cursul superior al râului Răut (raionul Florești)/ *Rituals and customs associated with living in huts (“bașcă”, “bășcuță”) in rural settlements in the upper course of the Raut River (Florești district)*

Dr. Sergiu SUVAC, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Aspecte etnoculturale privind construcția și întreținerea porților: studiu de caz în baza cercetărilor de teren efectuate în satele din raionul Strășeni [18-21 iunie 2025]/ *Ethnocultural Aspects of the construction and maintenance of gates: a case study based on field research conducted in the villages of Strasenii District [18–21 June 2025]*

Ina ISAC, Institute of Cultural Heritage/ Institutul Patrimoniului Cultural
The particularities of gates in Codrii Strasenilor: the localities Lozova, Micleușeni and Dolna/ *Particularitățile porților din Codrii Strășenilor: localitățile Lozova, Micleușeni și Dolna*

Dr. Valentin ARAPU, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Fântâna în contextul unor percepții ecologice, sanitare și etnoculturale/ *The well in the context of ecological, sanitary and ethnocultural perceptions*

Dr. Nicolae DUDNICENCO, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală/ National Museum of Ethnography and Natural History

Prezența arborilor în ghicitori la poporul român/ *The presence of trees in Romanian riddles*

Alexandru MAGOLA, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Crucifixurile din localitatea Sireți — un bogat patrimoniu religios din peisajul cultural al satului tradițional/ *Crucifixes from Sireti — a rich religious heritage in the cultural landscape of the traditional village*

Carolina COTOMAN, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Pregătirea defunctului de ultimul drum/ *Preparing the deceased for the last journey*

Drd. Ruslan GRECU, Universitatea de Stat din Moldova/ Moldova State University

Unele aspecte privitoare la tunderea în schima mare la Mănăstirea Răciula/ *Certain aspects regarding the monastic tonsure into the great schema at Raciula Monastery*

Dr. Valentin ARAPU, Dr. Natalia GRĂDINARU, Dr. Nina IVANOVA, Raisa OSADCI, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Preliminarii conceptuale și metodologice ale proiectului „Cercetarea patrimoniului cultural material și imaterial din localitatea Puhoi, raionul Ialoveni: între tradiție și modernitate” (25.80012.0807.59SE)/ *Conceptual and methodological framework of the Project „Research on the tangible and intangible cultural heritage of Puhoi village, Ialoveni district: between tradition and modernity” (25.80012.0807.59SE)*

Simona LUCA, masterandă, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, Facultatea de Drept și Științe Administrative, România/ Master’s student, “Dunărea de Jos” University of Galați, Faculty of Law and Administrative Sciences, Romania

Hibridul muzeal: spațiu construit și patrimoniu imaterial în era digitală/ *The museum hybrid: built space and intangible heritage in the digital age*

SECȚIUNEA V/ SECTION V:
CULTURA TRADIȚIONALĂ A MINORITĂȚILOR ETNICE (II)/
TRADITIONAL CULTURE OF ETHNIC MINORITIES (II)

Biroul/ Office: Sala de Lectură a Academiei de Științe a Moldovei

Moderatori/ Moderators:

Dr. Svetlana PROCOP, dr. Diana NICOGLO

Др. Татьяна ЗАЙКОВСКАЯ, Институт культурного наследия/ Institute of Cultural Heritage

Сохранение в коллективном сознании староверов с. Егоровка Республики Молдова исторической памяти о «вождении стрелы» и попытки реконструкции/ Preservation in the collective consciousness of the old believers of the village of Egorovka in the Republic of Moldova of the historical memory of the “arrow driving” and attempts to reconstruct it

Др. Ирина ИЖБОЛДИНА, Институт культурного наследия/ Institute of Cultural Heritage

Особенности традиционного жилища в липованских селах Покровка Республика Молдова) и Черкесская слава (Румыния)/ Peculiarities of traditional dwellings in the lipovan villages of Pokrovka (Republic of Moldova) and Slava Cercheza (Romania)

Ольга ГАРУСОВА, Институт культурного наследия/ Institute of Cultural Heritage

«Проповедь истинной веры за пределами церкви». Культурно-просветительные проекты старообрядцев Молдовы/ “Preaching the true faith outside the Church”. Cultural and educational projects

PhD Aleksey A. ROMANCHUK, Institute of Cultural Heritage/ Institutul Patrimoniului Cultural

Russian-speaking population of the Republic of Moldova according to the 2024 census: general overview/ Populația vorbitoare de limbă rusă din Republica Moldova conform recensământului din 2024: prezentare generală

Др. Евдокия СОРОЧЯНУ, Институт культурного наследия/ Institute of Cultural Heritage

Этнолингвистическая география гагаузской свадьбы: лексика и обрядовая символика хлеба/ Ethnolinguistic geography of the Gagauz wedding: vocabulary and ritual symbolism of bread

Др. Виталий СЫРФ, Институт культурного наследия/ Institute of Cultural Heritage

Традиционное жилище гагаузов Южной Бессарабии. Историография/ Traditional dwelling of the Gagauz people of Southern Bessarabia. Historiography

Др. Диана НИКОГЛО, Институт культурного наследия/ Institute of Cultural Heritage

Традиции питания гагаузов (к вопросу о фиксации нематериального культурного наследия)/ Gagauz food traditions (on the issue of recording intangible cultural heritage)

Dr. Svetlana PROCOP, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Paștele Blajinilor în comunitatea tradițională a romilor din orașul Otaci (raionul Ocnîța)/ Easter of the Blajins in the traditional Roma community in the Otaci city (Ocnita district)

Dr. Ion DUMINICA, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Reliefarea cauzelor determinante privind statornicirea preferențială în orașul Otaci a celei mai numeroase comunități tradiționale a romilor ciocănari (anii' 60–70 ai sec. XX)/ Emphasis on the determining causes for the preferential establishment in the town of Otaci of the most numerous traditional community of Roma "ciocănari"(1960s–1970s)

Vineri, 26 septembrie, 2025/ Friday, September 26, 2025

13.00—18.00

SECȚIUNEA VI/ SECTION VI:
CULTURA TRADIȚIONALĂ UCRAINEANĂ/
TRADITIONAL UKRAINIAN CULTURE

Biroul/ Office: 537, Institutul Patrimoniului Cultural

Moderatori/ Moderators:

Dr. Caterina COJUHARI, dr. Victor COJUHARI

Др. Любов БОСА, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Національної академії наук України, м. Київ/ М. Т. Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

Спадщина Великого Лугу: (ре)конструкція пам'яті через культурний ландшафт/ *The heritage of the Great meadow: (re)constructing memory through the cultural landscape*

Др. Олександр БОСИЙ, Київська державна академія декоративноприкладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука, Україна/ Kyiv State Academy of Decorative and Applied Arts and Design named after M. Boichuk, Ukraine

Символ «Живого вогню»: від трикветра до сучасного дизайну/ *The symbol of "living fire": from the triskelion to modern design*

Др. Ольга ВОЛОС, Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Україна/ Mykolaiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Ukraine

Обряд «Дівування» — локальні особливості випікання весільного хліба на Миколаївщині/ *The "Divuvannya" ritual — local peculiarities of baking wedding bread in the Mykolaiv Region*

Др. Наталія БУЛАНОВА, Музей історії міста Кам'янське, Україна; Жаннета СОКУРЕНКО, Управління культури Кам'янської міської ради, Україна/ Museum of the History of the City of Kamianske, Ukraine; Zhan-neta SOKURENKO, Department of Culture of the Kamianske City Council, Ukraine

Зливана каша в Карнаухівці як особливість козацької звичаєвої культури/ *Zlyvana kasha in Karnaukhivka as a feature of Cossack customary culture*

Олександр ГОЛОВКО, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Національної академії наук України, м. Київ/ М. Т. Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

Ритуальна роль калачів у весільній обрядовості українців придністровських територій Східного Поділля/ *The ritual role of Kalachi in the wedding ceremony of Ukrainians of the Transnistrian territories of the Eastern Podillia*

PhD Oksana DROHOBYTSKA, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine/ Universitatea Națională Vasyl Stefanyk din Prikarpatia, Ivano-Frankivsk, Ucraina

Перспективи використання засобів «Живої історії» в сучасних українських музеях/ *Prospects for the use of "Living history" in contemporary Ukrainian museums*

Др. Віктор КОЖУХАР, Інститут культурної спадщини/ Institute of Cultural Heritage

Житло українців с. Унгри Окницького району Республіки Молдова (за матеріалами польових досліджень 2025 р.)/ *Housing of Ukrainians in the village of Ungri, Ocnita district, Republic of Moldova (based on field research materials 2025)*

Др. Катерина КОЖУХАР, Інститут культурної спадщини/ Institute of Cultural Heritage

Їжа і харчування с. Унгри Окницького району Республіки Молдова (за матеріалами польових досліджень 2025 року)/ *Food and nutrition of the village of Ungri, Ocnita district, Republic of Moldova (based on field research materials from 2025)*

Др. Олександр КОЛОМІЙЧУК, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Національної академії наук України, м. Київ/ М. Т. Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

«Громові» свята в бойківському народному календарі/ *“Thunder” feast days in the Boyko folk calendar*

Anastasia PAVLYUK, student of the Faculty of History and Political Science Vasyl Stefanyk Carpathian National University; PhD Oksana DROHOBYTSKA, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

Кутський осередок косівської мальованої кераміки: минуле та сучасне/ *Kutsky center for Kosiv painted ceramics: past and present*

Мт. Єлизавета СИЛКА, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника/ Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Культура як простір внутрішньої свободи українських політв'язнів ГУЛАГу/ *Culture as a space of inner freedom for Ukrainian political prisoners of the Gulag*

Маг. Анастасія СОРОЧИНСЬКА, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника/ Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Катерина Грушевська (1900-1943) — українська етнографиня та фольклористка/ *Kateryna Hrushevska (1900-1943) — Ukrainian ethnographer and folklorist*

SECȚIUNEA II / SECTION II:
**IDENTITATE, MEMORIE ȘI COMUNICARE ARTISTICĂ
ÎN CONTEXT GLOBAL (III)/**
*IDENTITY, MEMORY, AND ARTISTIC COMMUNICATION
IN A GLOBAL CONTEXT (III)*

Biroul / Office: 437

Moderatori / Moderators:

Dr. hab. Tudor STAVILĂ, dr. Eleonora BRIGALDA

PhD Student Maria GRABOVSCAIA, Moldova State University/ A. Pushkin House-Museum, Chișinău/ Universitatea de Stat din Moldova, Casa-Muzeu „A. Pușkin”, Chișinău

Mihai Eminescu in Ex-Libris/ Mihai Eminescu în Ex-Libris

Dr. hab. Tudor STAVILĂ, Institutul Patrimoniului Cultural/ Institute of Cultural Heritage

Realismul socialist în artele plastice din RSS Moldovenească. Anii 1940–1980/ Socialist realism in the fine arts of the Moldavian SSR. 1940–1980

Drd. Iuliana GHERMAN, Muzeul Național de Artă al Moldovei, Chișinău/ The National Art Museum of Moldova, Chișinău

Omagiu lui Aurel David la 90 ani de la naștere/ The homage to Aurel David on his 90th birthday

Dr. Daria ANTIPINA, Saint Petersburg State University of Industrial technology and design/ Санкт-Петербургский государственный университет промышленных технологий и дизайна

Still lifes of G. M. Korzhev as a reflection of Russian material culture/ Натюрморты Г. М. Коржева как отражение русской материальной культуры

Dr. Lucia ADASCĂLIȚEI, Dr. Viorica CAZAC, Nicoleta VASILIEV, Technical University of Moldova, Chisinau/ Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău
Comics by young artists from the Republic of Moldova and their impact on sustainable development/ Benzile desenate ale tinerilor artiști din Republica Moldova și impactul lor în dezvoltarea durabilă

Dr. Eleonora BRIGALDA, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău/ “Ion Creangă” State Pedagogical University, Chișinău
Caligrafia liniei și expresivitatea nudului feminin în opera grafică a lui Vasile Dohotaru/ The calligraphy of line and the expressiveness of the female nude in Vasile Dohotaru’s graphic work

Drd. Aliona TIMUȚA, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău/ “Ion Creangă” State Pedagogical University, Chișinău
Книжная графика как форма художественной коммуникации в глобальном культурном пространстве/ Book illustration as a form of artistic communication in the global cultural space

Drd. Zinica NOUR APOSTOL, Școala Gimnazială Nr. 3, Galați, România/ Secondary School No. 3, Galati, Romania; Dr. Eleonora BRIGALDA, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău/ “Ion Creangă” State Pedagogical University, Chișinău
Influența vizualului în cultivarea competenței artistice și a aprecierii frumosului la școlarii mici/ The visual as a vector for developing artistic competence and appreciation of beauty in young schoolchildren

Дрд. Андрей ПЕЛИН, Государственный университет Молдовы; Кишинев/ State University of Moldova, Chișinău
Программы по обучению графическим искусствам в учебных заведениях Бессарабии в конце XIX – первой половине XX вв./ Graphic arts programs in the late 19th – first half of the 20th centuries in educational institutions of Bessarabia

Dr. Elena MADAN, Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova/ Technical University of Moldova, Chișinău, Republic of Moldova
Moștenirea pedagogică a lui Ion Daghî: Educarea gândirii creative/ The pedagogical legacy of Ion Daghî: educating creative thinking

REZUMATE ALE SECȚIUNII
CERCETAREA, VALORIFICAREA ȘI PROMOVAREA
PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC/
RESEARCH, VALORIZATION AND PROMOTION
OF THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE

Descoperiri arheologice medievale în zona satului Brăviceni (raionul Orhei)

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-6725-7578>

Ion URSU, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0003-2318-1337>

Sergiu MATVEEV, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0001-8515-2852>

Sergiu MUSTEAȚĂ, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0003-2206-9298>

Unul dintre siturile arheologice înregistrate pe cursul inferior al râului Răut este cel de la Brăviceni, în perimetrul căruia au fost cercetate necropola unei așezări de tip Sântana de Mureș-Cerniahov, atribuită secolului al IV-lea p. Chr., precum și importante vestigii ale perioadei secolului al XIV-lea, identificate în punctul Brăviceni-*Movila de cărămizi*. În literatura de specialitate, situl respectiv este cunoscut, mai ales, prin descoperirea aici a unui complex funerar, interpretat ca mausoleu din timpul dominației Hoardei de Aur și atribuit primei jumătăți a secolului al XIV-lea.

Primele cercetări de teren au fost făcute de către arheologul G.D. Smirnov în anul 1954, care a identificat ruinele unei construcții din piatră și cărămizi cu smalt „albastru de peruzea”, întâlnite în așezările de tip Hoarda de Aur. Un sondaj arheologic a fost realizat în același punct în anul 1955, fiind găsite materiale ceramice și cărămizi de același tip. În următorul an, au fost desfășurate cercetări arheologice de către G. Cebotarenco și P. Bârnea, în scopul dezvelirii ruinelor identificate și a stabilirii funcționalității construcțiilor. Astfel, au fost descoperite două cavouri, fiecare având câte două morminte. De asemenea, în aceeași campanie arheologică au fost descoperite cuptoare pentru arderea pietrei în vederea obținerii varului, precum și cuptoare pentru arderea cărămizilor, utilizate probabil pentru ridicarea construcțiilor monumentale din zonă.

Un element important al cercetărilor arheologice din perimetrul Brăviceni îl constituie investigarea numărului mare de tumuli, în care au fost identificate 17 morminte de tip turanic, majoritatea datând din secolele XIII-XIV.

Aceste descoperiri contribuie la conturarea unei imagini mai complexe asupra comunităților care au locuit și utilizat acest spațiu în perioada dominației Hoardei de Aur.

Aceste rezultate, alături de informațiile acumulate în ultimele decenii, ne-au determinat să reluăm analiza datelor în contextul noilor cercetări dedicate istoriei și arheologiei civilizației Hoardei de Aur. Unul dintre aspectele urmărite în investigația noastră este relația dintre centrele urbane și spațiul rural, având în vedere că zona abordată se află la mică distanță față de unul dintre cele două orașe mongole cunoscute în spațiul pruto-nistrean, Şehr al-Gedid (com. Trebujeni, r. Orhei).

Cuvinte-cheie: aşezări rurale, cuptoare, cavouri, morminte turanice, Brăviceni, Hoarda de Aur, secolul XIV

*Cercetare realizată în cadrul proiectului: *Cercetarea aşezărilor rurale din spațiul dintre Prut și Nistru în perioada Hoardei de Aur și a constituirii Țării Moldovei (secolul XIV) (2025-2026), cod 25.80012.0807.48SE.*

Analiza dentiției ca indicator al sănătății și identității biologice în epoca fierului (sud-estul României)

Vasilica-Monica GROZA,
Centrul de Cercetări Antropologice și Biomedicale „Olga Necrasov”/
Institutul de Arheologie, Academia Română, Filiala Iași
<https://orcid.org/0000-0003-1396-707X>,

Mariana POPOVICI,
Centrul de Cercetări Antropologice și Biomedicale „Olga Necrasov”,
Academia Română, Filiala Iași
<https://orcid.org/0000-0003-0925-0025>,

Luminița BEJENARU,
Centrul de Cercetări Antropologice și Biomedicale „Olga Necrasov”,
Academia Română-Filiala Iași/
Facultatea de Biologie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași
<https://orcid.org/0000-0001-5409-7248>

Resturile osteologice umane provenite din situri datate în epoca fierului timpuriu și târziu, situate pe teritoriul actual al României, sunt slab reprezentate cantitativ, ca urmare a practicii funerare predominante de incinerare. Această practică a dus la degradarea semnificativă a materialului osos și, implicit, la o conservare precară, generând lacune importante în cunoașterea trăsăturilor biologice și a proceselor evolutive ale populațiilor umane din această regiune.

Lucrarea de față își propune reevaluarea și reinterpretarea materialului osteologic uman din epoca fierului, provenit din sud-estul României, cu accent pe analiza dentiției.

Materialul dentar provine din schelete umane descoperite în mai multe necropole birituale din sud-estul României. Analiza morfologică s-a concentrat asupra trăsăturilor nonmetrice ale coroanei dentare, urmărind frecvența și gradul de exprimare al acestora.

Printre particularitățile observate se numără variabilitatea cuspizilor distali ai molarilor superiori, prezența tuberculilor accesorii la nivelul dentiției anterioare (incisivi și canini), expresia cuspidului Carabelli, precum și torsiu-neu unghiulară a molarilor mandibulari.

Din punct de vedere patologic, au fost identificate hipoplazia smalțului dentar, prezența granulomului apical și pierderea antemortem a dinților, manifestări care pot indica deficiențe nutriționale. Hipoplazia smalțului dentar este o anomalie de dezvoltare cauzată de tulburări ale amelogenezei, reprezentând un indicator nespecific al stării de sănătate și/ sau nutriționale în populațiile umane; este un răspuns al organismului uman la stresul fiziologic.

Absența tartrului dentar în probele analizate sugerează o posibilă relație echilibrată între alimentație și adaptările biologice ale acestor populații.

Rezultatele studiului evidențiază adaptările biologice și culturale ale acestor grupuri umane la condițiile de mediu, la dietă și la obiceiurile de viață, reflectate în starea de sănătate orală.

Cuvinte-cheie: *paleoantropologie, dentiție, identitate biologică, epoca fierului, sud-estul României*

**Acest studiu a fost elaborat în cadrul proiectului intitulat „Peisaje funerare în spațiul carpato-nistean la începutul celei de-a doua epoci a fierului”, cod PN-IV-P2-2.1-TE-2023-0015 din PNCDI IV.*

Analiza paleopatologică a seriei scheletice deshumată din necropola de la Lozova (secolele XIV-XV)

Vasilica-Monica GROZA,
Centrul de Cercetări Antropologice și Biomedicale „Olga Necrasov”,
Academia Română-Filiala Iași
<https://orcid.org/0000-0003-1396-707X>,

Ion URSU, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0003-2318-1337>,

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU,
Institutul Patrimoniului Cultural/ Institutul de Arheologie,
Academia Română-Filiala Iași
<https://orcid.org/0000-0002-6725-7578>

Mariana POPOVICI,
Centrul de Cercetări Antropologice și Biomedicale „Olga Necrasov”,
Academia Română-Filiala Iași
<https://orcid.org/0000-0003-0925-0025>,

Luminița BEJENARU,
Centrul de Cercetări Antropologice și Biomedicale „Olga Necrasov”,
Academia Română-Filiala Iași /
Facultatea de Biologie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași
<https://orcid.org/0000-0001-5409-7248>

În studiul de față autorii prezintă analiza paleopatologică a unei serii osteologice de mici dimensiuni, deshumată în anul 2024 de arheologi din cadrul Institutului Patrimoniului Cultural (Chișinău), în perimetrul necropolei medievale de la Lozova - „La Hotar cu Vorniceni”, raionul Strășeni, Republica Moldova). Conform datelor furnizate de echipa de cercetare, pe baza inventarului funerar, utilizarea necropolei este încadrată cronologic între secolul al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea. Studiul antropologic a fost precedat de marcarea și restaurarea osoasă, pentru a permite analiza morfologică, osteometria, estimarea vârstei la deces și determinarea sexului, precum și evaluarea paleopatologică. În această campanie de săpătură au fost investigate 20 schelete provenite din 18 morminte de Înhumăție: 9 copii (6 *infans I*; 3 *infans*

II), 3 adolescenți și 8 adulți (5♂ și 3♀). Starea de conservare a scheletelor este apreciată drept satisfăcătoare.

Prezența anomaliilor, patologiilor și a trăsăturilor non-metrice este moderată. La nivel cranian au fost identificate: carii dentare (cinci cazuri), hipoplazie a smalțului dentar (patru cazuri), chist radicular, *cribra orbitalia* și oase Wormiene (câte un caz). Hipoplazia smalțului dentar reprezintă o anomalie de structură cauzată de perturbări ale amelogenezei. Defectele hipoplazice se înscriu în categoria indicatorilor cantitativi nespecfici ai stării de sănătate și / sau ai statutului nutrițional din perioada formării mugurilor dentari, reflectând răspunsul organismului uman la acțiunea unor factori de stres fiziologic. Incidența acestei displazii într-o populație dispărută poate fi interpretată ca indiciu al fragilității biologice și al capacității reduse de adaptare la schimbările de mediu.

La nivelul segmentului postcranian au fost semnalate: osteoartrita, perforația olecraniană (câte două cazuri) și *spina bifida occulta* (un caz).

Analiza paleoantropologică a materialului osteologic descoperit în necropola de la Lozova va contribui, alături de documentația arheologică, la aprofundarea cunoașterii stilului de viață al comunităților rurale din spațiul pruto-nistrean în epoca medievală.

Cuvinte-cheie: paleoantropologie, serie scheletică, analiză morfologică, estimarea vârstei, osteometrie, paleopatologie, necropolă, Lozova

„În vremea regelui Oroles...” Despre portul paftalelor în epoca La Tène D în spațiul tiso-nistrean

Vasile IARMULSCHI, FU Berlin (Germania)/
Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova)
<https://orcid.org/0000-0002-9013-1973>

Printre descoperirile de epocă La Tène târziu din regiunea tiso-nistreană un loc deosebit îl ocupă paftalele. Această categorie de piese de port, pe parcursul fazei La Tène D, a cunoscut o largă răspândire în Europa de Sud-Est. În cadrul comunicării noastre dorim să punem în discuție diferite aspecte legate de paftalele cu placa triunghiulară. Mai exact, ne vom concentra atenția asupra originii, cronologia și portului acestora.

Trebuie de subliniat faptul că în regiunea tiso-nistreană, în La Tène D (cca. 150/140-30/20 a. Chr.) astfel de piese au fost descoperite în „Dacia preromană”, în mediul „scordisc”, în descoperirile funerare ale așa-numitului grup cultural Padea-Panagjurski-Kolonii și în mediul culturii Poienești-Lucașeuca.

Este important de subliniat că în „Dacia preromană” asemenea accesorii vestimentare au fost descoperite, foarte probabil, doar în morminte de bărbați, pe când în mediul culturii Poienești-Lucașeuca ele se găsesc exclusiv în morminte feminine. În acest context, am putea aminti și cunoscutul pasaj din *Istoriile filipice* ale lui Trogus Pompeius „...În vremea regelui Oroles ei se luptaseră prost împotriva bastarnilor și, de aceea, ca pedeapsă pentru slăbiciunea arătată, au fost siliți, din porunca regelui, să pună capul în locul picioarelor; atunci când mergeau la culcare și să facă soților lor serviciile pe care mai înainte acestea obișnuiau să le facă lor. Această pedeapsă a fost înlăturată numai după ce prin vitejia lor au șters rușinea pe care au pățit-o în război” (XXXII, 3,16).

Cuvinte-cheie: obiecte de port, paftale, spațiul tiso-nistrean, epoca La Tène D.

Date radiocarbon pentru situl Lipoveni II – *La Nisipărie*

Sergiu MATVEEV, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0001-8515-2852>,

Vlad VORNIC, Ministerul Culturii
<https://orcid.org/0000-0003-2796-7716>,

Oana CALANCEA, Alexandru PETRE,
Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru
Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, București,

Cristian MĂNĂILESCU,
Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru
Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, București
<https://orcid.org/0000-0003-1120-3180>

Situl arheologic Lipoveni II – *La Nisipărie* (r-nul Cimișlia) a fost cercetat în perioada 2013–2022 prin săpături de salvare, de mică amploare, efectuate pe marginea unei cariere ilegale de nisip. În urma acestor investigații au fost identificate mai multe niveluri de locuire, datând din eneolitic (a doua jumătate a mil. IV), prima și a doua epocă a fierului (secolele XII–X și sfârșitul secolului VI/V – VI a. Chr.), perioada romană (secolele II–III și III–IV p. Chr.), precum și o locuire din secolele VIII–IX p. Chr., la care se adaugă piese izolate din secolul XIII și vestigii atribuite evului mediu târziu (secolele XV–XVIII). Locuirea cea mai intensă din zona cercetată în anii 2016–2022 corespunde sfârșitului mil. II – începutului mil. I a. Chr., prin dominarea vestigiilor caracteristice perioadei BrD–HaA.

Grație unui proiect susținut de *Physics Advisory Committee* al Institutului Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, au fost analizate cinci probe prelevate din gropi cu material arheologic bogat (Gr. 76, 78, 93, 99 și 116). Selecția probelor a fost determinată de prezența în umplutura acestora a unor piese de inventar și fragmente ceramice atribuite tradițional primei epoci a fierului (PEEF). În eșantionul analizat a fost inclusă și o probă dintr-o groapă (Gr. 93) în a cărei umplutură au fost recuperate o piesă de inventar și fragmente ceramice din PEEF, alături de mai multe bucăți de vase cu o posibilă atribuire cronologică mai largă, până în

secolul IV a. Chr. Ultimele două gropi (Gr. 99 și 116) se evidențiau prin caracterul lor aparte, care admite posibilitatea existenței unor practici religioase.

În urma analizei radiocarbon, probele din Gr. 76, 78, 99 și 116 au fost date, cu o probabilitate cuprinsă între 94,7% și 95,4%, în intervalul 1265–804 calBC, ceea ce corespunde, în linii mari, datării arheologice propuse – respectiv secolele XII–X a. Chr. Rezultatul probei din Gr. 93 indică, cu o probabilitate de 80,1%, intervalul 564–394 calBC, și cu 10,7%, intervalul 746–689 calBC. Aceste date confirmă cronologia sugerată de anumite categorii de artefacte recuperate în situl respectiv, în special vârfuri de săgeată din bronz (piramide sau cu trei aripioare) și fragmente de amfore de Chios, date în al treilea sfert al secolului V a. Chr. Datarea mai târzie a complexului susține rezervele în privința atribuirii cultural-cronologice a unor complexe cu ceramică ce poate fi încadrată atât în PEEF, cât și în a doua epocă a fierului, chiar și în prezența unor piese de inventar cu datare sigură în faze mai timpurii.

Datarea radiocarbon a fost realizată în cadrul Programului de Cercetare Parteneriat în Domenii Prioritare PNII MEN-UEFISCDI, contract PN 23210102 și PN 23210201. Experimentele au fost realizate la acceleratorul Tandetron de 1MV al Institutului Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” și au fost suportate de Programul Guvernului României prin Programul Național pentru Infrastructura de Interes Național (IOSIN).

Cuvinte-cheie: sit arheologic, săpături de salvare, date radiocarbon, Lipoveni II – *La Nisipărie*

**Cercetare realizată în cadrul proiectului: Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene (2024-2027).*

Din istoria cercetărilor siturilor arheologice medievale timpurii din Republica Moldova

Sergiu MUSTEAȚĂ, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0003-2206-9298>

Interesul pentru patrimoniul arheologic din regiunile Prut și Nistru datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea, însă cercetările sistematice ale acestora au început abia după al Doilea Război Mondial. În perioada sovietică, zona pruto-nistreană a fost studiată de arheologi din mai multe centre științifice, precum Moscova, Sankt Petersburg, Kiev, Cernăuți, Lviv, Chișinău și Odesa. Primii arheologi sovietici care au investigat această regiune au fost I.M. Samojlovski, P.I. Zasurcev, G.D. Smirnov și G.B. Fedorov. Aceștia și-au propus să descopere, în mod special, așezări care aparțineau comunităților slave din acest teritoriu.

Astfel, arheologii sovietici au neglijat complet populația locală din Evul Mediu timpuriu și au atribuit exclusiv culturii slave toate siturile medievale timpurii descoperite în spațiul pruto-nistreană. Când arheologul Ion Hâncu a încercat să dovedească în anii '70 ai secolului al XX-lea prezența populației locale pe teritoriul RSS Moldovenești, a fost declarat naționalist, i s-a limitat activitatea în calitate de arheolog și interzisă publicarea unei monografii dedicate acestei perioade.

Odată cu dizolvarea URSS și Declarația Independenței Republicii Moldova arheologia – asemenea altor domenii științifice – a scăpat de cenzură. Totuși, problema interpretării siturilor din perioada medievală timpurie a rămas una istoriografică. Începând cu anul 1991 au fost realizate mai multe cercetări arheologice în siturile medievale timpurii, publicate o serie de monografii și sute de articole care au adus o perspectivă diferită de cea impusă în perioada sovietică.

Cercetările din ultimele decenii, desfășurate la Hansca, Orheiul Vechi, Mașcăuți ș.a., confirmă interesul sporit față de această perioadă. Prin intermediul acestei comunicări, îmi propun să realizez o analiză sistematică și etapizare a cercetării siturilor medievale timpurii de pe teritoriul RSS Moldovenești, pentru a înțelege mai bine o parte din istoria arheologiei Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: patrimoniu arheologic, interpretarea siturilor, spațiul pruto-nistrean, evul mediu timpuriu

**Cercetare realizată în cadrul proiectului: Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene (2024-2027).*

Morminte de monahi cu „pietre” de căpătâi descoperite în spațiul românesc

Gheorghe POSTICĂ

Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova, Chișinău

<https://orcid.org/0000-0002-2609-1575>

Cercetările arheologice de la mănăstirile din Republica Moldova și România au identificat morminte de călugări datate în secolele XVIII-XX, care aveau sub cap câte o piatră inscripționată cu numele și anul decesului defunctului.

Depunerea „pernei” din piatră (sau din cărămidă) sub capul monahilor decedați este documentată în necropolele mănăstirești începând cu perioada evului mediu timpuriu până în epoca modernă. Descoperiri de acest gen sunt semnalate la mănăstirile de la Căpriană, Curchi, Noul Neamț, Frumoașa, Suruceni, Vărzărești din Republica Moldova, Dobrovăț, Probota, Văratec, Cătălui, Vifornița etc. din România, fiind cunoscute relativ larg în Ucraina, Belarusia, Rusia etc.

Conform unor tradiții, obiceiul funerar al „pernelor” din piatră, este considerat o expresie a duriității patului monahal și a ascetismului vieții monahale. Pe de altă parte, obiceiul funerar al „pernelor” din piatră, are un sens mult mai profund, fiind pus în legătură cu somnul și vedeniile patriarhului Iacov, care conform Vechiului Testament și-a ales pentru somn o „pernă” din piatră, care mai apoi s-a transformat în stâlpul altarului, iar locul respectiv a devenit Poarta Cerească și Casa Domnului.

Astfel, obiceiul înhumării monahilor cu piatră de căpătâi, documentat larg pe cale arheologică, se corelează perfect cu textele biblice și istorice, acestea din urmă constituind pe parcursul secolelor modele de urmare a ascezei monahale.

Cuvinte cheie: călugări, necropole mănăstirești, morminte, „piatră de căpătâi”, secolele XVIII-XX.

*Cercetarea este realizată în cadrul subprogramului 010401 „Coordonatele modernizării social-economice, politice, administrative și culturale în Moldova, Basarabia, RASSM, RSSM și Republica Moldova în context regional și european (studii, documente, sinteze), Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova.

Foarfecii din perioada evului mediu timpuriu descoperite în spațiul carpato-nistean

Gheorghe POSTICĂ,
Muzeul Național de Istorie a Moldovei (Chișinău)
<https://orcid.org/0000-0002-2609-1575>,

Ion TENTIUC,
Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău
<https://orcid.org/0000-0002-3126-6499>

Printre piesele de inventar rar întâlnite în siturile arheologice din spațiul carpato-nistean, se remarcă foarfecile, care aveau o întrebuințare universală. Cea mai veche foarfecă din Europa este considerată piesa descoperită în mormântul scitic de la Orlik (reg. Poltava, Ucraina) datată la sfârșitul secolului al V-lea – începutul secolului al IV-lea î. Chr. Apărute în antichitate, foarfecele s-au răspândit pe arii întinse ale spațiului euroasiatic, inclusiv la est de Carpați. În prezent, în spațiul est-carpatic cele mai timpurii sunt foarfecile de tip roman (de tuns oile) descoperite în necropola de la Petrești, r-nul Ungheni, piesele fiind datate în primele secole ale erei noastre.

În perioada medievală timpurie, în spațiul est-carpatic, foarfecile de fier au fost semnalate, începând cu secolele VIII-IX, atât în așezările deschise sau fortificate, cât și în necropole plane sau tumulare, cele mai multe exemplare provenind din mormintele, unde erau depuse în calitate de inventar funerar.

Printre foarfecile medievale timpurii din spațiul carpato-nistean se deosebesc două tipuri de bază: I. Foarfeci cu arc (de tip roman, de tuns oile) și II. Foarfeci încrucișate (de tip contemporan).

Foarfecile cu arc, de tipul I, sunt reprezentate prin descoperirea de la Do-dești, jud. Vaslui, datată în secolele VIII-IX. Cele mai răspândite, însă, în evul mediu timpuriu, în spațiul carpato-nistean, sunt foarfecile cu brațele încrucișate, de tipul II, reprezentate prin trei variante: a) foarfeci cu brațele drepte prinse la mijloc cu un nit, cu terminații circulare deschise, cunoscute prin descoperirea din cetatea de la Echimăuți din secolele X-XI, b) foarfeci cu brațe drepte prinse la mijloc cu un nit, cu terminații circulare/ovale închise, atestate în morminte din tumulii de la Grădiște (r-nul Cimișlia) și Novosel'skoe (reg. Odesa, Ucraina) din perioada secolelor XII-XIV și în așezarea urbană de

la Costești (r-nul Ialoveni) din secolul XIV și c) foarfeci cu brațe asimetrice (lamă dreaptă și partea posterioară ovoidală) prinse la mijloc cu un nit, cu terminații circulare/ovale deschise, atestate în morminte din tumulii de la Gura Bâcului (r-nul Anenii Noi), Parcani (3 exempl.) și Sucleia (2 exempl. (mun. Tiraspol), Mirnoie (reg. Odesa, Ucraina) din perioada secolelor XII-XIV și în așezarea urbană de la Orheiul Vechi din secolul al XIV-lea.

Cuvinte-cheie: foarfeci, spațiul carpato-nistrean, evul mediu timpuriu

**Cercetare realizată în cadrul subprogramului 180101 „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală”.*

Considerații preliminare privind așezarea fortificată de la Brăiești-„Palanca” (com. Văculești, jud. Botoșani, România)

Irina RUSU, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, România
<https://orcid.org/0000-0003-3381-8514>,

Sorin IGNĂTESCU, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, România
<https://orcid.org/0000-0002-6269-7718>,

Ana-Maria MĂRĂNDUCA, Valentina Larisa SAVU, Ioan-Alexandru GUIA,
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, România

Prin intermediul acestei comunicări dorim să facem cunoscută așezarea fortificată de la Brăiești-„Palanca” (com. Văculești, jud. Botoșani, România), cercetată perieghetic de noi în primăvara anului 2025.

Toponimul așezării de la Brăiești este menționat, încă din secolul al XIX-lea, în lucrările lui Nicu Filipescu-Dubău și Alexandru Odobescu, fiind pus în legătură cu existența unei tabere militare, din care s-au păstrat doar câteva gropi. Ulterior, Alexandru Berzovan (Institutul de Arheologie din Iași) a re-luat observațiile lui Alexandru Odobescu, corelându-le cu anumite anomalii evidențiate prin scanările LIDAR, pe baza cărora a presupus existența unei așezări fortificate. Pornind de la aceste informații din literatura de specialitate, am considerat necesară efectuarea unor cercetări perieghetice în zonă, cu scopul de a localiza urmele „taberei militare”. În urma cercetărilor, am reușit să identificăm o așezare de formă circulară, cu un sistem defensiv relativ bine conservat. Chiar dacă nu am reușit să identificăm material ceramic, amplasarea, forma și dimensiunile complexului se înscriu în tipologia așezărilor fortificate datate la începutul celei de-a doua epoci a fierului.

Cuvinte-cheie: așezare fortificată, Brăiești, a doua epocă a fierului, Podișul din Nordul Moldovei, Culmea Siretului.

Metalurgia în perioada târzie a epocii bronzului din spațiul Carpați-Nipru. Studiu de caz

Mariana SÎRBU, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău
<https://orcid.org/0000-0002-1537-7375>

Din punct de vedere tehnologic, metalurgia reprezintă una din cele mai dificile activități dificile tipuri de activități ale omului preistoric. Funcționarea și dezvoltarea prelucrării metalelor necesita anumite condiții, cunoștințe și practici, un grad avansat de specializare, ceea ce se putea înfăptui doar în condițiile unei diferențieri a metalurgilor de ceilalți meșteri din sfera producătoare. Dacă în perioada anterioară epocii bronzului meșterul își asigura prin forțe proprii materia primă, atunci în epoca bronzului exista deja specializarea pe operații (spargerea rocii, fărâmițarea, alegerea minereului, transportul, măcinarea, sortarea, alierea, turnarea, finisarea), executate de un grup uman complex.

Pentru bronzul târziu din spațiul cuprins între munții Carpați și râul Nipru, metalurgia este cercetată prin prisma culturii materiale a comunităților complexului cultural Noua-Sabatinovka-Coslogeni. În așezările acestor populații deseori sunt găsite diferite obiecte din bronz, unele din ele cu urme de reparație sau reutilizare după rupere. Însă, cea mai elocventă dovadă a dezvoltării metalurgiei în cadrul acestor comunități sunt depozitele de bronzuri, descoperite de regulă, în afara așezărilor, și mai rar, în incinta acestora.

Sunt cunoscute foarte puține indicii directe, care atestă valorificarea unor zăcăminte de cupru, metal, care stă la baza aliajului de bronz. În mare parte, această situație se datorează exploatărilor ulterioare, care au distrus dovezile, așa cum locurile de extracție a minereurilor au fost exploatate continuu un timp îndelungat. Rezultatele analizelor metalografice confirmă lipsa minereurilor în spațiul nord-pontic (cu excepția unor zăcăminte neînsemnate) și producerea pieselor din bronz pe baza metalelor importate din centrele amplasate în spațiul carpato-balcanic și în arealul volgo-uralic. Pentru zona carpato-dunăreană se poate admite prezența unor surse de cupru în lanțul Carpaților Orientali. Utilizarea staniului în compoziția bronzului presupune importul acestuia din vestul Europei și Asia Centrală.

Atelierele metalurgice sunt cunoscute într-un număr relativ mic, atribuite funcțional, în mare parte, pe baza prezenței unui grup de forme de turnare,

lingouri sau ustensile utilizate în procesul de turnare și finisare a metalului. Acestea sunt cunoscute prioritar în mediul culturii Sabatinovka (Pilipčatine II, Vološkoe, Kopani, Derevjano, Krasnyj Maiak, Novokievka, Bălănești) și, mai puțin, în cel al culturii Noua (Ostrivec, Logrești, Plenița, Bolduț). Construcții de tip cuptor sau vatră, strict necesare activității metalurgice, sunt cunoscute doar la Pilipčatine II, Ostrivec' (Ucraina) și Bolduț (România).

Dezvoltarea prelucrării metalelor s-a datorat sporirii cantității materiei prime în centrele carpato-balcanice și montano-metalurgice din Donetsk. Creșterea volumului de materie primă a determinat ieftinirea și exportul metalului în cantități mai mari și la distanțe mai lungi. Aceasta a favorizat turnarea în serie și diversificarea mai multor categorii de obiecte. Astfel, activitatea metalurgică s-a transformat într-o adevărată industrie care a revoluționat evoluția și dezvoltarea economică a comunităților umane.

Cuvinte-cheie: metalurgie, bronzul târziu, bronz, munții Carpați, râul Nipru.

**Cercetare realizată în cadrul subprogramului 180101 „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală”.*

Depozitul de bronzuri din așezarea culturii Chișinău-Corlăteni Văratice I (Duruitoarea Nouă II „Căsoaia cu apă”)

Denis TOPAL, Institutul Patrimoniului Cultural
<http://orcid.org/0000-0002-8586-4427>

Depozitul de la Văratice este bine cunoscut în literatura de specialitate este bine cunoscut specialiștilor, fiind menționat frecvent în lucrări de sinteză și studii monografice. Cu toate acestea, complexul, relativ rar în spațiul carpa-to-nistean, nu a beneficiat până acum de o analiză detaliată dedicată. Așezarea multistratificată, în care a fost descoperit depozitul, a fost inițial cunoscută sub numele de Văratice I. În urma cercetărilor din anul 1984, când a fost pus în evidență acest complex, s-a decis reunirea ambelor părți ale sitului sub denumirea de Duruitoarea II-„Căsoaia cu apă”. Pe lângă o locuință din perioada Cucuteni C2 (aspectul Brânzei), în sectorul sud-estic al șantierului, au fost identificate resturile unei locuințe deranjate și o groapă aparținând culturii Chișinău-Corlăteni. Stratul din epoca fierului timpuriu-a fost datat prin radiocarbon la 1192–1051 cal BC (68,2%). Depozitul de bronzuri, alcătuit din 10 celturi din seria transilvăneană-ungară, pare să fi fost depus inițial într-o groapă puțin adâncită, ale cărei contururi nu au mai putut fi determinate. Prezența unor piese cu defecte de turnare, precum și a unor exemplare fără urme de finisare, l-a determinat pe V.I. Markevici să presupună că toate cele zece celturi au fost turnate la fața locului. Dintre acestea, șapte piese se încadrează în tipologia transilvăneană-ungară, fiind celturi alungite decorate cu motiv în formă de Y de tip Debrecen și variante apropiate, caracteristice pentru zona Tisei de Sus, databile în perioada HaA₂–B₁. Celelalte trei exemplare aparțin, de asemenea, seriei transilvănene-ungare, însă se încadrează în grupul Schnabeltüllenbeile sau tipul Gemzse (după clasificarea lui V.A. Dergacev), cu areal principal de răspândire în Pannonia, Transcarpatia și Transilvania, și cu apogeu de utilizare în intervalul HaB₁₋₃.

Cuvinte-cheie: depozit, bronzuri, Văratice I, cultura Chișinău-Corlăteni

**Cercetare realizată în cadrul proiectului: Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene (2024–2027).*

Date arheologice privind așezările rurale din secolul al XIV-lea în spațiul pruto-nistrean

Ion URSU, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0003-2318-1337>,

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-6725-7578>,

Sergiu MUSTAȚĂ, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0003-2206-9298>,

Sergiu MATVEEV, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0001-8515-2852>

Cercetările arheologice privind habitatul rural din spațiul pruto-nistrean în secolul al XIV-lea, aflat sub dominația imperiului Hoardei de Aur, au început încă din anii '50 ai secolului trecut. Deși numărul lor este redus în comparație cu investigațiile dedicate altor culturi sau epoci, acestea au furnizat informații esențiale pentru înțelegerea organizării așezărilor medievale din acest spațiu. În prezent, sunt documentate peste 50 de situri, identificate prin verificări de teren și săpături arheologice, repartizate în special de-a lungul marilor bazine hidrografice – Răut, Bâc și Botna – precum și în văile afluenților acestora. Distribuția lor indică preferința comunităților medievale pentru terase joase, interfluvii fertile și zone cu acces facil la resurse și căi comerciale.

Materialele arheologice și analiza spațială a amplasării acestor așezări sugerează comunități stabile, cu gospodării amenajate relativ concentrat și zone specializate în activități meșteșugărești, în special producția de vase ceramice. Cercetările de la Lozova, punctul „Oașa” (r. Strășeni), au documentat un atelier de olărie cu elemente constructive bine conservate, asociat cu o locuință adâncită și un tezaur monetar compus din monede de bronz și argint, fiind exclusiv emisiuni ale Hoardei de Aur. Aceste descoperiri oferă repere clare de datare și ilustrează integrarea așezării într-un circuit economic regional. De asemenea, la Lozova, în punctul „La hotar cu Vornicenii”, a fost cercetată o necropolă de mari dimensiuni, cu peste 130 de morminte de înhumăție orientate pe axa est-vest. Inventarul funerar este relativ bogat pentru comunitățile

rurale ale epocii, incluzând piese de podoabă și obiecte de uz cotidian, aspect care reflectă un anumit nivel de prosperitate locală.

În zona satului Vorniceni, punctul „Gura Văii”, cercetarea a dus la descoperirea a două cuptoare de olărie, cu caracteristici tehnice similare celor din alte centre ceramice medievale ale regiunii. Analiza caracteristicilor vaselor ceramice descoperite în siturile studiate indică un caracter predominant rural, ceramica urbană produsă la Orheiul Vechi sau Costești fiind atestată doar sporadic.

Ansamblul acestor date indică existența, în secolul al XIV-lea, a unei rețele rurale dense și bine structurate în spațiul pruto-nistrean, caracterizat prin continuitate de locuire, adaptabilitate la realitățile politice ale dominației Hoardei de Aur și o evidentă integrare în rețelele economice regionale.

Cuvinte-cheie: așezări rurale, Lozova - „Oața”, Lozova - „La Hotar cu Vorniceni”, Vorniceni - „Gura Văii”, spațiul pruto-nistrean, Hoarda de Aur, secolul al XIV-lea

**Cercetare realizată în cadrul proiectului: Cercetarea așezărilor rurale din spațiul dintre Prut și Nistru în perioada Hoardei de Aur și a constituirii Țării Moldovei (secolul XIV) (2025-2026), cod 25.80012.0807.48SE.*

Un tezaur de piese de podoabă și de port din evul mediu târziu descoperit la Ordășei (r-nul Telenești)

Vlad VORNIC, Ministerul Culturii
<https://orcid.org/0000-0003-2796-7716>,

Sergiu MATVEEV, Institutul Patrimoniului Cultural,
<https://orcid.org/0000-0001-8515-2852>,

Sergiu POPOVICI, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-8575-8667>,

Ion URSU, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0003-2318-1337>,

Lazari DERMENJI, Universitatea de Stat din Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-4960-1619>

Cu prilejul cercetării tumulului 20 de la Ordășei (r-nul Telenești), în toamna anului 2024, a fost descoperit și un tezaur de obiecte de podoabă și de port, lucrate din argint și bronz, datând din perioada evului mediu târziu. Tezaurul a fost găsit împrăștiat; în urma lucrărilor agricole, pe o suprafață de aproximativ 15x15 m, situată în imediata apropiere, la nord-vest de movila funerară. Aceasta făcea parte, la rândul ei, dintr-un lanț alcătuit din opt asemenea situri funerare, amplasate pe un platou de pe malul stâng al râului Răut, la nord de localitatea Ordășei și la sud de satul Prodănești.

Tezaurul era alcătuit din 37 (?) de piese întregi și fragmentare, dintre care 34 lucrate din argint și trei din bronz. Dintre piesele de podoabă se remarcă două verigi de tâmplă lucrate în tehnica filigranului și doi cercei din argint, de tipuri diferite, precum și un inel fragmentar din bronz/alamă. Piesele de vestimentație sunt mai numeroase, cuprinzând 22 de nasturi sferoidali mici, cu verigă de prindere, întregi sau fragmentari, șapte nasturi sferoidali mari, întregi sau fragmentari, și un capăt de cingătoare în formă de „S” culcat, cu capetele decorate în formă de șarpe, din argint.

La acestea se adaugă o piesă din tablă de argint filigranată, îndoită în formă de cub, cu destinație neprecizată, precum și un cuțitaș cu lamă și mâner din bronz, fixat cu nituri, probabil folosit ca piesă de toaletă. Din zona în care au fost descoperite aceste obiecte de metal au mai fost recuperate două frag-

mente ceramice, provenite de la o oală lucrată din caolin la roata rapidă, decorată pe umăr cu linii pictate roșii, orizontale, și având marginea înaltă, evazată.

Analiza chimică a pieselor din tezaurul de la Ordășei a fost realizată prin intermediul spectroscopiei de fluorescență cu raze X (XRF), metodă care permite determinarea compoziției chimice fără a afecta integritatea obiectelor. Rezultatele obținute au demonstrat o proporție ridicată a argintului în cazul majorității pieselor. Astfel, capătul de cingătoare în formă de „S” prezintă un conținut de 63,84% Ag, în timp ce verigile de tâmplă și tabla rectangulară lucrată în tehnica filigranului au valori cuprinse între 85,69% și 91,92% Ag. Cei doi cercei prezintă diferențe semnificative, unul conținând 50,35% Ag, iar celălalt 90,51% Ag. La rândul lor, cei șapte nasturi sferoidali mari au o compoziție variabilă între 80,53% și 90,42% Ag, iar 21 din cei 22 de nasturi mici între 74,61% și 92,08% Ag. În baza acestor date, piesele din argint pot fi împărțite în două grupe distincte: prima, caracterizată printr-un conținut de argint cuprins între 50 și 65%, și a doua, definită printr-un conținut ridicat, situat între 76 și 92%.

În ceea ce privește piesele confecționate din metal comun, analiza a relevat următoarele: un nasture sferoidal, cu veriga lipsă, este compus dintr-un aliaj de 70,26% Cu, 28,25% Sn și doar 0,22% Ag. Fragmentul de inel, presupus a fi de bronz sau alamă, conține 89,11% Cu și 7,51% Zn, iar cuțitașul de toaletă este alcătuit din 86,28% Cu și 13,30% Zn. Deși ultimele două piese prezintă un conținut relativ ridicat de zinc, acesta nu atinge pragul minim de 20%, necesar pentru a putea fi considerat aliaj de alamă. Prin urmare, aceste artefacte trebuie încadrate în categoria bronzurilor cu adaos de zinc, fără a se putea vorbi despre o producție propriu-zisă de alamă.

În absența monedelor, care constituie indicatori cronologici esențiali, nu poate fi stabilită o datare precisă a tezaurului. Totuși, pe baza analogiilor și a fragmentelor ceramice, complexul de la Ordășei poate fi atribuit secolelor XVI–XVII. Tezaure ce conțin verigi de tâmplă și nasturi asemănători celor de la Ordășei, dar asociate și cu monede datate în secolele XV–XVII, au fost descoperite în spațiul pruto-nistrean la Musait (r-nul Vulcănești), Onești (r-nul Hâncești), Bălțata (r-nul Criuleni), Bălăbănești (r-nul Criuleni) ș.a.

Cuvinte-cheie: tezaur, piese de podoabă, obiecte de port, Ordășei, secolele XVI–XVII.

*Cercetare realizată în cadrul proiectului: *Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene (2024-2027).*

Locuințele comunităților culturii getice din microzona Hansca, raionul Ialoveni

Aurel ZANOCI, Universitatea De Stat Din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-3236-7582>

Microzona Hansca, raionul Ialoveni, a ajuns în atenția arheologilor grație cercetărilor periegetice, întreprinse de L. Polevoi în anul 1958. Acestea au fost urmate, începând cu anul 1960, de cercetări arheologice sistematice, care, cu unele întreruperi, au durat până în 1991. Iar în anii 2022, 2024 și 2025 regiunea a fost investigată prin noi periegete și sondaje. Ca urmare a cercetărilor mai vechi, dar și al celor recente, aici au fost repertoriate 14 situri, care se încadrează într-un vast interval de timp – din epoca eneolitică și până în secolele XVII-XVIII.

Majoritatea lor sunt pluristratificate, conținând în cele mai frecvente cazuri vestigii din a doua epocă a fierului (cultura getică). Din această perioadă se evidențiază două fortificații, opt așezări nefortificate și două necropole plane, ele având un grad diferit de cercetare. Unele situri au beneficiat de ample săpături arheologice (Hansca-„Limbari-Căprăria”, Hansca-„Pidașca”, Hansca-„Toloacă” și Hansca-„Lutăria”), iar altele (Hansca-„Dealul Socii”, Hansca-„Sat”, Hansca-„Livadă” etc.) rămân a fi cunoscute doar prin sondaje sau cercetări de suprafață. Ca urmare a investigațiilor arheologice sistematice în așezările Hansca-„Limbari-Căprăria”, Hansca-„Pidașca” și Hansca-„Toloacă”, pe parcursul anilor au fost identificate vestigiile a cel puțin 15 locuințe. Din păcate, gradul de documentare al acestora este diferit. Unele dintre ele au fost publicate doar parțial în câteva articole ale responsabilului științific de cercetarea vestigiilor getice din microzona Hansca, profesorul Ion Niculiță (1974, 1977, 1985). Altele au rămas nevalorificate, regăsindu-se în rapoartele de săpătură, care, de multe ori, conțin o descriere sumară, fiind lipsite de ilustrații. Totuși, plecând de la informațiile disponibile, constatăm că cele mai multe locuințe (cca 9) au fost cercetate în așezarea Hansca „Limbari-Căprăria”, cinci – în așezarea Hansca „Pidașca” și doar una în situl Hansca- „Toloacă”. Acestea sunt de două tipuri: de suprafață (majoritatea) și adâncite în sol. În cazul celor de suprafață dimensiunile lor variază de la 16-20 m² la 72 m², pe când cele adâncite în sol au suprafața mai modestă – de cca 12-20 m². Tradițional, ele au fost edificate dintr-o carcasă de lemn, împletită cu nuiele, și unsă cu lut, după

cum ne mărturisesc numeroasele fragmente de lut ars cu amprente de la năle și de la pari. Uneori, însă, cum ar fi locuința „mare” din așezarea Hansca „Limbari-Căprăria”, pentru întărirea pereților, la bază au fost depuse și lespezi de piatră de calcar. Indiferent de tipul locuințelor, acestea au fost încălzite cu vetre, vestigiile cărora au fost atestate în interior. De asemenea, atât în locuințe, cât și în preajma lor au fost descoperite numeroase gropi, utilizate, probabil, pentru păstrarea proviziilor. Astfel, vestigiile de habitat din microzona Hansca se încadrează în orizontul cultural getic, având similitudini pe întreg arealul de locuire al acestor comunități.

Cuvinte-cheie: cercetări arheologice, sit pluristratificat, cultura getică, locuințe, microzona Hansca.

**Cercetare realizată prin subprogramul 01.15.01 ArHe „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculiță” (Universitatea de Stat din Moldova).*

The end of the 4th millennium BC in the East-Carpathian space. A continuous transformation

Ghenadie SÎRBU, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-4525-1239>

The East-Carpathian region, at the end of the 4th millennium BC, is going through a series of cultural-historical processes, conditioned by different factors. A detailed analysis of the complex processes of socio-cultural transformation that took place in this period is essential for gaining an understanding of the dawn of the Early Bronze Age in the Southeast of Europe. Researchers have taken a variety of approaches, in some cases even contradictory approaches, in their treatment of the period from 3300 to 2900 BCE. Some have concentrated on particular (micro-)regions, others apply simplistic concepts for a larger region, a recent example of this being the frequently cited notion of the 'pre-Yamnaya' horizon or culture, which is described in very general terms, if at all. In my presentation, I will examine the highly dynamic interactions between farming communities in the East Carpathian area and those in Central Europe, the Balkans, and the North-Pontic Forest and steppe during this period. I aim to disentangle the very heterogeneous processes that played out during this period. To do so, I will focus on the Horodiște-Gordinești cultural group, which belongs to the so-called 'pre-Yamnaya' horizon.

Scholars have applied several different terms to this period. Some specialists see it as a period of transition from the Final Eneolithic to the Early Bronze Age. Others use the term 'Late Trypillia culture' to designate the chronological horizons 10-11 in the supra-regional scheme proposed by H. Parzinger. More recently, the period in question has been attributed to phase Early Bronze Age 1 - EB 1. These terminological differences reflect researchers' differing perspectives, which, in turn, reflect their specific areas of concentration, i.e. the cultural groups they study, the regions of dissemination of those cultural groups and, particularly, the two vegetation zones in this vast area. Researchers who have focussed on the forest-steppe between the Eastern Carpathian Mountains and the Dnieper River attach particular importance to the Cucuteni-Trypillia culture. Associated with very homogenous material culture, the Cucuteni-Trypillia culture complex began to disintegrate around 3500 BCE. The large settlements associated with the Cucuteni-Trypillia com-

plex began to be replaced by small inhabitation sites, some of them used only seasonally. Flat and barrow graves appear for the first time in various regions of the Late Trypillia culture (phase C2). Those older traditions that endured are visible mainly in the ornamentation style and pottery technique. While scholars who concentrate on the forest-steppe emphasise the disintegration of the Cucuteni-Trypillia culture as being of major significance for this period, others, with perspectives shaped by their study of the steppe to the north of the Black Sea, underline the homogenisation processes in funerary constructions and rites: burials, which were heterogeneous in the 5th and first half of 4th mill. BCE, tend to become more uniform after 3500 BCE.

The causes of these restructurings can be multiple, but it is clear that all these movements carried various cultural messages. At the end of these migratory vectors, cultural forms began to appear that characterize a gradual transition to a way of life specific to the beginning of the Bronze Age.

**Cercetare realizată în cadrul proiectului: Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene (2024-2027).*

Матеріальна спадщина Молдавського князівства у Північно-Західному Причорномор'ї (кінець XIV-XVст.)

Svitlana BILIAIEVA,
[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-3113-7619](https://orcid.org/0000-0003-3113-7619)

Археологічні дослідження на території Північно-Західного Причорномор'я засвідчили багатоваріантність історико-культурної спадщини народів, доля яких була різними шляхами і у різні часи пов'язана з цим регіоном. Яскрава синкретична культура середньовіччя притаманна періоду піднесення Молдавського князівства XV ст., особливо до приходу османів. Кінець XIVст.- перші десятиліття XV ст. співпадає із початком масового зведення кам'яних фортець баштового типу у Причорноморському регіоні, які споруджують дві держави: Литовське і Молдавське князівства. Археологічні розкопки, зокрема фортеці у Білгороді- Дністровському, побудованої Молдавськими господарями, Дашіва (сучасний Очаків) і Тягині (Херсонщина), побудованими Великим литовським князем Вітовтом, дозволили встановити спільні риси та загальний європейський рівень фортифікаційних споруд, що відповідали вимогам захисту та розвитку артилерії. В архітектурному декорі отримують розповсюдження риси, характерні для сельджуцької культури, що мають аналогії на пам'ятках Туреччини, Криму, Азово-Чорноморського узбережжя.

У колекціях артефактів присутні і предмети холодної зброї цього часу, і вогнестрільної зброї, номенклатура якої є спільною для європейського набору засобів ведення військових дій та захисту від нападу ворогів. У матеріальному комплексі (за порівняльним вивченням артефактів) спостерігаються риси, які можливо простежити на великому просторі Північного Причорномор'я. Це і продовження попередніх тенденцій існування престижної столової кераміки сграфіто, яка генетично веде до візантійських впливів і має широке розповсюдження у Балкано-Дунайському регіоні. І розвиток власних типів молдавської етнічної кераміки, добре відомої на археологічних пам'ятках Молдови. Склад знарядь праці та побутових речей характеризує рівень ремісництва в цілому, який цілком відповідає функціональним вимогам і загальному рівню техніки і технологій того часу. Слід відзначити, що під час розко-

пок Білгород-Дністровської фортеці були знайдені монети молдавських князів, зокрема Олександра I (1400-1432 рр.), Стефана II (1433-1435 рр) та визначного молдавського князя Стефана III (1457-1504 рр.), тобто господарів епохального будівельного етапу в історії Молдови. Проте, на віддаленій на схід фортеці Великого князівства Литовського Тягині – закарбований інший, західний напрямок – Литви, Польщі, генуезької присутності за монетними та речовими знахідками. Археологічні дослідження засвідчують історико-культурну спадщину Молдови не як замкнену або відокремлену від інших культур регіону. Вона віддзеркалює сукупність досягнень етнокультурного та цивілізаційного рівня, інтеграційних процесі тогочасного євразійського простору.

REZUMATE ALE SECȚIUNII
IDENTITATE, MEMORIE ȘI COMUNICARE
ARTISTICĂ ÎN CONTEXT GLOBAL/
IDENTITY, MEMORY, AND ARTISTIC
COMMUNICATION IN A GLOBAL CONTEXT

Probleme de tipologie a filmelor de factură documentară

Dr. Alexandru BOHANȚOV,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0001-8745-0538>

Rezumatul de față pornește de la trei idei principale, care vor fi dezvoltate în cadrul propriu-zis al comunicării. Prima dintre acestea se referă la faptul că filmul de nonficțiune s-a impus în rândul publicului prin potențialul de sugesție al imaginilor vizuale, asociate unor calități expresive specifice comunicării umane (artei milenare a dialogului), întrucât documentarul are mai totdeauna în vizor un referent din realitatea obiectivă. În acest context, există mai multe posibilități de a combina demersul publicistic cu cel vizual și, drept urmare, nu se poate identifica o tipologie universală. Avem de-a face cu cele mai diverse tipologii (unele preluate direct din teoria genurilor literare ori din practica jurnalistică). Astfel, multe clasificări ale filmelor de factură documentară se sprijină pe viziunile tradiționale asupra subiectului în cauză, pornind de la similitudinile și diferențele dintre domeniile de creație limitrofe: literatură, jurnalism, fotografie și chiar artele plastice.

În doilea rând, cercetătorii au lărgit aria de investigare a produselor audiovizuale, ținând cont de fenomenul hibridizării între genurile, mai nou, formatele documentare cu cele de ficțiune pentru configurarea unor structuri mediatice originale. În cazul dat, a fost luat în calcul procesul de adaptare a filmului documentar la publicul-țintă, care adeseori (reajustarea produselor de nonficțiune la new media, spre exemplu) este refractar la documentarele cu o structură mai complexă, bazată pe anumite dimensiuni intertextuale, dând prioritate mesajelor ușor de reținut, transmise într-un limbaj audiovizual cât mai simplu și atractiv. Și totuși, calitatea informației pierde ireversibil teren în fața impactului vizual, iar documentarul actual se pliază pe aceste noi reguli, în tendința de a supraviețui pe o piață mediatică tot mai aservită divertismentului facil.

Epoca comunicării generalizate și de triumf a strategiilor de marketing a impus noi perspective în clasificarea filmelor de nonficțiune. „Schimbarea la față” a filmului documentar în contextul revoluției digitale, când conceptul de interactivitate a câștigat amploare, a condus la utilizarea și a altor criterii de departajare a producțiilor de nonficțiune. Autorii de „texte” digitale apelează

la o scriitură lineară sau nonlineară, prezentându-și materialele documentare și conținutul de idei preconizat într-o formulă asemănătoare unui suport tradițional ori fac uz de o structură hypertextuală, în care sunt integrate diverse elemente multimedia: text, imagini, video etc.

Cuvinte-cheie: film documentar, gen, format, tipologie, fenomenul de hibridizare, new media, documentarul interactiv.

Creația compozitorului Ion Aldea-Teodorovici de la confluența anilor 1980—1990: identitate, patrimoniu și memorie culturală a tranziției

Dr. Vasile CHISELIȚĂ,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0001-8594-5780>

Un bogat tezaur de creație muzicală de la confluența anilor 1980–1990 constituie opera componistică și interpretativă a lui Ion Aldea-Teodorovici (1954–1992). Cele mai multe dintre creațiile reprezentative în epocă sunt articulate în genul muzicii folk și în versiunile stilistice alternative sau de fuziune pop-folk și rock-folk. Ele se datorează moștenirii regretatului duet vocal Ion și Doina Aldea-Teodorovici, în calitate de tribun, mesager și actor al practicilor discursive de schimbare socială din RSS Moldovenească, în contextul hegemonic al politicilor de „glasnost” și „perestroika” din fosta URSS, a cărui activitate a coincis cu perioada maximei ascensiuni profesionale, cu avântul remarcabil al celebrității și gloriei artistice pe scena muzicală națională și internațională (1988–1992). Deși au trecut 33 de ani de la dispariția tragică a talentatului compozitor și a emblematicului cuplu de artiști-interpreți, o analiză specială și complexă a genurilor și structurilor discursive în creația muzicală a autorului din perioada axială a perestroikăi și a marilor mișcări sociale de tranziție încă nu s-a realizat. Această stare de fapt favorizează anumite procese de marginalizare canonică a autorului, de ignoranță sau chiar de „umilință” culturală a realizărilor sale artistice, atât în mediul academic al educației, cât și în cel al cercetării și patrimonializării.

Demersul își propune să argumenteze necesitatea metodologică a delimitării, conceptualizării și sistematizării unei specii sau categorii simptomatice în opera lui Ion Aldea-Teodorovici, pe care o vom numi, în acord cu principiile studiilor culturale, cu termenul generic „cântecele tranziției” sau „cântece de tranziție”. Această categorie de creații se impune drept marcher, factor și vector de delimitare pragmatică a unei noi direcții estetice în arta muzicală „de impact strategic” în societatea perestroikăi sovietice. Sensul, mesajul, tematica, structura stilistică, funcția cognitivă și discursivă a acestei categorii estetice sunt deopotrivă relevante istoric și social, fapt ce-i conferă statutul

de sursă euristică importantă în studierea și valorificarea istoriei, memoriei și tradiției culturale autohtone.

Categoria „cântecele tranziției” reprezintă, în sine, miezul, esența, marca de identitate definitorie a universului de creație al compozitorului. Ea simbolizează procesul focal de schimbare dramatică a bazei estetice a artelor de performanță din epocă, care s-a soldat cu comutarea conceptului ideologic privind „patriotismul sovietic unional” cu cel reprezentat de „patriotismul național republican”. În argumentarea tezelor enunțate vom apela la valorificarea concepțiilor teoretice „tradiții de mobilizare socială” (R. Eyerman), „cultură strategică” (J. Snyder), „civilizație sovietică” (C. Lamont), „recuperarea eului național” și „regenerarea istoriei” (M. Eliade).

Cuvinte-cheie: Ion Aldea Teodorovici, muzica populară de estradă, cântecele tranziției, categorie de creație, perestroika în RSS Moldovenească.

Valorile muzicale patrimoniale acumulate de Capela Corală Academică *Doina*: din sălile de concert în spațiul digital

Dr. Irina CIOBANU-SUHOMLIN
Academia de Muzică, Teatru și Arte plastice
<https://orcid.org/0000-0001-6112-366X>

Stringența de salvagardare și de conservare electronică a patrimoniului cultural-artistic a devenit una dintre provocările epocii digitale moderne. În același timp, imperativul pentru cultura muzical-artistică din Republica Moldova de a-și găsi propriul loc într-o lume nouă și în situația cognitivă modernă, fiind strâns legat de afirmarea identității culturale, impune sistematizarea și interpretarea coerentă a cunoștințelor umanistice acumulate despre valorile muzicale, dezvoltând o atitudine critică față de tradițiile anterioare.

Proiectul de creare a unei colecții digitale de materiale muzicale și documente legate de activitatea colectivului renumit Capela Corală Academică „Doina” s-a dovedit a fi o altă ramificație a direcției principale în activitatea multianuală de digitalizare și valorificare științifică a patrimoniului muzical academic, desfășurată la AMTAP. Obiectivul comunicării îl constituie discutarea aspectelor esențiale și problematice ale proiectului „Capela Corală Academică „Doina” la un centenar de activitate (cercetare și digitalizare a materialelor istorice și a creațiilor corale ale compozitorilor din Republica Moldova, incluse în repertoriul Capelei)”, conducător dr. L. Balaban, proiect care a fost desemnat câștigător în cadrul concursului național „Stimularea excelenței cercetărilor științifice 2025–2026”, fiind aprobat de Consiliul ANCD, cifrul 25.80012.0807.36SE.

Conceptul proiectului a fost elaborat pe baza reprezentărilor moderne despre opera muzicală academică ca rezultat al activității creative a compozitorilor, care nu se reduce la noțiunea de opus, la fel cum nu se limitează doar la partitura muzicală, la o singură interpretare sau la o singură înregistrare audio. Principalele surse ale proiectului sunt constituite din presa periodică, materialele documentare din fosta Arhivă Națională și Arhivă Organizațiilor Social-Politice, arhiva și biblioteca AMTAP, biblioteca istorică de partituri muzicale a Capelei „Doina”, arhiva organizațiilor concertistice etc. Reieșind din faptul că repertoriul Capelei, acumulat de-a lungul unui centenar de activitate, cuprinde opere muzicale din diferite epoci, stiluri, genuri și

curente, precum muzica clasică, cântece populare, muzică sacră, compoziții contemporane, lucrări originale și prelucrări, cercetarea și digitalizarea se vor concentra în jurul partiturilor semnate de compozitori contemporani din Republica Moldova. Conectarea opticii științifice implică necesitatea dezbaterii unor metode privind colectarea, selectarea, prelucrarea, analiza, interpretarea, extragerea și structurarea datelor muzicale și informațiilor documentare, arhivistice și publicistice.

Cuvinte-cheie: cor, interpretare corală, lucrare corală, Capela Corală Academică *Doina*, proiect, digitalizare

Dincolo de istorie

Prof. univ. dr. hab. Anca Doina CIOBOTARU,
Universitatea „George Enescu”, Iași, România
<https://orcid.org/0009-0003-3377-0431>

„Deciziunea nr. 118, din data de 28 februarie 1950 ” poate fi considerată certificatul de naștere al Teatrului de Păpuși ieșean – în forma sa instituționalizată. Documentul consemnează însă doar un punct nodal al istoriei acestei instituții de cultură, dincolo de care se află oameni pasionați, care au iubit lumea păpușilor și s-au zidit, în chip tainic, în creșterea sa. Anul acesta, la 1 martie, s-au sărbătorit 75 de ani de existență oficială în lumea artei teatrale – un timp al maturității artistice și al reformulării creative.

Dacă ar fi să schițăm un arbore genealogic, rădăcinile sale ar coborî, în stratul cultural al mijlocului secolului al XIX-lea, când elitele erau preocupate să apere vocea păpușarilor populari și – implicit -, pe cea a lui Vasilache. A urmat un secol de frământări – la mijlocul secolului XX, familia Ligeti (Iosif și Iulia) se implicau în căutarea recunoașterii necesității unui teatru de păpuși ... statornic și a unor actori pe măsură; așa se reconfigura magia mentoratului. Lumea teatrală ieșeană era preocupată de spectacolele pentru copii – Teatrul Evreiesc și Teatrul Național producând – și ele -, spectacole de acest gen. Erau însă vremuri tulburi și complicate...; în 1952, direcția de scenă și conducerea teatrului i-au fost încredințate lui Manole Al. Foca. O nouă etapă, dar aceeași grijă pentru pregătirea unei trupe profesioniste, cu o identitate clar formulată; schimbarea denumirii „Teatru pentru copii și tineret”, intervenită în 5 iulie 1973, ne apare ca un act firesc. A urmat Natalia Dănăilă – mentorată de Manole Foca, apoi momentul 1987 și definitivarea actualului nume, apoi zbuciumata perioadă posdecembristă, marcată de multe schimbări, dar care a permis înființarea primului program universitar dedicat „artei actorului, mănuior de păpuși și marionete” și – implicit -, trecerea la un alt nivel de conștientizare a relației dintre lumea teatrului de păpuși și identitatea culturală. Dincolo de istoria acestei instituții (sau a sediilor), putem identifica, însă, un arbore genealogic născut din vocația unor mentori, a unor formatori, care au înțeles sensul relației dintre artă și rigoarea pregătirii artistice.

Cuvinte cheie: Teatrul „Luceafărul” Iași, mentorat, istorie

Serialul hagiografic – un nou gen cinematografic? Studiu de caz: „Sfântul Paisie: de la Farasa la cer”

Dr. Elena DULGHERU,
Universitatea „1 decembrie”, Alba-Iulia, România
<https://orcid.org/0009-0005-3320-4434>

Serialul grecesc „Agios Paisios, Apo ta Farasa ston Ourano”, lansat simultan pe 10 februarie 2022 pe canalele de mare audiență Mega TV din Grecia și Alpha TV din Cipru, este un biopic, adică o reconstituire biografică dramatizată, adaptată fidel după surse livrești, a vieții celebrului și foarte iubitului sfânt contemporan Paisie Aghioritul (1924–1994), unul din cei mai populari duhovnici și asceți athoniți ai secolului XX. Popularitatea de care s-a bucurat serialul „Sf. Paisie – de la Farasa la Cer”, produs de Institutul de cercetare și promovare a culturii și spiritualității creștine „Sfântul Maxim Grecul” din Atena, cu sprijinul și la inițiativa mănăstirii Vatoped din Sfântul Munte și realizat de studioul cinematografic „Green Olive Films”, lansat în 2022, ne face să ne gândim la un fenomen nu atât (sau nu în primul rând) cinematografic, ci mai degrabă (sau în primul rând) social, și anume de sociologie a receptării filmului religios.

Vom investiga fenomenul receptării sociale a serialului, pe care îl plasăm în contextul cinematografiei hagiografice creștin-ortodoxe (grecești, balcanice și internaționale). În acest context, ne referim la personalitatea Sfântului Paisie Aghioritul, reflectate în literatura de non-ficțiune și, ulterior, în cinematograful documentar – sursele inspiraționale de bază ale serialului. Vom trece în revistă alte momente reprezentative ale documentarului creștin-ortodox din spațiul pan-ortodox, ca ulterior să operăm o succintă analiză critică a scriiturii audiovizuale a serialului în cauză, pentru a trage concluzii practice în privința problematicei ecranizării hagiografice.

Cuvinte-cheie: curentul cinematografic creștin-ortodox, filmul hagiografic, Sfântul Paisie Athonitul în filmul documentar și de ficțiune, adaptarea cinematografică a unui text hagiografic, cinematograful creștin misionar.

Polimorfismul modalului bizantin: unitate în diversitate

Dr. Violina GALAICU,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0009-0006-6449-9455>

Înaintea altor mijloace de expresie, dimensiunea modală a melosului de resursă bizantină vine să probeze complexitatea și rafinamentul acestei arte. Însăși ideea de mod (eh) în teoria și practica muzicii bizantine tinde să cuprindă mai multe nivele constructive. Aici prin mod se subînțelege și o anume formațiune sonoră, și o anume distribuire a funcțiilor între elementele formațiunii, și un ansamblu de formule melodice și cadențe. Modul e corelat cu un anumit gen (bizantinistica muzicală folosește noțiunea de gen în accepțiunea anticilor, astfel genul poate fi diatonic, cromatic sau enarmonic), cu un anumit stil (recitativ, irmologic, stihiaric sau papadic), cu un anumit ethos. Până și ritmia sau ambitusul melodiei depind de ehul pe care aceasta se întemeiază. Observăm deci, în sfera modalului bizantin, o difuziune a parametrilor intramuzicali, difuziune familiară monodiei orientale de tip maqam și monodiei folclorice de pe diverse meridiane. Pivotalul gândirii modale bizantine este Octoiul – cele opt glasuri după care sunt sistematizate cântările din colecția lui Ioan Damaschin (o primă codificare a cântului bizantin). Însă practica muzicală a generat și alte organizări sonore, derivate din cele de bază.

Particularitățile modale ale muzicii bizantine descind și din caracterul vocal al acestei arte. Posibilitățile tehnice ale vocii umane sunt mai reduse în comparație cu cele ale instrumentelor, ceea ce s-a repercutat asupra diastematicii și implicit, asupra structurilor modale uzuale. Totodată, fondul diastematic și intonațional al melosului bizantin este mult îmbogățit față de cel al muzicii apusene, racordate la sistemul temperat. Nesupuse temperării, combinațiile diastematice, ca și în general raporturile sonore din cadrul formațiunilor modale, sunt extrem de variate și ramificate. Modul se manifestă ca substanță sonoră vie, fertilă în plan artistic și sugestiv, prin formulele sale melodice, prin cadențe și finale. Cum finalele sunt parte componentă a cadențelor, iar cadențele sunt și ele formule melodice, cercetarea va avansa pe palierul formulelor melodice (mediane sau concluzive), subiect care necesită limpeziri și disocieri. Literatura de specialitate înțelege prin formulă melodică o mică unitate (de obicei, nu depășește motivul) a discursului muzical, având

un desen ritmico-intonațional bine conturat și o încărcătură semantico-afectivă proprie. În muzica de sorginte bizantină formulele sunt apanajul modului, ele au devenit, în timp, entități tipizate, am putea spune chiar prefabricate melodice, care, ordonate artisticește, generează și structurează un anume univers modal. Făcând uz de procedeele de travaliu acreditate în aria stilistică de care ne ocupăm, imnozii sau psalții le alternează și le îmbină pe firul melodic al unei cântări, a cărei valoare estetică este dată de cunoașterea tradiției, harul nativ, inspirația de moment.

Cuvinte-cheie: muzica de tradiție bizantină, dimensiune modală, caracter vocal, complexitatea și diversitatea raporturilor sonore intramodale, formulă melodică

Omagiu lui Aurel David la 90 ani de la naștere

Drd. Iuliana GHERMAN
Muzeografă, Muzeul Național de Artă al Moldovei
<https://orcid.org/0000-0001-8717-7092>

Marele artist s-a născut la 18 iunie 1934 și a murit la 19 iulie 1984, în orașul Chișinău. Având o pregătire profesională solidă, Aurel David devine o personalitate marcantă în istoria artelor plastice din Moldova. În viața artistică s-a manifestat prin opera *Arborele Eminescu* care a fost tirajată în nenumărate exemplare.

În memoriam lui Aurel David pe 5 august 2025 la Muzeul Național de Artă al Moldovei (în continuare – MNAM) în colaborare cu Muzeul Național al Literaturii Române a fost deschisă expoziția cu titlul „*Aurel David. Pictură, grafică*”. În total, au fost prezentate 20 de opere: 12 picturi din colecțiile MNAM și Muzeul Național al Literaturii Române și 8 lucrări grafice din colecția MNAM.

Din colecția de grafică națională a MNAM au fost expuse cele mai valoroase opere ale artistului: linogravura *Doi (Întâlnire)*, 1963; linogravurile color *Arborele Eminescu*, 1966; *Floarea soarelui*, 1964; *La muncă*, 1964; *Sărutul*, 1966; *Doina*, 1967; *Iarna. Zăpadă*, 1967 și opera *Mama*, 1967.

Chipul lui Mihai Eminescu a fost multiplu reflectat în diverse domenii și genuri ale artelor, dar linogravură policromă *Arborele Eminescu* este incomparabilă. Această operă devine imagine simbol, concepută prin prisma viziunii romantice și a relației dintre artă și viață, spirit și materie.

Astfel, din Pinacoteca MNAM au fost selectate picturile: *Arșiță* (1961), *Vița de vie* (1957), *Livadă* (1962), *Odihnă (studiu)* 1964, *Roadă* (1977), *Olga Sava din satul Bardar cu copiii* (1980), *Culesul merelor* (1956), *Studiu la compoziția Amiază* (1964), *Ploaie* (1982-1983).

Muzeul Național al Literaturii Române a expus din colecția sa și o serie de portrete: *portretul scriitorului Alexei Marinat*, *portretul scriitorului Spiridon Vangheli*, *portretul lui Liviu Damian*.

Operele de pictură și grafică din colecția MNAM, relevă imaginea femeiei preocupată de diverse activități sociale sau civice. Astfel, chipul femeii în creația lui Aurel David simbolizează diferite categorii valorice ca: Femeia-mamă (Maternitatea), Femeia și dragostea, Femeia și familia, Femeia și munca,

Femeia și forța ș.a.

Opera maestrului Aurel David are valoare documentară, culturală și artistico-estetică în dezvoltarea artelor naționale și culturii moldovenești.

Cuvinte-cheie: artist plastic, expoziție comemorativă, femeie, simboluri, valori culturale.

Semnificații ale spațiu-timpului în spectacolele Luminiței Țăcu¹

Dr.hab. Ana GHILAȘ,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-5440-660X>

Problema abordată constituie un aspect al scenologiei ca artă și ca știință a punerii în scenă a spectacolelor. La etapa actuală se utilizează termenii „spectacologie” și „scenologie”, prima noțiune fiind explicată prin „totalitatea spectacolelor” și „disciplina care se ocupă de condițiile de realizare a spectacolelor”. În prezentul demers utilizăm ambii termeni, accentuând totuși unele deosebiri în procesul de analiză concretă a artei regizorale, precum și în descrierea evoluției artelor spectacolului în anumite perioade din anii 1990 – prezent. Se evidențiază faptul diversificării viziunilor și a formelor teatrale în procesul artistic din Republica Moldova, precum și necesitatea unei continuități în înțelegerea esenței actuale a procesului teatral la diverse nivele. Unul dintre asemenea nivele ar fi forma teatrală aleasă de dramaturg, respectiv de regizor, apoi modul de a realiza artistic asemenea formă în acțiunea scenică. În acest context, ne referim la experiența teatrală și la arta regizorală a Luminiței Țăcu, artistă care pledează pentru importanța rolului educativ al teatrului în societate, pentru accentuarea teatralității actorului în jocul scenic în primul rând și apoi pentru spectaculozitate în demersul teatral.

Imaginea artistică a discursului teatral în acest demers este prezentată din perspectiva spațiu-timpului și atmosferei, create în spectacolele „Domnișoara Iulia” de A. Strindberg și „Fiul” de F. Zeller, în viziunea regizoarei Luminița Țăcu și care au fost montate la Teatrul Național „Mihai Eminescu” din Chișinău. Metodologia cercetării este creată pe baza conceptelor de spațiu-timp, atmosferă în spectacolul teatral, cu referire la ideile expuse de M. Cehov, P. Pavis ș.a. Pornind de la ideea că spațiul spectacolului a determinat stilul interpretării și receptarea demersului teatral în diferite perioade, accentuăm rolul viziunii artistice a regizorului în modul de receptare a textului dramatic și, respectiv, valențele spectacolului în receptarea spectatorilor. Sunt evidențiate, de asemenea, conceptele regizoarei despre teatrul actual, misiunea teatrului, teatralitatea actorului, expresivitatea formelor teatrale. Întru relevarea viziunii

1 Comunicarea face parte din Proiectul *Tendințe actuale în spectacologia din Republica Moldova* cu cifrul 25.80012.0807.58SE

regizorale sunt analizate rolul scenografiei, modalitățile de creare a atmosferei, arta actorului, demonstrând astfel semnificațiile polisemantice și polifuncționale ale scenelor și mizanscenelor, valențele psihologice, psihanalitice, morale ale spațiu-timpului din spectacolele regizoarei.

Cuvinte-cheie: spectacologie, spațiu-timp, atmosferă, viziune regizorală

Tineri actori pe scena Teatrului Național „Mihai Eminescu”

Dr.hab. Ana GHILAȘ,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-5440-660X>

Problema abordată în comunicare vizează un aspect al artelor spectacolului, și anume individualitatea și personalitatea actorului în procesul complex al actului teatral, fapt ce implică și atitudini, viziuni ale receptării spectatorului. Din acest unghi de vedere, având drept suport metodologic lucrări teoretice privind psihologia creației, teatralitatea actorului și teatralitatea spectacolului, precum și unele cronici teatrale, interviuri cu regizori și actori, structura prezentului demers are semnificația de prolegomene la portrete de creație ale actorilor tineri de la Teatrul Național „Mihai Eminescu” din Chișinău: Corina Rotaru, Rusanda Radvan, Vladislav Ropot, Nicu Ciumașu. Acești actori sunt cunoscuți publicului după rolurile interpretate în spectacolele „Frunze de dor” (regie Alexandru Cozub), „Romeo și Julieta”, „Domnișoara Iulia”, „Fiul” (regie Luminița Țăcu) și altele. Ei s-au afirmat în roluri din spectacole de diverse tipuri, ce implică dramaturgia clasică, scena mare, teatrul de forme mici, teatrul documentar și altele, care, în esență, solicită un anume tip de teatralitate a actorului

Jocul actorilor și răspunsurile, opiniile lor despre rolurile interpretate în spectacole, expuse în interviuri, confirmă ideea că distribuția realizată de regizori contribuie în mare măsură la afirmarea identității personale a fiecăruia dintre actori și că rolul scenic suscită anumite potențialități necunoscute încă de actorul însuși, dar și introspecții. În acest context, în comunicare sunt prezentate opiniile actorilor vizați, care se referă la textul dramaturgic și viziunile lor personale asupra actualității acestuia în interpretarea scenică, a necesității deconstrucției textului canonic din perspectiva imperativelor timpului, dar și modalitățile, tehnicile de interpretare, în funcție de specificul individualității creatoare.

Cuvinte-cheie: spectacol, arta actorului, generația tânără, forme teatrale

Universul de creație al muzicianului Ion Aldea-Teodorovici

Dr.hab. Victor GHILAȘ,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0001-5011-36>

Ion Aldea-Teodorovici a fost o figură importantă în viața muzicală a țării noastre de la sfârșitul anilor '70 – începutul anilor '90 ai secolului XX. Recunoscut drept unul dintre cei mai apreciați reprezentanți ai muzicii de masă basarabene din această perioadă, artistul a avut o scurtă, dar încărcată și prolifică carieră profesională. Textul comunicării se va concentra pe elucidarea la modul general a traseului artistic al muzicianului, care se dorește a fi, mai degrabă, o schiță a unui portret de creație.

Pe parcurs, autorul propune o trecere în revistă a uceniciei lui I. Aldea-Teodorovici, începută în anul 1961, când devine elev al Școlii medii de muzică „Eugen Coca” din Chișinău, unde studiază clarinetul până în anul 1969, continuându-și ulterior formarea profesională la Școala medie de muzică din Tiraspol, în aceeași clasă de clarinet. În anii de studii la această instituție face primele încercări de a compune muzică, fiind în acest sens, mai degrabă, un autodidact. În 1973 compune piesa „Crede-mă, iubire, crede-mă”, care obține un succes răsunător. Primul mare succes al tânărului compozitor avea să fie „Baladă” la spectacolul „Tata” pe versurile lui D. Matcovschi.

Pregătirea și practica muzicală acumulată între timp îl aduce în anul 1975 în formația „Contemporanul”, condusă de M. Dolgan. În dorința de a se perfecționa în plan profesional, este admis pentru studii la Institutul de Stat al Artelor „Gavriil Musicescu”, clasa de compoziție a profesorului P. Rivilis. La absolvire prezintă comisiei de examinare lucrarea „Rapsodia” pentru orchestra simfonică.

Deși a avut o pregătire academică de calitate, pasiunea și talentul muzical l-a dedicat genului de masă. În activitatea care a urmat, s-a manifestat în dubla ipostază de compozitor și interpret, aceasta din urmă desfășurându-se în duet cu soția sa Doina.

În creația componistică I. Aldea-Teodorovici s-a impus prin inventivitatea melodică, claritatea și expresivitatea discursului muzical, accesibil, atractiv, ușor de reținut, utilizând forma muzicală specifică acestui gen, fapt datorită căruia o bună parte dintre cântecele sale au devenit șlagăre. A avut o colabo-

rare prolifică cu maeștrii cuvântului, valorificând muzical valențele versurilor lui Gr. Vieru, D. Matcovschi, A. Păunescu, I. Hadârcă, S. Ghimpu, A. Ciocanu ș.a. Poezia autorilor menționați și nu doar a acestora, care i-a servit ca suport literar lui I. Aldea-Teodorovici, a avut un puternic impact în anii de renaștere națională '80– '90 ai secolului trecut, declanșând, în numeroase cazuri, atitudine cetățenească la marile evenimente din țară, manifestări ce au generat valori spirituale, emoții spirituale, favorizând, la acea vreme, închegarea în unitate a celor care, încurajați de idealuri mărețe, își dădeau întâlnire comună sub impactul aspirațiilor și semnificațiilor patriotice avansate.

La fel de strânsă a fost colaborarea cu interpreții de pe ambele maluri ale Prutului: N. Cepraga, O. Ciolacu, M. Codreanu, N. Crulicovschi, G. Dorobanțu, D. Drăgan, A. Lazariuc, M. Muntean, Șt. Petrache, S. Rotaru, I. Suruceanu și mulți alții. Prin demersul artistic, Ion Aldea-Teodorovici a dominat cu personalitatea sa muzica de larg consum din stânga Prutului mai bine de două decenii. Creația sa muzicală s-a manifestat în sute de melodii, inconfundabile din punct de vedere stilistic.

Cuvinte-cheie: Ion Aldea-Teodorovici, compozitor, muzică ușoară, melodie, cântec

Concursul Național de Dramaturgie al Uniunii Teatrale din Moldova: roluri, teme, tendințe

Dr. Dorina KHALIL-BUTUCIOC,
Asociația Internațională a Criticilor de Teatru (IATC/ AICT), Germania
<https://orcid.org/0000-0001-61-05-6989>

În anul 2009, Uniunea Teatrală a inițiat un Concurs Național de Dramaturgie pentru a stimula scrierea dramatică din Republica Moldova. Conform Regulamentului Concursului de Dramaturgie UNITEM, scopul acestuia este dezvoltarea procesului teatral din Republica Moldova, promovarea dramaturgiei contemporane și descoperirea noilor piese dramatice. O condiție obligatorie a Concursului este ca operele dramatice să nu fi fost publicate ori montate anterior și să nu fi participat la edițiile precedente ale acestui concurs.

De la prima ediție până în prezent, la Concurs au participat atât dramaturgi consacrați, ca I. Filip, C. Cheianu, I. Nechit, cât și debutanți, ca A. Oleacu, M. Starciuc, V. Grecu ș.a., atât din Republica Moldova, cât și din România și alte țări. Un juriu profesionist, format din regizori, actori, dramaturgi, critici de teatru, lecturează toate manuscrisele trimise și desemnează piesa câștigătoare a anului. Finalitatea Concursului este editarea operei dramatice în Colecția UNITEM, cu susținerea financiară completă a Uniunii Teatrale din Moldova și premiera ei în cadrul Galei Premiilor UNITEM.

Temele dominante ale pieselor învingătoare din ultimii ani sunt o oglindă a crizelor sociale contemporane: conflictul transnistrean – „Țara asta a uitat de noi” (2010 – 2011) de Constantin Cheianu și „Beciul” (2016–2017) de Vlad Grecu; memoria trecutului – monodrama „Sfaturile Melaniei” (2017–2018) de Irina Nechit; singurătatea – scena dramatică și scenariul– „Geamul” (2012 –2013) de Mariana Starciuc, monodrama „Recviem pentru nostalgie (sau Fețița Peter Pan)” (2020–2021) de Corneanu Ana Sorina (România); probleme personale și familiale – „Spitalul Clinic de Psihiatrie Nr:∞ ”(2013–2014) de Andrian Godonoaga, „Merele Edenice sau Nora de la Cluj” (2018–2019) de Vlad Grecu, „Aplicația” (202–2022) de Irina Forgo (România); probleme sociale – „Diagonala B” (2014–2015) de Artiom Oleacu, comedia (muzicală) „Do major cu Paula” (2015–2016) de Vlad Grecu; probleme existențiale – monodrama „Hai să ne jucăm de-a viața!”(2019–2020), autor Corneanu Ana Sorina (România), „O zi din viața morții” (2023–2024) din cvintologia în versuri

„Misterele morții” de August Airis (Canada, România).

În ceea ce privește forma textelor prezentate, prevalează monodramele, memoriile, confesiunile, jurnalul, piesele documentare. Compartimentul Copii reprezintă o verigă indispensabilă în promovarea operelor dramatice pentru publicul tânăr: „Pălăriuță oranj și lupul din răpă ”(2011–2012) de Iulian Filip și „Norișor” (2018–2019) de Ion Ambrosi.

Obiectivul major al Concursului de Dramaturgie UNITEM este montarea textelor, pe care l-au atins doar câteva piese: spectacolele „*Țara asta a uitat de noi*” de Constantin Cheianu, montat la teatrul „Satiricus I. L. Caragiale” în 2011 și „Republica Melania” de Irina Nechit, montat la Teatrul „Odeon” din București în 2018, care se joacă cu casa închisă până în zilele noastre.

Cuvinte-cheie: dramaturgie, UNITEM, autori, teme, spectacol, piesă.

Moștenirea pedagogică a lui Ion Daghi: educarea gândirii creative

Dr. Elena MADAN,
Universitatea Tehnică a Moldovei
[orcid: 0000-0003-4955-1789](https://orcid.org/0000-0003-4955-1789)

Această lucrare explorează contribuția fundamentală a artistului și pedagogului Ion Daghi (1936-2022) la dezvoltarea educației artistice și la conservarea patrimoniului cultural din Republica Moldova. Bazându-se pe o vastă experiență practică și pe cercetări teoretice aprofundate, Daghi a elaborat un sistem metodologic unic de pregătire a specialiștilor în design și arte decorative. Această metodologie a reprezentat un „fenomen social modern” de rezolvare a problemelor de predare și a oferit o perspectivă inovatoare în contextul tranziției post-sovietice, când era necesară o reînnoire profundă a „sistemelor vechi de predare”.

Nucleul moștenirii pedagogice a lui I. Daghi constă în viziunea sa complexă despre actul de creație. El a conceput educația artistică nu doar ca un proces de însușire a unor abilități tehnice, ci ca o formare integrală a personalității. În lucru asupra ultimei sale monografii *Sistema metodologică de pregătire a specialiștilor în design și arte decorative*, care din păcate nu au fost publicată, I. Daghi sublinia că rolul principal al educatorului este de a dezvolta „gândirea creatoare” și un „gust estetic” rafinat. Sistemul său se sprijină pe principii clare și evolutive, precum „de la simplu la complex” și „de la ușor spre mai greu”, asigurând o dezvoltare graduală și armonioasă a competențelor artistice.

Această viziune teoretică a fost pusă în practică și validată anterior, prin publicarea a două manuale esențiale: „Compoziția decorativă frontală” (2010) și „Compoziția decorativă volumetrică” (2013). Aceste cărți, considerate „tezaur de cunoștințe” și utilizate în instituții de învățământ superior, demonstrează că sistemul lui I. Daghi a depășit stadiul de simplă teorie. Manualele, aprobate oficial, pun bazele gramaticii limbajului plastic, explicând metodic principiile de exprimare artistică prin formele plane și tridimensionale.

O componentă esențială a metodologiei sale este coerența organică dintre sentiment, logică și dexteritate, care asigură formarea consecutivă a gândirii creative. El a insistat asupra unei legături indisolubile între teorie și practică, invocând spusele lui Leonardo da Vinci: „adresează-te mai întâi teoriei, iar

mai apoi practicii, generată de această teorie”. Mai mult, Daghi a pus un accent deosebit pe factorii spirituali și psihologici ai creației, considerând că un proces creativ autentic implică toate cele „șapte facultăți ale omului”.

Sistemul său pedagogic a fost menit să ofere tinerilor specialiști o atitudine optimă față de natură, societate, cultură și istorie. Prin intermediul educației, el a dorit să formeze nu doar artiști, ci și „creatori ai mediului înșăși”, capabili să contribuie la cultura materială a societății prin obiecte de design funcționale și estetice. Astfel, prin promovarea educației artistice ca fundament al memoriei culturale, Ion Daghi a lăsat o moștenire valoroasă, esențială pentru viitoarele generații, care vor purta mai departe principiile sale pentru a conserva și a transmite patrimoniul artistic în context global.

Cuvinete cheie: Ion Daghi, sistem, metodologie, gândire, creativă.

Influența vizualului în cultivarea competenței artistice și a aprecierii frumosului la școlarii mici

Zinica NOUR APOSTOL, Școala Gimnazială Nr. 3, Galați, România

<https://orcid.org/0009-0003-6766-9251>

Dr. Eleonora BRIGALDA, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău

<https://orcid.org/0009-0007-0593-2316>

În primii ani de școală, copilul își formează nu doar abilitățile fundamentale de citire, scriere și calcul, ci și o bază emoțională și estetică ce îi va ghida gusturile și modul de a percepe lumea. Mediul vizual la care elevul este expus – fie el format din imagini din manuale, lucrări de artă, elemente din natură sau suporturi multimedia – joacă un rol esențial în dezvoltarea competenței artistice și a aprecierii frumosului. Prin intermediul stimulilor vizuali, copilul învață să observe detalii, să compare forme și culori, să exprime emoții și să transforme percepția în creație personală.

Influența vizualului este explicată și de teorii educaționale și psihologice consacrate. Conform lui Howard Gardner, inteligența vizual-spațială este o componentă fundamentală a învățării, iar Jean Piaget subliniază importanța experiențelor senzoriale în etapa operațiilor concrete. În contextul învățământului primar, resursele vizuale acționează nu doar ca suport didactic, ci și ca instrument formativ, cultivând sensibilitatea estetică și creativitatea.

Resursele vizuale pot lua forme variate: ilustrații atractive din manuale, fotografii, reproduceri de opere de artă adaptate vârstei, imagini din natură, obiecte de artizanat local sau materiale digitale interactive. Folosite cu discernământ, acestea facilitează învățarea prin asocierea conținuturilor cu experiențe concrete, susțin comunicarea nonverbală și trezesc curiozitatea. Integrarea vizualului în activități de clasă presupune metode active și interdisciplinare: realizarea de desene și colaje, interpretarea unor opere de artă, utilizarea imaginilor în rezolvarea problemelor la matematică sau științe, organizarea de expoziții cu lucrările elevilor. Prin aceste abordări, învățarea devine mai atractivă, iar elevul își dezvoltă nu doar abilități tehnice, ci și o relație personală cu arta.

Beneficiile sunt multiple: creșterea motivației școlare, a atenției și a memoriei vizuale, cultivarea spiritului critic, precum și a capacității de exprimare și interpretare artistică. Pe termen lung, expunerea constantă la stimuli vizuali

de calitate contribuie la formarea unei culturi vizuale solide și la construirea unei atitudini pozitive față de frumos.

Astfel, influența vizualului în educația artistică primară nu trebuie privită ca un element decorativ al actului didactic, ci ca un pilon fundamental în formarea personalității elevului. Profesorul are rolul de a selecta, adapta și integra resurse vizuale care să inspire, să educe și să modeleze gustul estetic al copiilor. Într-o lume dominată de imagini, școala are misiunea de a transforma simpla privire în capacitatea de a vedea cu înțelegere, sensibilitate și discernământ.

Cuvinte-cheie: valoare, resurse vizuale, identitate, educație, globalizare

Imaginea lui Mihai Eminescu în formule cinematografice

Dr. Dumitru OLĂRESCU,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0001-9651-5364>

Evoluția artelor demonstrează că talentul și destinul marelui poet Mihai Eminescu i-a ispitit pe mulți creatori, inclusiv pe cei din domeniul cinematografiei. Cineaștii români au început explorarea acestei teme în anul 1914. De aceea, în prezent se poate releva o anumită evoluție a tematicii eminesciene la capitolul diversitate de genuri, precum și a modalităților de expresie audiovizuală.

Pentru cineaștii din Republica Moldova acest proces a evoluat cu dificultăți. Regimul totalitar, din motive lesne de înțeles, n-a susținut arta și cultura română, inclusiv opera lui Eminescu. Până la restructurare au fost lansate doar două filme didactice, la comanda Ministerului Învățământului: „Lirica social-filosofică în creația lui Mihai Eminescu” (1978) și „Mihai Eminescu” (1979) – ambele în regia lui Alexandru Matveev. Apelând la o abordare tipologică, constatăm că cele optsprezece filme de nonficțiune, dedicate lui Eminescu, pot fi distribuite convențional în câteva categorii. Aceste filme conțin o valență poetică, mai profundă în unele, mai puțin pronunțată în altele, dar în toate se află acea substanță reflexivă, ce determină flexibilitatea apartenenței de gen și de aceea e imposibil să vorbim de o puritate a genului.

Astfel, în categoria *filmelor biografice* pot fi incluse: „Eminescu, Veronica, Creangă” (1914, Octav Minar), iar cu titlul „Mihai Eminescu”, aparținând regizorilor Mircea Bunescu (1980), Vladimir Plămădeală (1989), Anatol Codru (1990); *filme didactice*, cu tendințe spre filmul biografic: „Mihai Eminescu” (1972, Alexandru Drăgulescu) și „Mihai Eminescu” (1978, Alexandru Matveev); *filme cu tendințe eseistice*: „Pașii poetului” (1966, Radu Hangu), „Manuscrisele eminesciene” (1972) și „Desenele scriitorilor” (1979) – ambele în regia lui Alexandru Sârbu, „Închinare lui Eminescu” (1980, Vladimir Plămădeală), „Întâlnire imposibilă” (1992, Cornel Mihalache), „Trudă întru cuvânt” (1993, regie Anca și Laurențiu Damian), „Călătorie virtuală în absolut” (2001, Anca Damian), „Cufărul lui Eminescu” (2019, Cristian Radu Nema); *filme-eseu create pe motivele unor opere eminesciene*: „Vezi, rândunelele se duc” (1966, Constantin Budișteanu), „Dacă treci râul Selenei” (1967, Paul Orza).

Toate aceste filme tind spre o imagine integră a poetului, a operei și destinului omului de geniu Mihai Eminescu. Favorabilele condiții ideologice, performanțele tehnicii din industria cinematografică ne fac să sperăm la noi discursuri filmice, dedicate inepuizabilului miracol eminescian.

Cuvinte-cheie: Eminescu, film de nonficțiune, film biografic, film-eseu, film didactic

Memento vivere: reflecții asupra existenței umane **(comentariul compozitoarei)**

Snejana PÎSLARI,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice
<https://orcid.org/0009-0008-1532-2957>

Lucrarea „*Memento vivere*” pentru contrabas și pian a fost creată în anul 2024. Titlul lucrării provine din maxima latină „*Memento mori sed memento vivere*” („Adu-ți aminte de moarte, dar nu uita de viață”). Premiera a avut loc la 17 octombrie 2024, în cadrul Festivalului Internațional „Zilele Muzicii Noi”, în interpretarea lui Iurie Munteanu (contrabas) și Elena Turea (pian).

Alegerea contrabasului ca instrument solist nu este întâmplătoare. Timbrele lui transmit nuanțe de maturitate și profunzime filosofică și se asociază cu vocea unui om care a cunoscut viața. Partea de pian nu se limitează la o simplă funcție acompaniatoare: ea devine un participant cu drepturi depline în procesul muzical, formând o textură polifonică complexă, generând tensiune în țesătura muzicală și amplificând efectul unui „polilog semnificativ” în interiorul lucrării.

Dramaturgia muzicală utilizează tehnica montajului cinematografic, în care acțiunea muzicală se desfășoară sub forma unor linii „narative” paralele. Deși aparent independente, acestea interacționează în contextul lucrării și creează un nou câmp de semnificații. Forma continuă, care evită ciclicitatea rigidă, creează impresia unui flux neîntrerupt, asemenea unei benzi cinematografice, în care fiecare episod sonor este perceput ca un cadru nou.

Soluția sonoră a lucrării se dezvoltă printr-un spectru larg de stiluri muzicale, combinând *contemporary music* cu elemente de *progressive rock*, *world music* și *jazz ECM*. Compozițiile de *progressive rock* s-au remarcat întotdeauna prin reacția lor la evenimentele istorice, astfel încât mesajul autoarei „*Memento vivere*” rezonază cu comentariul cunoscutului muzician V. Brederode la albumul său „Ruins, Remains”, că „La mai multe niveluri, această lucrare este legată de durere, pierdere și de abilitatea de a te ridica din nou”. În ambele cazuri, muzica oscilează între întuneric și o speranță abia perceptibilă.

Prezența elementelor de *music*, care fac aluzie la alte culturi decât cea a „posesorului” lor, se reflectă în lucrare prin referințe la diverse religii avraamice: cântări de origine bizantină, prezentate sub formă de polimonodie (la

început), *Kaddish* evreiesc (cadența contrabasului), corale protestante, care apar ca refrenuri pe parcursul întregii lucrări și muzica creștină cipriotă (în postludiu). Aceste direcții contemporane formează un dialog subtil cu măreția spirituală a muzicii baroce, în special cu „Pasiunile după Matei” de J. S. Bach. Clasicul german este numit pe drept „al cincilea evanghelist”, datorită profunzimii și emoționalității muzicii sale, care reflectă conținutul spiritual și teologic al Evangheliilor. În „Memento vivere”, întâlnirea muzicală a diferitelor epoci și genuri creează un spațiu în care trecutul și prezentul se împletesc, permițând ascultătorului să perceapă tensiunea interioară și, în același timp, înălțarea filosofică caracteristică reflecțiilor asupra vieții omenești.

Cuvinte-cheie: baroc, contemporaneitate, dialog, Memento vivere, Pîslari Snejana

Eminescu în pictura moldovenească contemporană: expresii plastice și interpretări

Dr. hab. Victoria ROCACIUC,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-5682-256X>

După 1989, spațiul artistic din Republica Moldova a cunoscut o revigorare semnificativă, caracterizată prin redescoperirea valorilor naționale și prin recâștigarea libertății de expresie plastică. Figura lui Mihai Eminescu a devenit un simbol cultural esențial, reflectat în numeroase expoziții tematice. Un moment de cotitură a fost expoziția jubiliară republicană din august-septembrie 1989, dedicată centenarului morții poetului, găzduită la Palatul Național de Cultură și Artă. Fără constrângeri ideologice, au fost prezentate lucrări ce oscilau între realism socialist, tematică simbolică și revendicări identitare – precum „Eu îmi apăr sărăcia, nevoile și neamul” de Eleonora Romanescu sau „Limbă și alfabet” de Petru Jireghea. Evenimentul a fost reflectat în „Literatura și arta”, nr. 33, sub titlul „Manifestări netradiționale”.

În 1990, expoziția „Porni Luceafărul – Omagiu lui Eminescu”, organizată de Uniunea Artiștilor Plastici, a adus în dialog artiști plastici din Republica Moldova și România, marcând astfel o deschidere culturală transfrontalieră și reafirmând unitatea valorilor românești. În 1992, pictorul Mihail Statnâi a expus la Sala Uniunii Artiștilor Plastici o suită de lucrări inspirate de satul tradițional, mitologia religioasă și lirica eminesciană, între care se regăsesc portrete, peisaje și naturi statice de rafinament cromatic și sensibilitate expresivă. În anul 2000, Muzeul Național de Artă al Moldovei a prezentat o amplă expoziție aniversară dedicată poetului, în cadrul programului „Eminescu – 150 de ani de la naștere”, incluzând pictură, grafică și sculptură. De atunci, expozițiile omagiale au devenit o tradiție, fiind organizate constant de UAP, Centrul Expozițional „Constantin Brâncuși”, Muzeul Național de Artă al Moldovei și alte instituții publice.

Odată cu stabilirea zilei de 15 ianuarie ca Zi Națională a Culturii, omagiul eminescian s-a integrat într-un cadru mai larg, celebrând creația românească și spiritualitatea națională. Această continuitate reflectă admirația durabilă față de poet și rolul său în consolidarea identității culturale exprimate plastic. Numeroși artiști au dedicat lucrări semnificative acestei tematici. Se eviden-

țiază, în acest sens, picturile semnate de Mihai Grecu, Eleonora Romanescu, Ion Stepanov, Ștefan Florescu, Eudochia Zavtur, Maria Mardare-Fusu, Tudor Zbârnea, Ghenadie Tâciuc, Vasile Moșanu, Gheorghe Oprea, Ion Daghi ș.a., ale căror lucrări dedicate lui Mihai Eminescu variază de la portrete metaforice sau alegorice, la compoziții inspirate de lirica eminesciană ori de motivele simbolice ale operei poetului. Prin viziuni stilistice diverse – de la realism poetic la expresionism liric, abstracție conceptuală sau figurativă – acești artiști contribuie la consolidarea unei imagini plurale și vii a lui Mihai Eminescu în imaginarul plastic al contemporaneității.

Cuvinte-cheie: artă plastică, pictură, portret, compoziție, Eminescu.

Realismul socialist în artele plastice din RSS Moldovenească. Anii 1940-1980

Dr. hab. Tudor STAVILĂ,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-5901-1498>

Comunicarea este o încercare de a reflecta apariția și evoluția metodei realismului socialist în Basarabia sovietică, fiind o provocare pentru pictorii basarabeni, familiarizați cu arta Regatului Român și prin ea – cu arta modernă europeană. Această etapă s-a manifestat în cultura și arta noastră cu restricții și cenzură ideologică, cu învinuiri de formalism, drept model al creației servind principiile și criteriile artistice ale peredvjnicilor ruși din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

După 1940 și apariția unui sistem ideologic depășit, cu proclamarea „realismului socialist” drept unica metodă de creație a artiștilor plastici, cu sosirea, în RSS Moldovenească, a unui detașament de artiști invitați din alte republici sovietice, scopul cărora a fost de a-i influența și educa pe plasticienii autohtoni împotriva artei formaliste și non-burgheze. Astfel, la Chișinău ajung Vladislav Obuh, Vilhelmina Zazerski, Boris Șirocorad, Simion Pikunov, Oskar Kacearov, Constantin Kitaica, Alexandr Vasiliev și mulți alții. Timp de patru decenii, în RSS Moldovenească, pe fundalul deportărilor și foametei, cu închiderea bisericilor și a mănăstirilor, momente care vor fi excluse din tematica expozițională, în schimb vor promova „viața fericită a basarabenilor și reunirea cu patria mamă”. Realismul socialist și comanda de stat au generat o artă iluzorie a realității înconjurătoare, în care au fost implicați, aproape fără excepție, mulți dintre artiștii plastici de la noi.

În linii generale, realismul socialist de tip sovietic trebuia să corespundă celor trei principii de bază: să fie accesibilă și înțeleasă de masele populare; ideologic să reprezinte eroismul muncii cotidiene pentru construcția viitorului luminos și caracterul concret al imaginii, fără metafore, doar rectiliniu, pe linie dreaptă și fără simboluri. Printre plasticienii basarabeni, primii care transpun în practică principiile realismului socialist sunt Lazăr Dubinovschi, Claudia Cobizev, Moisei Gamburd, Dmitri Sevastianov, Vladimir Dobroșin-schi ș.a. Moisei Gamburd, remarcat încă din perioada interbelică în cercurile bucureștene ca autor al unor picturi originale din viața rurală basarabească și

apreciat pentru potențialul său de a realiza opere monumentale și epice, pict ează, la comanda guvernului R.S.S.M. aflat în emigrație la Moscova, tabloul „Partizanii Moldovei” (1941) – o temă actuală pentru Rusia, Ucraina sau Belarus, dar nu și pentru Basarabia.

Realizările perioadei interbelice au fost negate în mare parte, iar elitele trecutului au fost decimate. Noua cultură care s-a impus era subordonată voinei partidului și avea drept scop crearea omului nou. Ideologia comunistă s-a infiltrat în toate aspectele vieții culturale: în literatură, arte plastice, muzică, dar și în educație. Privind retrospectiv, această perioadă a fost una dintre cele mai dificile pentru istoria culturală a Basarabiei sovietice.

Cuvinte-cheie: artă postbelică, valoare artistică, libertatea creației, realism socialist, deportare, cenzură

Dialogul în artele spectacolului dintre teatrele din Republica Moldova și România¹

Dr. Violeta TIPA,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0001-9930-8520>

Ultimul deceniu al secolului XX au produs modificări radicale nu doar în plan politic și economic, ci și în cel cultural. Independența republicii a deschis noi perspective în relațiile cu noi spații geografice. Căderea hotarului de pe Prut a ridicat „poduri de flori”, care s-au soldat cu relații bilaterale în toate domeniile, inclusiv al celui artistic. Ne propunem să analizăm legăturile între teatrele din Republica Moldova și cele din România.

Dialogul cultural, inițiat la începutul anilor 90, pe parcursul a trei decenii și ceva a evoluat sub cele mai diverse aspecte: întâlniri de creație, turnee, participări la festivalurile internaționale de teatru, schimb de spectacole, proiecte comune etc. Și dacă turneele prin localitățile României îi face cunoscuți pe actorii basarabeni și creația lor, atunci participările la Festivalurile scot în evidență competitivitatea teatrelor noastre de a se alinia atât teatrelor din spațiul românesc, cât și celor europene. Anume Festivalurile Internaționale propun acel teren deschis pentru manifestarea întregului potențial de creație al colectivelor teatrale și, respectiv, aprecierea lor valorică.

O experiență aparte este montarea spectacolelor comune, precum ar fi „O sută minute de libertate”, montat de Teatrul „Satiricus Ion Luca Caragiale” din Chișinău în comun cu Teatrul „Radu Stanca” din Sibiu: acesta fiind primul proiect sui-generis de colaborare teatrală între România și Republica Moldova. Este remarcabil faptul că scenariul a fost scris direct pe scena de la „Satiricus”, cu contribuția nemijlocită a actorilor (de la Sibiu și Chișinău). Această lucrare scenică inedită a fost prezentată succesiv în Republica Moldova și în România, bucurându-se de înalte aprecieri. În context se înscrie și spectacolul „...Escu”, o coproducție dintre Teatrele din București și cele din Chișinău, realizat sub genericul „Împreună prin teatru” și montat în comun de regizorii Alexandru Grecu și Cristian Șofron paralel la Teatrul „Satiricus” și Teatrul „Stela Popescu” (București), cu actorul Pavel Bartoș în rolul principal.

¹ Comunicarea face parte din Proiectul *Tendințe actuale în spectacologia din Republica Moldova* cu cifrul 25.80012.0807.58SE

Alt moment semnificativ este invitarea regizorilor/ actorilor pentru a monta/ juca în teatrele din România. Regizorul Alexandru Grecu cu succes montează la Teatrul de Artă din Deva („Duelul pianiştilor, „Îmblânzirea scorpiei”, „O scrisoare pierdută” ş.a.), la Teatrul „Al. Davila” din Piteşti („Koana Kiritsa”, „Frumoasă şi cool”); Alexandru P. Rusu montează la Teatrul de Artă din Bucureşti; în diverse proiecte sunt invitaţi actori precum Galina Lazarenco, Ion Munteanu (de la Teatrul Fără Nume) şi alţii. Un eveniment încetăţenit în peisajul teatral autohton este „Reuniunea teatrelor naţionale româneşti”, organizat de Teatrul Naţional „Mihai Eminescu”, ajuns în toamna curentă la ediţia a X-a. Manifestarea cultural-teatrală găzduieşte evenimente pe trei segmente: Spectacole naţionale, Spectacole radiofonice şi Evenimente conexe, precum prezentări de carte, expoziţii, întâlniri etc., care transformă Reuniunea într-o sărbătoare complexă.

Cuvinte-cheie: teatru, spectacol, proiecte comune, Reuniunea Teatrelor naţionale româneşti, turneu, festival

Traseele studioului pentru copii „Florica”

Dr. Violeta TIPA,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0001-9930-8520>

Studioul de animație al copiilor „Florica”, creat de soții Victoria și Iosif Barbă, în cadrul Palatului pionierilor din Chișinău în 1967, în scurt timp devine cunoscut nu doar în întreg spațiu ex-sovietic, ci și peste hotarele lui. Chiar din primii ani de existență a studioului creația copiilor a suscitat un interes sporit.

Filmul de debut al noului studio format, *Călătorie în jurul pământului*, i-a predestinat într-o mare măsură soarta, căci acea călătorie virtuală a fost de bun augur, indicând și punctul de pornire spre marele ecran. Fiecare film creat de tinerii animatori completa corola „Floriceai”, fiind totodată prezentat în cadrul Festivalurilor unionale de film de amatori, cucerind simpatia publicului, dar și cea a juriului, care aprecia înalt munca așa-numitelor „floricele”. Participările la festivalurile unionale și internaționale, la expoziții sau la întâlniri cu spectatorii, prezentarea filmelor în cadrul diverselor manifestări culturale, în mod special în străinătate, precum conferințele dedicate educației estetice a copiilor, mai ales cele din Japonia (1988, 2001), au dus faima „Floriceai” în lumea mare. Reușita studioului n-a fost trecută cu vederea nici de critica de specialitate, fapt confirmat de numeroase studii și articole dedicate activității instituției.

În 1981, Victoria Barbă, conducătoarea studioului, menționa într-un interviu că drumurile prieteniei ale studioului „Florica” s-au diversificat mult pe parcursul anilor: Polonia, Ungaria, Germania de Vest, Belgia, Cuba, Iugoslavia, Franța, Austria, India, Japonia – vor cunoaște Republica Moldova prin intermediul filmelor create de copii. Cele mai îndelungate și mai prodigioase relații de prietenie „Florica” le avea cu Franța. Împreună cu copiii francezi au fost realizate filmele *„În jurul pământului, în jurul lumii”* și *„Un copil a desenat o pasăre”* (sau „Atingerea”), pe baza poeziilor lui Jacques Prévert. Motivele unei povești franceze au dat naștere filmului „Răsplata” (1978), iar cele ale poeziei lui Robert Desnos, poet suprarrealist francez, – pelicula „Fluturii din Châtillon” (1980). Călătoria la Paris li s-a întipărit în memoria tinerilor membri ai studioului, care, revenind acasă, au decis să-și exteriorizeze impresiile

prin filmul „Amintirea despre Montmartre” (1984), un simbol al Parisului. Traseele studioului „Florica”, pe parcursul a patru decenii, au împânzit lumea în lung și în lat, promovând povești pline de fantezii puerile, de inocență, bunătațe și căldură sufletească.

Cuvinte-cheie: Studioul pentru copii „Florica”, film de animație, Victoria Barbă, festival.

Comics by young artists from the Republic of Moldova and their impact on sustainable development

Dr. Lucia ADASCALIȚA, Universitatea Tehnică a Moldovei
<https://orcid.org/0000-0003-1010-3380>,

Dr. Viorica CAZAC, Universitatea Tehnică a Moldovei
<https://orcid.org/0000-0003-0745-1931>,

Nicoleta VASILIEV, Universitatea Tehnică a Moldovei
<https://orcid.org/0009-0009-3491-6408>

The paper presents the findings of a study on the creative output of young artists from the Republic of Moldova – such as Octavian Curoșu, Alex Buretz, Cristiana Grati, Călin and Valentin Enachi, Anghelina Ciubotaru, Inna Sacali, and others – produced between 2000 and 2025. The comics they created have been showcased at various dedicated events, festivals, and competitions. These works were examined according to a range of reference criteria, revealing the diversity of styles that have crystallized over the years in the artistic practice of these young creators. The thematic spectrum of the comics is equally diverse. Some works articulate freedom of artistic expression, while others focus on the techniques of image-making and on the messages the artists sought to convey to a broad audience. The study identified distinctive aesthetic solutions employed by the artists to successfully communicate ideas, thoughts, opinions, and even proposals of a civic, social, ecological, educational, personal, or professional nature – within a space ranging from a single page to multi-page compositions (two, three, six, or eight pages). The research highlighted that artists such as Alex Buretz and Octavian Curoșu are developing sustained, long-term projects in the field of comics on a variety of themes, while others are only at the beginning of their careers, introducing into their artistic discourse humorously rendered depictions of everyday problems, situations, or cases that resonate with a wide audience. As new technologies are now almost inherently mastered by young people, and as art has become inextricably linked to digital media, the field of comics is rapidly expanding due in part to the contributions of digital art – both in the technical sphere of reproduction and in the enhancement of aesthetic skills required for creating panoramic comics,

animating multiple frames, and ensuring the multidimensionality of conceived visual narratives. In this context, digital technologies provide, beyond the aspects already mentioned, a much broader space for the promotion of creative works. In addition to traditional modes of presentation – such as personal and group exhibitions, thematic showcases, and dedicated or special events – young artists increasingly present their work through online and offline virtual exhibitions, personal social media pages, and various multinational or international digital platforms devoted to artistic display. The redefinition of life's aspirations towards the creation and experience of emotion – fostered by young artists who have revitalized the art of comics in the Republic of Moldova, embracing it as a sincere, engaging, tolerant, adaptable, innocent, and non-confrontational medium of expression, attuned to political, social, educational, and cultural realities – has led to the increased visibility of this art form. It has also facilitated its rebirth and revitalization, producing a significant impact on societal development.

This study was conducted within the framework of the research and innovation project 25.80012.0807.53SE – Valorization and Safeguarding of Comics from the Republic of Moldova (1945–2025) as an Integral Part of the National Cultural Heritage.

Keywords: art, comics, young artists, digital technologies, style, message, social impact.

The project *Research and digitization of historical materials and the works by composers from the Republic of Moldova in the „Doina” Academic Chapel Choir repertoire*: scientific arguments

Dr. Larisa BALABAN,
Academy of Music, Theater and Fine Arts
<https://orcid.org/0000-0002-4820-6492>

One of the current problems of contemporaneity resides in conservation, popularization, research and assurance of the free access to the cultural and artistic patrimony, within a broad process of its identification and scientific, methodological and informational foundation. The specialists are actively involved in solving the problems of safeguarding national cultural and artistic values. However, considering the imposing volume of collections of musical manuscripts from several founts and folkloric field recordings, the process of digitization of these materials has only begun.

Within the framework of the project *The Academic Choir „Doina” with a century of activity (research and digitization of historical materials and the works of composers from the Republic of Moldova in the choir’s repertoire)* it is envisaged the digital processing of materials belonging to one of the important fields of national music — choral compositions. Vocal and choral art is an integral part of the country’s cultural heritage, having lasting cultural and historical significance. The formation of Moldovan professional music at its beginnings followed the path of development of vocal and choral culture. Choral interpretation is one of the main branches of musical art in the Republic of Moldova. Its development is fully reflected in the history of the main representative of the national choral art — the *Doina* Academic Chapel Choir being the most famous and long-lived choral group in the Republic of Moldova. The choir has a vast repertoire, which includes works from the universal choral repertoire, original works by composers from the Republic of Moldova and Moldovan folk songs. Due to this vocal collective, the premieres of many genres in the national musical literature have taken place.

Meanwhile, numerous original sources (manuscripts, recordings and other multimedia materials, etc.) contained in the musical archives of the RM remain largely unknown to the scientific, artistic and interested public. The

fire that happened in 2020 at National Philharmonic by having destroyed quite full musical library demonstrated a real danger of loss of musical collections of musical manuscripts. The aim of the project is to research and digitize an important layer of the national choral musical heritage — historical materials related to the activity of the *Doina* Academic Choir Chapel of the *Serghei Lunchevici* National Philharmonic, as well as collections of academic and traditional music (choral works by Moldovan composers) from the Chapel's repertoire. It will contribute to preservation, valorization and scientific and practical interpretation of these materials.

The project, which is a first in fundamental and applicative research in the Republic of Moldova, represents a synthesis of investigations in the fields of academic and traditional music, ensuring access to the information and accumulation of new knowledge about national music and folklore heritage, contributing to the assessment of the real current situation in the musical and artistic field of the Republic of Moldova.

Keywords: digitalization, music collections, musical scores, manuscripts, academic music, folk music, choral music

The calligraphy of line and the expressiveness of the female nude in Vasile Dohotaru's graphic work

Dr. Eleonora BRGALDA,
"Ion Creangă" State Pedagogical University
<https://orcid.org/0009-0007-0593-2316>

This study explores Vasile Dohotaru's graphic work, offering a novel perspective on the representation of the female nude and the expressive potential of the calligraphic line. The main objective of this work is to demonstrate how Vasile Dohotaru uses the calligraphic line not just as a contouring tool, but as a dominant compositional element, capable of conveying not only form, but also essence, rhythm, and emotion. The role of white space will also be examined, an element often neglected in Western art criticism, but fundamental in Japanese aesthetics and, by extension, in Vasile Dohotaru's work. Through this approach, the aim is to achieve a deeper understanding of the artist's personal vision, an introspection into the representation of the female nude within the context of a unique cultural and stylistic synthesis.

In the contemporary artistic landscape, Vasile Dohotaru's graphic work stands out as a particularly relevant case study, especially due to his singular approach to representing the female nude and the stylistic intersections he explores. His graphic creation is distinguished by an overflowing spontaneity and the force of the artistic gesture, giving the compositions a unique dynamism. Each image is created from a single, unrepeatable gesture, without subsequent interventions, and the variations in the line's thickness and fluidity, determined by the applied pressure, generate an organic and dynamic visual rhythm. The materials chosen by the artist, the nib and ink, are intrinsically linked to this spontaneity. Ink, by its liquid nature and the speed with which it dries, necessitates a quick and confident execution. The nib, on the other hand, allows for an infinite variety of lines – from thin and delicate ones to thick and powerful ones – depending on the pressure applied and the speed of execution. This interaction between material and gesture is crucial in Dohotaru's work. His works are not just drawings, but recordings of a gesture, of a physical and emotional experience at the moment of creation. Every line becomes a testament to the movement of the hand, the rhythm of the breath, and the artist's mental concentration. The artist succeeds in subtly transposing the

beauty, vitality, harmony, and plasticity of the female body onto the graphic sheets, harnessing the form's expressiveness through a fluid line and vigorous plastic rhythms.

In V. Dohotaru's work, points of convergence are identified between the principles of Western minimalism (reduction to the essential, compositional balance, and expressive refinement) and the specific nature of Japanese *shodō* calligraphy (discipline, harmony, and gestural freedom). Both aesthetic directions share an artistic vision focused on the purity of form and the expressiveness of the gesture, giving the works a specific visual impact and a contemplative dimension. Vasile Dohotaru adopts an aesthetic of simplicity, eliminating superfluous details and reducing the representation of the nude to an essentialized visual sign, where the line becomes the dominant compositional element. An essential element in his aesthetic is the use of white space. In accordance with the principles of Japanese aesthetic philosophy, especially Zen philosophy, the master utilizes empty space not as a simple passive background, but as an active element of the composition, an essential partner in the visual dialogue. Through the synthesis of Western minimalism and Japanese calligraphy, Vasile Dohotaru creates a visual language in which every line, space, and artistic gesture becomes a manifestation of a personal vision of introspection into the representation of the female nude in art. His contribution to contemporary graphic art is significant, demonstrating how diverse traditions can be combined in a harmonious and innovative way to generate new forms of expression and new modes of perception.

Keywords: line calligraphy, female nude, minimalism, graphic art, Japanese aesthetic philosophy

Mihai Eminescu in Ex-Libris

PhD Student Maria GRABOVSCAIA,
Moldova State University/ A. Pushkin House-Museum
<https://orcid.org/0009-0003-1348-1026>

The year 2025 has been declared in the Republic of Moldova and Romania as the Year of Mihai Eminescu – the great poet, publicist, philosopher, and the last romantic of the 19th century, who has become a true national cultural symbol. This study is dedicated to this occasion and aims to introduce a number of contemporary graphic artists working in the field of book graphics, inspired by the image and works of Eminescu.

Particular attention in this work is given to the genre that most subtly combines art and literature – the ex- libris. Initially possessing an exclusively utilitarian function, the ex libris gradually transformed into an independent branch of graphic art, becoming an object of luxury and collecting. Today, it is not merely a mark of ownership but a unique cultural artifact that reflects the owner's personality, the spirit of the time, and the individual style of the artist. As a genre of artistic graphics, the ex- libris implies not only visual expressiveness but also a profound intellectual context.

Images dedicated to Eminescu have been created using a wide range of techniques – from classical engraving to modern computer technologies. Each of the artists offers their own interpretation of the poet, his poetics, lyrical image, philosophy, and destiny, turning the ex- libris not only into a form of visual expression but also into a space for cultural dialogue. This article examines the works of such masters as Gheorghe Adoc, who created a commemorative ex- libris for the anniversary of the poet's death (1989); Ovidiu Petca – the author of expressive and philosophical interpretations of Eminescu's image; and Alexandru Rădulescu – a participant in international competitions "Personaje eminesciene." In the Republic of Moldova, significant contributions to the popularization of this genre were made by Grigore Bosenko, the founder of the Ex -Libris Museum, and Valeriu Herța – an artist, illustrator, and author of the postage stamp dedicated to the 170th anniversary of the poet's birth. Special mention should be made of the artist Aurel David, who created the most recognizable portrait of Mihai Eminescu – Arborele Eminescu ("The Eminescu Tree") – a profile composed of inter-

twined tree branches, which became the most widely reproduced and truly poetic image.

The book, the culture of reading, and the intellectual comprehension of the text – all this is reflected in the art of the bookplate. And if Mihai Eminescu is a poet beyond time, continuing to influence the formation of the Romanian literary language, then artistic ex libris works are becoming an important part of the visual language of national culture.

Keywords: Mihai Eminescu, ex- libris, art, graphics, poetry, artist, culture, literature.

Flute music in the programs of the International Festival “The Days of New Music” from the 20th century: composers, performers, repertoire

Dr. Anastasia GUSAROVA
Academy of Music, Theater and Fine Arts

The author's aim is to present the musical pieces for flute or with participation of flute performed during first decade of the International Festival "The Days of New Music". Author offers a short review regarding European, American, Japanese as well as Moldovan composers, who presented their works for flute and with participation of flute at these editions of the festival. At the same time the most representative flutists from abroad and from the Republic of Moldova contribution to the national and international composers' creation promotion are mentioned, including Monica Teodorescu, Alexandru Hanganu, Virgil Francu, Salvatore Lombardi, Horacio Franco, Ion Zaharia, Iulian Gogu. Some data regarding the important style and genre features of the performed works are also revealed.

Keywords: flute, "The Days of New Music" International Festival, Moldovan, European, American composers

Who is still invisible in the theater and dance fields?

Dr. Anna KROLICA,
Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland
<https://orcid.org/0000-0003-4431-1858>

Starting with the well-known publication, *Who Owns the Theater? An Introduction* (2016) by Darek Lukić, a Croatian theater scholar, who, in the title alone, poses a general question about theater from the audience's perspective. Lukić consistently attempts to answer the question posed in the title. First, Lukić emphasizes that there is no single type of audience but rather many social groups and minorities. He pays particular attention to groups that are not represented in theater, either because plays do not address their experiences or because they are not included in theatrical activities, workshops, and participatory performances. These activities allow certain groups to express their experiences from within. This strategy ensures their visibility and prevents appropriation—they can speak for themselves about their own issues.

Translated into Polish in 2021, the publication became part of several ongoing discussions, helping to structure them. Recently, alongside mainstream theater and dance, participatory projects have emerged, prompting increased discussion about the need to diversify audiences and cultural offerings. The need for a broader approach to theater and dance is driven by several communities, including grassroots theater promoting groups and individuals involved in promotion and audience development.

In my presentation, I will focus on theater for invisible audiences in Poland over the last two decades, including theater and dance for seniors, children, and people with disabilities, as well as theater in prisons. However, the book *Who Owns the Theater? An Introduction* (2016) by Darek Lukić covers issues that have been developing since the 1990s.

One of the most significant developments in this process of audience diversification and program creation was the establishment of a postgraduate course called theater pedagogy, which promoted systemic change.

Through this presentation, I aim to demonstrate how theater is evolving towards inclusion and the other side of socially engaged theater, which has become more prevalent in Poland over the last two decades

Key-words: inclusion, theater for children, diversity, invisible audience, performing art

Dramatic features of the composition for piano *Still life with flowers, melodies and harmonies* by G. Ciobanu

Dr. Marina MAMALÎGA,
“Serghei Rachmaninov” Republican High School of Music, Chisinau
<https://orcid.org/0000-0003-3015-3772>

Ghenadie Alexandrovich Ciobanu is one of the most talented composers of the Republic of Moldova. His creation includes works written in a variety of musical genres. He didn't deprive the piano, as a solo, ensemble and accompanying instrument.

One of the most interesting opuses of G. Ciobanu, written for piano solo, is the piece *Natura statica cu flori, melodii și armonii - Still life with flowers, melodies and harmonies*, created in 1993. In his creation, many compositions are related to the theme of nature, which, is closely intertwined with the problem of ecology and the preservation of all life on earth. Images of nature in composer's creation often appear in close connection with general philosophical questions, expressing the wise view and deep insight of the composer.

It is interesting that the role of form-generating factors in this work is played not by traditional tonal relationships, but by non-specific musical expressive means: loudness dynamics, agogics and texture. In the performing aspect, it is important that the musical language of G. Chobanu is characterized by the desire for the rationalism of form and the coverage of the integrity of the sound space. At the same time, the textural vertical and horizontal are built on the basis of a single sound source: an interval, an interval series, or another consonance.

In general, the ability to recreate convincingly the artistic image of a *Still Life with flowers, melodies and harmonies* by means of piano sound is quite difficult, because the musical language of this work is very complex. The performer needs to think through a lot, to comprehend, and often build his own conception for revelation the composer's true intention.

Key-words: piano, dynamics, agogics, texture, musical language

Odessa–Bucharest–Gulag: The Life Path of Visionary Stage Designer Viktor Fiodorov

Dr. Ala POPESCU,
Universitatea din București
<https://orcid.org/0009-0001-1058-0112>

This article examines the biographical and artistic trajectory of the stage designer Viktor Fiodorov (1897–1948), a forgotten figure of the Romanian interwar theatre whose contribution warrants renewed scholarly attention. After receiving political asylum in 1920, he settled in Chișinău and studied with the French professor Auguste Baillyère. Fiodorov quickly distinguished himself through his artistic and scenographic talent. After only a few years, he was hired at the National Theatre in Bucharest, where he worked as a painter, stage designer and later as technical director (1929–1930). His advanced training in Paris in 1928 consolidated his style, which developed into an innovative visual idiom marked by chromatic expressiveness, a synaesthetic sense of space and light, and what contemporaries described as “psychodynamic” qualities.

Throughout his career, Fiodorov collaborated with great directors of the time – Soare Z. Soare, P. Gusty, V. Bumbești, Victor Ion Popa, Haig Acterian, Sică Alexandrescu – creating productions considered by contemporaries to be true visual revelations. Theatre chronicles in the interwar press praised his work as “magnificent” or “wonderfully harmonised,” often comparing it to that of avant-garde Russian stage designers, particularly Léon Bakst. However, Fiodorov’s name was often overlooked in later theatre historiography, where directors tended to eclipse designers.

The artist’s life took a dramatic turn: separated from his family after leaving Russia, Fiodorov returned to his hometown of Odessa only in 1943, on the occasion of staging the opera *Faust*. There he learned the tragic news of his mother’s execution by the Bolsheviks and of his father, the writer Aleksandr Fiodorov, living in exile. Returning to Bucharest in December 1944, he was arrested by Soviet troops despite holding Romanian citizenship and deported to Leningrad. Sentenced to forced labour, he was transferred to the Gulag in the Kemerovo region, where, in spite of the harsh conditions, he served as stage designer and principal director of the camp theatre. He died in 1948, at the age of only 51, from exhaustion after two years of work in the coal mines.

The study underscores the contrast between Fiodorov's artistic value—recognised by great playwrights and critics of the time—and his marginal visibility in post-war theatre historiography. Reconstructing his biographical itinerary from Odessa to Bucharest and the Gulag is not only an act of recovering an artist's memory but also an opportunity to reconsider the role of stage designers in shaping interwar theatrical aesthetics. The conclusion emphasises the need to reassess their contribution to both Romanian and European cultural heritage.

Keywords: Viktor Fiodorov, stage design, Romanian interwar theatre, Russian exile, Gulag

The repertorial dynamics of the „Doina” Choral Chapel during 1930–1975: chronological classification, stylistic trends, and influencing factors

Dr. Svetlana ȚÎRCUNOVA, Academy of Music, Theater and Fine Arts
<https://orcid.org/0000-0002-9492-7987>

Drd. Natalia BLÎNDU, Academy of Music, Theater and Fine Arts
<https://orcid.org/0000-0002-4943-1587>

The present communication proposes a structured analysis of the repertoire of the „Doina” Choral Chapel between 1930 and 1975, focusing on the chronological classification of the performed repertoire, the identification of dominant stylistic trends, and the recognition of the key factors that influenced repertoire selection and the artistic directions of the ensemble. The study aims to reconstruct the choir’s artistic trajectory through the lens of the relationship between repertoire evolution and the historical, ideological, and institutional context specific to each period.

Firstly, a chronological delimitation of the main stages in the choir’s development is proposed, highlighting repertoire changes triggered by major socio-political events and cultural policies of the time. The repertoire is examined across several distinct periods: the interwar years, World War II, the postwar period, and the 1960s–1970s. The analysis tracks the transition from choral works dedicated to collective labor and folk arrangements, to a more diverse stylistic palette that includes ideologically charged compositions, choral works by national composers, as well as pieces from the international choral canon.

Secondly, the paper explores the factors that influenced repertoire dynamics: the institutional status of the ensemble, the professional level of the choristers, the role of prominent conductors, as well as the aesthetic and ideological requirements imposed by the Soviet regime. By correlating these elements, the study highlights how the „Doina” Choral Chapel managed to adapt while preserving a distinct artistic identity and evolving as a professional choral ensemble.

The research is based on an interdisciplinary approach, drawing from archival sources, concert programs, official correspondence, musical reviews, press articles, and interviews with conductors and choir members. The con-

clusions emphasize the artistic and patrimonial value of the choir's repertoire as an integral part of Moldova's national musical heritage, underlining the importance of such research for the documentation and historical understanding of professional choral art in the Republic of Moldova.

Keywords: „Doina” Choral Chapel, archival research, musical heritage, Soviet cultural policy, choral repertoire

Mythologie et résilience du quotidien: regards croisés sur deux films expérimentaux d'Europe de l'Est

Dr. Valeria BARBAS,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0003-3895-112X>

Présentés dans le cadre des 28es *Rencontres Internationales Traverse* à Toulouse, en France, *Le Mythe de Sisyphe* (2024) d'Alexandru-Petru Bădeliță et *Čornaja poliūka* (2024) de Tania Licheuskaya sont deux créations cinématographiques qui explorent, de manière distincte mais convergente, les façons d'articuler le mythe, la mémoire culturelle et les gestes quotidiens, lesquels deviennent des instruments d'interrogation du présent dans des contextes sociaux et historiques marqués par la fragilité et la tension. Bien qu'inscrits dans des registres visuels et des géographies différents, les deux films interrogent la manière dont la résilience se construit à partir d'actions modestes et répétées, mais dotées d'une charge sémantique à la fois symbolique et politique.

Dans le film de Bădeliță, le mythe de Sisyphe – filtré à travers l'interprétation existentialiste d'Albert Camus – est transposé dans la vie d'un foyer de vie en milieu rural français, habité par des personnes neurodivergentes. Ici, la « pierre » n'est plus un fardeau monumental, mais les gestes de chaque jour: fermer un bouton, ouvrir une porte, danser avec hésitation. Le réalisateur propose une poétique du ralentissement et de la tendresse, un cinéma qui respecte l'opacité de l'altérité et refuse toute instrumentalisation. Sisyphe devient collectif, et l'absurde ne se vit pas comme une révolte héroïque, mais comme une manière d'exister circulaire, douce et réitérative.

Čornaja poliūka, le film de Tania Licheuskaya, prend pour point de départ une recette traditionnelle biélorusse – une soupe à base de sang, historiquement servie pour refuser une demande en mariage – pour construire une métaphore de la résistance culturelle. Alternant des images de l'aérodrome de Luninets, récemment associé à des agressions militaires, et des scènes de préparation domestique, le film devient une méditation sur « l'hospitalité hostile ». La soupe, dans ce contexte, devient un acte culinaire de refus, un geste codifié par lequel l'espace privé défend ses frontières face à une « faim » géopolitique.

Les deux films proposent, chacun à leur manière, une mythologie de la

résilience quotidienne. Dans *Le Mythe de Sisyphe*, elle s'exprime à travers la continuité affective et la solidarité des petits gestes dans un espace communautaire; dans Čornaja poliŭka, la résilience prend la forme d'un acte de délimitation et de protection culturelle. Dans les deux cas, le rituel – qu'il soit de tendresse ou de refus – devient un mode de négociation de la relation entre vulnérabilité et pouvoir, entre individu et collectif.

Dans un registre esthétique et éthique commun, Bădeliță et Licheuskaya montrent que le mythe peut être réactivé non seulement comme symbole du passé, mais aussi comme outil de compréhension et d'intervention sur le présent. Les gestes domestiques – en apparence banals – acquièrent une valeur mythologique lorsqu'ils deviennent des moyens de supporter l'absurde, de répondre à la violence ou de réaffirmer l'appartenance. En ce sens, cinéma ne se contente pas de documenter la réalité: il s'y inscrit, en partage les rythmes et réinvestit les mythes dans un langage visuel contemporain.

Mots-clés: mythologie du quotidien, résilience, hospitalité, altérité, cinéma d'Europe de l'Est.

Натюрморты Г. М. Коржева как отражение русской материальной культуры

Dr. Дарья АНТИПИНА,
Санкт-Петербургский государственный университет
промышленных технологий и дизайна, Россия
<https://orcid.org/0009-0006-5681-5825>

В 2025 г. творческое сообщество отмечает 100-летие со дня рождения Гелия Михайловича Коржева (1925–2012), выдающегося живописца, творчество которого имеет по-настоящему монументальный масштаб. Гелий Михайлович Коржев — классик советского искусства, один из ведущих мастеров «сурового» стиля. Острота композиционных решений полотен художника, их философская глубина и символичность, патриотическая направленность и гуманизм, вера в человека, мастерское владение рисунком, цветом и другими средствами образной выразительности живописи, — все это позволяет прочно вписать имя Гелия Коржева в историю изобразительного искусства XX–XXI вв.

Отдельной страницей творчества художника являются его натюрморты, зачастую изображающие предметы русского быта. Крынки, кувшины, горшки, ендовы, корчаги, самовары, чайники, плетеные корзины, туеса, кочерги и др. предметы русской материальной культуры предстают на полотнах художника разных лет. Убедительная, этнографическая достоверность, материальность, достигнутая мастерским владением художественными средствами, позволяет судить о русской народной культуре и искусстве XIX–XX вв.

Вместе с тем, перед зрителем предстают не просто тщательно исполненные с фотографической точностью вещи. Через натюрморты художник передает образ России. В работах мастера предметы отражают время, историю, жизнь их владельцев. Живописец в натюрмортах выражает судьбы людей, события русской истории: пережитую войну или революцию. Каждая вещь на холсте художника портретна. Средством выражения зачастую является светотень. Колористические предпочтения: красный, белый, черный, несущие символический смысл. Каждый натюрморт сюжетен, образен, имеет свою тему, драматургию, открывает мир глубоких чувств и мыслей.

По свидетельству учеников мастера, натюрморты для него были методом совершенствования мастерства, творческой лабораторией. В то же время, в каждой работе у предметов просматривается своя история, они как будто оживают, превращаясь в античных героев, крестьян, дворян и т.д. Художник любит контрасты, противопоставления, диалоги. Предметы всегда очень эмоциональны, изображения позволяют домыслить жизнь каждого персонажа.

С любовью изображая предметы культуры и быта, художник отражает душу русского народа, события отечественной истории. Он правдиво и убедительно передает жизнь в различные временные периоды и эпохи. По натюрмортам Коржева можно проследить историю не только России, но и шире, мировой культуры. Натюрморт в творчестве выдающегося мастера XX-XXI вв., Гелия Михайловича Коржева, — это не только отражение русской материальной культуры, но рассуждение о судьбах мира и человека.

Ключевые слова: Гелий Михайлович Коржев, живопись, натюрморт, изобразительное искусство, реализм, художественный образ.

Программы по обучению графическим искусствам в учебных заведениях Бессарабии в конце XIX – первой половине XX вв

Дрд. Андрей ПЕЛИН
Государственный университет Молдовы

Цель данного исследования – дополнить существенными подробностями процесс развития изучения в целом графических искусств, как самостоятельного предмета после его введения в семинариях, приходских и начальных школах, народных училищах и гимназиях Бессарабии в конце XIX – первой половины XX веков, в частности, ведомственных циркуляров, различных форм обучения, а также сравнение учебных программ, изучение способов организации художественного образования и определённых форм обучения в границах общего эстетического просвещения на фоне конкретных исторических обстоятельств.

Настоящее исследование подтверждает историческое значение академического обучения в данной сфере образования и его влияние на изобразительную культуру населения Бессарабии. Рабочая гипотеза состоит в теории последовательной хронологической непрерывности развития учебных программ по графическим искусствам в Бессарабии от иконописных подлинников для узких нужд монастырей и церковных приходов до их систематического и широкого введения в начальных учебных заведениях с последующим углублением в специализированных школах на основе строго академических требований и методик преподавания. Речь идёт об изучении эволюции изобразительных дисциплин, как необходимости, не только для развития общей культуры и кругозора, но и для непосредственного изучения окружающего мира, а также для обретения навыков в ремесленных и технических профессиях, что подтверждается почти ежегодным проведением курсов обучения графическим искусствам для так называемых «мастеровых людей», учителей начальных училищ, курсов повышения квалификации различного уровня для учителей рисования средних общеобразовательных и специальных учебных заведений, имеющих профессиональную подготовку.

Рассматривается содержание школьных выставок, особенно той их части, которая посвящена рукоделию, так как последнее непосред-

ственно связано с уроками художественного рисования и технического черчения. Изложены и частные случаи, касающиеся вклада известных в свое время учителей графических искусств в усовершенствование образовательных программ по изобразительным дисциплинам, а именно деятельность архимандрита Иоанникия (Щапова), Терентия Зубкова, Владимира Окушко, Шнеера Когана и др.

Определено значение для художественного образования Республики Молдова учредительного устава Кишинёвского художественного училища, разработанного выдающимся просветителем Владимиром Окушко в конце 1918 года. Различные библиографические материалы, новые архивные источники, а также письменные и устные свидетельства позволили автору восполнить некоторые недостающие лакуны по данной теме.

Ключевые слова: Бессарабия, графические искусства, изобразительные дисциплины, учебные программы, художественное рисование, техническое черчение.

Книжная графика как форма художественной коммуникации в глобальном культурном пространстве

Альона ТИМУЦА,
Государственный педагогический университет «Ион Крянгэ»
<https://orcid.org/0009-0003-0464-6095>

В условиях стремительного технического развития и глобализации практически перестают существовать физические, языковые и национальные границы. Сегодня искусство становится одним из наиболее эффективных инструментов привлечения общественного внимания, который успешно адаптируется к цифровой и медиа среде. Интернет, социальные сети и международные арт-платформы, виртуальные музеи и библиотеки способствуют молниеносному обмену информацией, формируя общее культурное пространство, в котором общаются и работают художники из разных стран. Основным языком этого взаимодействия становится графический язык и визуальный знак. Иллюстрация, являясь одной из форм визуального высказывания, обладает способностью преодолевать языковые и культурные барьеры, выходить за пределы традиционных шаблонов, выступает посредником межкультурного общения в этом пространстве. Как следствие, необходимым условием для эффективной коммуникации и творческой самореализации в современном культурном пространстве становятся развитые межкультурные и междисциплинарные компетенции, цифровая грамотность, владение языком визуальной метафоры, образное и критическое мышление, понимание тенденций развития современного искусства.

С момента своего возникновения книга выполняла важную коммуникативную функцию, а иллюстрация способствовала более доступному и эмоционально насыщенному восприятию информации. Современная книжная графика выходит за рамки вспомогательной функции и становится полноценным участником художественного диалога. Иллюстрация уже не просто изображение, а особый способ изобразительного мышления. В процессе её восприятия активизируются эмоциональные, ассоциативные и культурные механизмы, благодаря которым зритель считывает авторский посыл, художественные образы и символы, отсылающие к различным культурным традициям. При этом художник

представляет индивидуальное прочтение текста, организуя смысловое пространство и выстраивая диалог читателя с автором посредством графического образа. Тем самым, проявляя коммуникативную функцию графики, которая не даёт однозначных ответов, а предлагает зрителю самостоятельно разгадать, почувствовать и по-своему интерпретировать прямые и скрытые авторские смыслы.

В условиях глобального культурного пространства книжная графика становится активной формой художественной коммуникации, в которой художественный образ играет роль посредника между культурами, эпохами и личностями. При этом художник-график является активным толкователем текста и участником международного диалога, способным создавать универсальные, эмоционально насыщенные и культурно значимые произведения.

Вместе с тем, глобальное расширение сознания и стремление к поиску новых универсальных форм и выразительных средств подчас приводят к кризису творческого мышления, который выражается в масштабном переосмыслении изобразительных основ искусства, устоявшихся классических норм, национальных традиций и потере собственной идентичности.

Ключевые слова: книжная графика, художественная коммуникация, глобальное пространство, *культурное пространство*, иллюстрация.

REZUMATE ALE SECȚIUNII
CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA PATRIMONIULUI
CULTURAL CONSTRUIT/
RESEARCH AND VALUATION OF BUILT CULTURAL HERITAGE

Bisericile de lemn din valea râului Cula

Dr. Manole BRIHUNEȚ, Institutul Patrimoniului Cultural

Prin valea râului Cula, din cele mai vechi timpuri, trece un drum ce leagă târgul Orhei de Iași, capitala Principatului Moldovei. Pe acest drum, bătătorit de negustori, solii domnești și oșteni, o fi trecut domnitorul Vasile Lupu, îndreptându-se spre ctitoria sa – biserica „Sfântul Dimitrie” din Orhei. Tot pe aici o fi poposit demnitari și conducători ai altor vremuri: împăratul Rusiei, precum și regele Suediei, Carol al XII-lea, aflat pe atunci în captivitate în Imperiul Otoman. Harta lui Bauer din 1783 consemnează acest traseu drept o arteră strategică, iar, spre deosebire de alte regiuni, sunt menționate meticulos localitățile aflate de-a lungul său, ale căror locuitori erau însărcinați nu doar cu întreținerea drumului, ci și cu paza acestuia – semn al importanței sale pentru viața politică și militară a epocii. Nu întâmplător, Recensământul Populației din ținutul Orhei-Lăpușna, realizat în anul 1774, începe cu ocolul Culii. În acea vreme de război, aici se afla o concentrare de localități răzășești, ale căror locuitori erau antrenați atât în mișcarea voluntară militară (paza drumului), cât și în slujba călărașiei (întreținerea poștei).

În perioadă războiului ruso-turc (1768–1774), odată cu dezastrele produse de invaziile tătare din ianuarie–februarie 1770, urmate de extinderea ciumei în timpul campaniei rusești din anii 1770–1771, în societatea moldovenească pătrund forme noi de viață occidentală, punându-se astfel bazele modernizării Moldovei.

În urma năvălirilor și a calamităților, multe dintre așezările ținuturilor Moldovei dintre Nistru și Prut – Lăpușna, Orhei și Soroca – au fost rase de pe fața pământului. Vechii stăpâni, întorși din pribegie la moșiile lor, au fost nevoiți să-și ridice mai întâi locuințele, iar apoi și sfintele lăcașe. În acest context trist al încercărilor, societatea moldovenească, aflată în contact direct cu promotorii noilor curente din lumea occidentală, începe să manifeste dorința de a le adopta și de a le integra în propriul mod de viață.

Iată că, în acest context, își fac loc noile implementări, influențate mai întâi de inginerii și constructorii din obozul armatei ruse (1768–1774), iar apoi de cei ai armatei imperiale austriece. La nivelul așezărilor rurale, exodul și peregrinajul provocate de mișcarea isihastă au favorizat reînnoirea prin meșteri proveniți din vecinătățile imediate – Austria și Polonia. Din Bucovina

au ajuns tehnicile inovatoare de construcții din lemn, din vestul Moldovei s-au răspândit formele treflate ale bisericilor de lemn, iar de la meșterii podoleni au venit formele baroce ale arhitecturii bisericilor de lemn cu trei turlă și o turlă deasupra părții centrale.

Cuvinte-cheie: biserici de lemn, război, occident, baroc, modern, râul Cula.

Conacul Pommer de la Țaul – patrimoniu, modernitate și memorie

Dr. Aurelia CARPOV, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0009-0004-4507-5329>

Ansamblul Pommer din satul Țaul, ridicat la începutul secolului XX de bancherul A. I. Pommer, reprezintă una dintre cele mai valoroase reședințe rurale din Basarabia istorică. Construit între 1901 și 1912, complexul îmbină reședința principală, clădiri anexe și un parc dendrologic monumental într-o compoziție integrată, inspirată de modelele europene de villegiatură. Palatul, proiectat într-o manieră monumentală și nefinalizat la interior, a fost nucleul unei compoziții în care estetica și relația armonioasă cu natura se împleteau cu funcționalitatea domeniului.

Arhitectura ansamblului se remarcă prin prezența rară a stilului Art Nouveau în mediul rural basarabean: volume dinamice, decorație de fațadă în piatră și cărămidă, frontoane neogotice, detalii sculptate în lemn și fierărie ornamentală. Construcțiile auxiliare – casa de oaspeți, pavilionul de vară, „bucătăria albă”, grajdurile, pavilioanele utilitare și pavilioanele tehnice – au fost concepute cu o unitate stilistică ce integrează funcționalitatea cu expresivitatea artistică. Deși simplificate ca scară, acestea creează un dialog vizual cu palatul și cu peisajul, accentuând caracterul romantic al întregului ansamblu.

Parcul dendrologic, conceput de arhitectul peisagist Ippolit Vladislavski-Padalka, acoperă circa 46 ha și adăpostește peste 150 de specii de arbori și plante, dintre care mai mult de 100 exotice. Structurat într-o zonă geometrică de reprezentare și una naturalistă, el constituia nu doar un cadru estetic, ci și un cadru pentru experimentare și diversitate dendrologică, cu funcții educative și culturale, comparabil cu marile grădini europene ale epocii.

După 1945, ansamblul a suferit modificări majore: unele clădiri au fost transformate, parcul a fost parțial restructurat, iar construcțiile auxiliare au fost în mare parte pierdute. Din anii 1960, integrarea lui în structura unui tehnicum agronomic a alterat substanțial aspectul original. Astăzi, ansamblul se află într-o stare avansată de degradare, dar rămâne un reper unic al patrimoniului basarabean.

În pofida stării de ruină, conacul Pommer de la Țaul poate deveni un spațiu al memoriei vii și al creativității contemporane. Valorificarea lui prin pro-

iecte interdisciplinare și educative ar reda comunității o parte din identitatea și prestigiul pierdute, oferind totodată un model de reconectare între trecut și viitor.

Cuvinte-cheie: Conacul Pommer, Țaul, parc dendrologic, Art Nouveau, patrimoniu, modernitate, memorie.

Odaia „Drăgălina” din Gura Bâcului – între istorie, arhitectură și economie rurală

Dr. Aurelia CARPOV, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0009-0004-4507-5329>

Cunoscută în tradiția locală și sub denumirea de Odaia Drăgălina, reședința din satul Gura Bâcului, raionul Anenii Noi, este un monument de cultură de valoare națională, aflat sub protecția statului. Istoria sa nu este pe deplin elucidată, multe informații au circulat în mediul public fără bază documentară. Cercetările de arhivă confirmă drept proprietari ai domeniului familia Ianovski, în special pe Lev Karlovici Ianovski (1860–1913), urmat de fiica sa Olga Vasileskaia. Dimensiunile moșiei – peste 9000 de desetine – o înscrisu în categoria marilor proprietăți funciare ale Basarabiei.

Din perspectivă arhitecturală, ansamblul se încadrează în tipologia „conacelor-economie”, caracteristice celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Spre deosebire de reședințele aristocratice destinate loisirului, aceste construcții privilegiau funcționalitatea și durabilitatea, asigurând locuire permanentă și administrarea domeniului. Zidurile masive, încălzirea prin sobe, precum și prezența precoce a rețelilor de apă și canalizare reflectă adaptarea la un regim de viață stabil și la activități gospodărești complexe.

Corpul principal, cu două niveluri și plan ușor în formă de „L”, era amplasat pe un promontoriu cu vedere spre Nistru. Fațada orientată spre parc, dotată cu terasă deschisă și scări monumentale, reprezenta zona de recepție și de reprezentare, în timp ce accesul dinspre gospodărie avea un caracter strict funcțional. Compoziția volumetrică păstra elemente clasice și moderniste: piloane canelate, ancadrame cu „urechi”, vitraje mari și decorații în ciment de bună calitate. Balcoanele și ornamentele de fier forjat evocau influențe Art Nouveau, iar combinația dintre cărămidă aparentă și soclul din piatră brută reflecta tendințele raționalismului modern.

Interiorul era organizat în jurul unui hol central, din care se desfășurau salonul principal, biroul, camerele familiale și spațiile de serviciu. Subsolurile boltite din cărămidă, de o execuție remarcabilă, indică posibile legături subterane cu anexele economice. Domeniul includea ateliere, moară, grajduri, precum și o fabrică de cărămidă și țiglă, ceea ce sublinia caracterul său productiv.

„Odaia Drăgălina” ilustrează tranziția de la vechile reședințe boierești

spre gospodăriile rurale de tip capitalist. Chiar dacă astăzi clădirea se află într-o stare avansată de degradare, ea rămâne un reper esențial pentru studiul evoluției arhitecturii rurale basarabene și al interacțiunii dintre patrimoniu, economie și modernitate.

Cuvinte-cheie: Odaia „Drăgălina”, Gura Bîcului, Ianovski, economie rurală, arhitectură modernă, patrimoniu basarabean.

Bisericile istorice ale orașului Orhei

Dr. Sergius CIOCANU, Institutul Patrimoniului Cultural,
<https://orcid.org/0000-0003-1421-2672>,

dr. Alla CEASTINA, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-7288-1252>

Orașul Orhei este una dintre cele mai vechi așezări urbane de pe teritoriul Republicii Moldova. Orheiul deține o bogată colecție de 51 de bunuri de patrimoniu cultural imobil – case de locuit urbane, edificii administrative, biserici, cimitire istorice etc., care necesită protejare și punere în valoare. Un loc deosebit de important în acest sens îl ocupă edificiile de cult ale urbei. La acest capitol putem menționa atât edificiile de cult existente, incluse în Registrul național al monumentelor – biserica domnească Sfântul Dumitru (construită în anii 30 ai sec. XVII), biserica Sfântul Nicolae (sec. XVIII), biserica armenească (sec. XIX), biserica catolică (înc. sec. XX), biserica lipovenească (sec. XIX), cât și edificiile de cult care deja nu mai există – 14 edificii de cult ebraice, printre care și Sinagoga Mare (sec. XVIII), distruse de tăvălugul sistemului ateist sovietic, dar la fel de importante pentru percepția corectă a moștenirii religioase a Orheiului și a identității lui culturale.

Aceste edificii de cult, ca și alte bunuri de patrimoniu cultural imobil ale urbei (case de locuit, clădiri administrative, spitale, situri arheologice etc.), nu au fost luate la evidență la nivel local, respectiv, nu au ajuns să fie integrate în nicio politică sau strategie locală de protejare și dezvoltare durabilă. Faptul, în mod previzibil, a condus la efectuarea asupra lor a unor lucrări care au provocat mutilarea lor, a condus la pierderi regretabile de elemente/caracteristici de autenticitate și integritate.

Cuvinte-cheie: orașul Orhei, patrimoniu cultural imobil, edificii de cult istorice, biserica domnească, biserica catolică, biserica armenească, biserica lipovenească, Sinagoga Mare.

Centrul Istoric al orașului Orhei: identificare, studiere, dezvoltare durabilă

Dr. arh. Sergius CIOCANU, Institutul Patrimoniului Cultural,
<https://orcid.org/0000-0003-1421-2672>,
arh. Andrei VATAMANIUC

Orașul Orhei este una dintre cele mai vechi așezări urbane de pe teritoriul Republicii Moldova. Cu o istorie bogată, însă puțin cunoscută și practic nevalorificată. Și nu doar din motivul suprapunerii și joncțiunii nejustificate a istoriei lui cu istoria sitului urban medieval din zona așa-numitului Orheiul Vechi. Aici niciodată nu au fost efectuate săpături arheologice, respectiv, nu dispunem de niciun reper material care ar permite stabilirea timpului constituirii localității urbane Orhei sau care ar reflecta viața cotidiană a orheienilor din perioada medievală și premodernă.

Un eveniment deosebit pentru moștenirea culturală a orașului Orhei a avut loc în anul 1993, când Parlamentul RM a decis plasarea sub protecție a 51 de bunuri construite de aici (biserici, case de locuit, clădiri administrative, spitale etc.). Totodată, în Registrul Național arheologic orașul Orhei este reprezentat de patru situri (3 tumuli și biserica St. Dumitru). Însă, la nivel local aceste bunuri, care sunt repere ale identității locale, nu au fost nici luate la evidență, nici incluse în strategiile și politicile locale de protejare și dezvoltare durabilă. Faptul a dus în timp la mutilarea/demolarea totală sau parțială a unora dintre bunurile cu statut de monument, inclusiv prin intermediul modificării sau desființării adresei cu care acestea au fost înscrise în Registrul aprobat de Parlament.

Bunele practici internaționale arată că printre activitățile inerente valorificării corespunzătoare a potențialului "patrimonial" al orașelor, se situează delimitarea vetrei lor istorice și stabilirea unor reglementări specifice pentru a individualiza dezvoltarea acestei părți a localității. Pentru a da un start simbolic acestui proces, în baza analizei planurilor istorice ale Orheiului din sec. XIX și XX, pe planul topografic actual al orașului a fost trasat hotarul Nucleului Istoric al orașului. Totodată, a fost evidențiat teritoriul nucleului care a păstrat țesutul urbanistic istoric și cel care a fost modificat după cel de-al Doilea Război Mondial. În plan au fost indicate/ localizate bunurile construite înscrise în registrul național al monumentelor, siturile arheologice locale. S-a

procedat la analiza problemelor de evidență/protejare/valorificare cu care se confruntă bunurile de patrimoniu cultural imobil ale orașului Orhei.

Cuvinte-cheie: orașul Orhei, sit urban istoric, registrul monumentelor, monument istoric, sit arheologic, plan topografic, plan urban istoric, patrimoniu cultural imobil, dezvoltare durabilă.

Protecția patrimoniului artistic postbelic și rolul său în consolidarea identității urbane: mozaicurile de pe stațiile de transport public din Republica Moldova

Drd. Sorina-Nicoleta GRATI, Institutul Patrimoniului Cultural

Studiul de față abordează mozaicurile din stațiile de transport public ale Republicii Moldova ca elemente reprezentative ale patrimoniului artistic postbelic, analizându-le dintr-o perspectivă interdisciplinară ce îmbină arhitectura, urbanismul, studiile de memorie culturală și teoria conservării patrimoniului. Aceste lucrări au fost realizate în a doua jumătate a secolului XX, în perioada RSS Moldovenești, de către artiști și meșteri locali, în colaborare cu arhitecți și proiectanți, ca parte a unei politici culturale menite să îmbogățească spațiul public prin artă monumentală integrată în infrastructură. În prezent, aceste mozaicuri nu beneficiază de protecție legală și nu sunt incluse în Registrul monumentelor ocrotite de stat și, prin urmare, sunt expuse unui proces accelerat de degradare materială, vandalism și risc de pierdere definitivă.

Cercetarea evidențiază faptul că mozaicurile analizate sunt amplasate, în majoritatea cazurilor, pe principalele trasee rutiere, la intrările în localități, unde îndeplinesc o funcție complexă de **gateway urban** — marcând vizual și simbolic limitele și identitatea teritoriului comunității. Ipoteza de lucru pornește de la premisa că aceste lucrări nu au doar valoare estetică, ci și un rol funcțional și identitar, contribuind la orientarea spațială, la consolidarea memoriei colective și la crearea unui peisaj cultural recognoscibil. În sprijinul acestei ipoteze, studiul formulează argumente pentru includerea lor în lista monumentelor protejate.

Metodologia de cercetare cuprinde documentarea fotografică sistematică și inventarierea stațiilor decorate, analiza relației dintre compoziția artistică și arhitectura stației, evaluarea gradului de vizibilitate și a impactului vizual în contextul infrastructurii rutiere. Un element inovator al studiului îl reprezintă scenariile de revitalizare, elaborate prin simulări vizuale în tehnica colajului digital, care propun intervenții de restaurare, protejare și valorificare a acestor mozaicuri prin integrarea lor în proiecte de amenajare urbană, dotarea cu mobilier urban și vegetație, precum și includerea în circuite turistice și culturale.

Rezultatele obținute demonstrează potențialul acestor mozaicuri de a deveni elemente-cheie în procesele de regenerare urbană, de consolidare a identității comunitare și de creștere a atractivității spațiului public. Studiul reprezintă un punct de pornire pentru demersuri menite să ducă la recunoașterea lor oficială ca patrimoniu artistic național și la includerea în strategiile de conservare și dezvoltare urbană durabilă.

Cuvinte-cheie: mozaic urban, patrimoniu artistic postbelic, regenerare urbană, identitate vizuală, infrastructură de transport, protecția patrimoniului, gateway urban.

Parcurile conacelor familiei Bogdan: peisaj, cultură și patrimoniu

Natalia IACHIMOV, Eco garden construct

Moșiile familiei Bogdan, răspândite în nordul și centrul Basarabiei, au constituit nu doar reședințe nobiliare, ci și veritabile centre culturale, economice și peisagistice. Parcurile lor, concepute în stiluri variate, îmbinau funcționalitatea cu esteticul și reflectau spiritul epocii în care arta grădinăritului era expresie a prestigiului social și al rafinamentului intelectual.

La Cuhureștii de Sus, Vasile I. Bogdan a creat, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, un parc de aproximativ 3 ha, structurat în zone ornamentale și utilitare, cu o colecție de peste 30 de specii rare de arbori și arbuști. Parcul era integrat compozițional cu reședința, care includea o seră și o mică grădină de iarnă, oferind perspective pitorești asupra ansamblului. În prezent, mare parte a compoziției vegetale s-a pierdut, iar fragmentele rămase reclamă intervenții urgente de restaurare și conservare.

Parcul Conacului Pommer, proiectat între 1901–1904 de horticultorul și pictorul de peisaj I.V. Vladislavski-Padalka, reprezenta una dintre cele mai ample realizări de acest tip din Basarabia. Întins pe 64 ha, el combina zone geometrice cu spații peisagistice, valorificând topografia variată pentru a adăposti o remarcabilă colecție dendrologică, de aproximativ 200 de specii, inclusiv conifere și foioase rare provenite din Europa, America de Nord și Asia. Considerat la începutul secolului XX era considerat al treilea parc dendrologic ca valoare din Europa de Sud-Est, astăzi se află într-o stare avansată de degradare, necesitând intervenții specializate.

La Saharna, familia Apostolopulo-Bogdan a creat un parc de circa 5 ha, asociat unui conac ce adăporea o bibliotecă, un muzeu etnografic și instituții educaționale. Activitatea filantropică a Eugeniei Apostolopulo, una dintre cele mai remarcabile figuri feminine ale nobilimii basarabene, a dus la fondarea Școlii de viticultură și pomicultură (1905), care și-a continuat existența până în anii 1960. De asemenea, familia a sprijinit ridicarea de școli, biserici și proiecte de infrastructură regională, conferind ansamblului o dimensiune culturală și socială unică.

Deși transformate, fragmentate sau degradate, aceste parcuri păstrează încă valoarea unui patrimoniu peisager și cultural de importanță majoră

pentru Republica Moldova. Ele ilustrează interacțiunea dintre arhitectura de reședință și arta peisajului, dar și rolul elitelor basarabene în promovarea educației, culturii și progresului economic. Conservarea lor necesită cercetări interdisciplinare și politici coerente de protecție, pentru a reda locului statutul de repere identitare și culturale și a le transmite generațiilor viitoare.

Cuvinte-cheie: parcuri mixte, Cuhureștii de Sus, Pommer, Saharna, colecții dendrologice, patrimoniu peisager, nobilimea basarabeană.

Caracteristici structurale ale casei de locuit din arhitectura tradițională a zonei Orheiului Vechi

Vitalie MALCOCI, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0001-5528-4723>

Arhitectura tradițională din Republica Moldova a evoluat creând forme constructive noi, care alcătuiesc ansamblul gospodăriei țărănești. Prin urmare, arhitectura vernaculară devine o valoare artistică de excepție a creației populare și reprezintă una dintre cele mai impresionante forme materiale ale culturii tradiționale.

Cele mai expresive creații ale artei populare sunt cele realizate în lemn și piatră. În consecință, arhitectura populară realizată din aceste materiale, prin frumusețea și eleganța sa a atras atenția cercetătorilor, care au acordat valoare aspectelor estetice și constructiv-structurale casei de locuit. Fiecare element din ansamblul casei tradiționale are locul bine stabilit, forma și particularități structurale individuale. Arta prelucrării lemnului și pietrei în edificarea construcțiilor de la sat, devine unul dintre domeniile prioritare ale arhitecturii vernaculare. Evoluând în timp, arhitectura rurală ocupă cel mai important loc printre valorile culturale naționale. Dezvoltându-se în timp, ea creează plastica irepetabilă a decorului arhitectural din ansamblului gospodăriei rurale, fapt ce a contribuit la determinarea aranjamentului structural-morfologic al elementelor și tipologizarea acestora. În acest context formele arhitecturale mici (fațada beciului, fântâna, poarta, împrejmuirea etc.) determină cele mai de seamă spații din ansamblul gospodăresc, împreună cu celelalte construcții auxiliare.

Cercetarea noastră este centrată asupra prezentării particularităților constructive a casei de locuit și realizarea plastică a formelor ce o determină. Astfel, sunt oglindite elementele constructive ale *galeriei de piatră* (prispă, parapet, coloană, consolă, foișor, terasa etc.), a porții cu porțiță ș.a.

Ansamblul arhitectonic rural din zona Orheiului Vechi, împreună cu anexele gospodărești și plastica formelor, alcătuiește unul dintre cele mai impresionante fenomene ale artei populare moldovenești. Tradiția seculară de amenajare a arhitecturii vernaculare din zona respectivă se dezvoltă în continuare, adaptându-se cerințelor noi.

Cuvinte-cheie: arhitectură tradițională, sistem constructiv, casă de locuit, galerie, prispă.

Amenajarea interiorului locuinței țărănești

Vitalie MALCOCI, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0001-5528-4723>

Preocuparea omului pentru amenajarea spațiului locuit poate fi urmărită din cele mai vechi timpuri, evoluând într-un proces continuu până în prezent. Mobilierul, cu o pondere însemnată în ansamblul decorativ al interiorului locuinței țărănești este cea mai valoroasă activitate a gospodarilor și meșterilor populari. Formele de mobilier popular românesc s-au cristalizat în decursul unui proces îndelungat de constituire. Etapele parcurse au fost numeroase, dar datorită materialului perisabil folosit, deținem puține dovezi materiale privind evoluția mobilierului. Vestigii arheologice, unele documente arhivistice, grafice și literare oferă repere pentru cunoașterea originii și vechimii unor piese de mobilier.

Printre primele dovezi asupra existenței unui interior amenajat cu mobilier și cu toate celelalte obiecte ce îl constituie, se numără unele piese de lut ars rămase din epoca neolitică. Asume cultura Gumelnița redă, într-o anumită măsură, cele mai vechi piese ale mobilierului țărănesc care pe parcursul veacurilor s-a păstrat și multe dintre ele, cu mici modificări, au ajuns până în zilele noastre.

O intensă folosire a lemnului pentru realizarea unei game largi de obiecte denotă și mulțimea de unelte pentru prelucrarea lemnului descoperite în baza săpăturilor arheologice atât din România, cât și din Republica Moldova.

Mobilierul din casa țărănească îndeplinește diferențiat în primul rând un rol funcțional, elementele decorative subordonate acestei funcționalități căutând să armonizeze cerințele de confort cu cele estetice. Preocuparea pentru împodobire, prezentă la cea mai mare parte a pieselor de mobilier, se manifestă și în funcție de destinație.

Dozarea echilibrată a diferitelor categorii de obiecte în cadrul interiorului, tendința permanentă de a constitui ansambluri unitare, utilizarea cu maximum de chibzuință a spațiului sunt câteva caracteristici importante ale arhitecturii interiorului locuinței țărănești în care mobilierul se situează printre elementele importante.

Structurarea spațială a locuinței țărănești era elaborată în funcție de elementele de organizare a interiorului. A existat inițial o legătură organică între

spațiul de locuit și amenajarea acestuia, interiorul constituind de la început un ansamblu unitar. Pornind de la un număr de piese și obiecte strict necesare traiului, țăranul a avut bunul simț de a îmbina elementul funcționalului și al esteticului. Astfel interiorul a evoluat treptat, piesele de mobilier devenind din ce în ce mai diverse atât ca formă cât și aspect decorativ.

Cuvinte-cheie: casă tradițională, clasificarea încăperilor, amenajare de interior, mobilier.

Monumente contemporane remarcabile din Republica Moldova edificate după perioada renașterii naționale, în anii 1991–2025

Dr. Ana MARIAN, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-1530-0765>

Monumentele contemporane din Republica Moldova, după anul 1991, poartă suflul libertății, patriotismului și alinierii la valorile culturale ale românismului. Ilustrativă în acest sens este compoziția sculpturală *Lupa Capitolină*, restabilită la Chișinău în 1990, care este similară cu cea care, în 1925–1940 s-a aflat în fața Liceului *Alexandru Donici* din capitală. Din punct de vedere semantic, *Lupa Capitolină* exprimă izvoarele latinității. Se cere remarcată *Statuia lui Alexe Mateevici* (1992) din orașul Căinari, omonimă cu cea din Zaim (1990). Înceșmântat în haine de preot și ținând în dreptul inimii o carte, chipul marelui patriot al neamului românesc este redat cu maximă similitudine portretistică. Numeroase monumente sunt dedicate lui Mihai Eminescu, precum cele din Criuleni (1992) și Parcova, raionul Edineț (1992). *Statuia lui Mihai Eminescu*, instalată în 1993 în orașul Drochia ilustrează gestul teatral și elocvent al mâinii drepte a poetului, mâna stângă este adusă la inimă, haina este de model antic. Regretatul sculptor Tudor Cataraga realizează un monument expresiv din punct de vedere plastic, dedicat lui Mihai Eminescu, în 1996 la Chișinău. Imaginea poetului în interpretarea lui Tudor Cataraga conține, pe lângă silueta și efigia redată generalizat, dar recognoscibil, și aripile frânte ale poetului, sugerând zborul spiritual al acestuia. Iar *Monumentul lui Mihai Eminescu*, instalat în 1996, în fața Casei Scriitorilor, a fost elaborat de sculptorii români Gheorghe și Gabriela Adoc. Poetul, cu mâna adusă la piept, în semn de suferință, îi întâmpină pe toți cei care sunt atrași de universul literar. Sculptorul moldovean Ion Zderciuc realizează în bronz, în 1997, *Monumentul lui Vasile Alecsandri*, situat la Chișinău, în fața Bibliotecii Naționale. Chipul poetului apare în hainele epocii sale, sprijinindu-se de un baston, elegant și modern. Un mesaj cultural și spiritual profund comportă *Monumentul Mitropolitului Petru Movilă*, ridicat în 1996, de către sculptorii Boris și Galina Dubrovin și situat pe artera centrală a Chișinăului. De asemenea, se remarcă și *Monumentul Ion și Doina Aldea-Teodorovici*, sculptat de Iurie Canașin și instalat în 1999, în Parcul Valea Morilor din Chișinău. În viziunea lui Iurie Canașin, figurile urmau să fie exclusiv diafane, disimilând greutatea fizică. De

dată recentă este *Statuia lui Ștefan cel Mare*, lucrată de Gheorghe Postovanu și instalată, în 2004, la Bălți. *Monumentul În memoria victimelor regimului stalinist* a fost realizat de Iurie Platon și instalat în 2013, la Chișinău, în scuarul Gării Feroviare. Aceeași amprentă a tragismului o are și *Monumentul Jertfelor Holocaustului din 1905*, autorul căruia este Naum Epelbaum și care a fost instalat la Chișinău, în 1993. Tematica extinsă a monumentelor, variată în aspect conceptual și plastic reflectă teme general-umane și sunt o mărturie a apartenenței noastre la spiritualitatea românească.

Cuvinte-cheie: sculptură monumentală, sculptură, teme general-umane, spiritualitate, valoare.

Casa Babuș din Vâlcelele (Valali), județul Constanța. Exemplu de sedimentare a straturilor arhitecturii vernaculare din Dobrogea de Sud

Dr. Iulian MITRAN; Andrei PICIU, Universitatea Internațională „Danubius”, Galați/
Universitatea Tehnică, Cluj-Napoca
<https://orcid.org/0000-0002-2394-4018>

Locuința este situată în zona sudică a satului, accesul făcându-se de pe Strada Bisericii, acesta continuând cu strada Lăcrămioarelor. Se află în imediata proximitate a „școlii nemțești”. Clădirea este compusă din două corpuri construite în două perioade diferite care se împletesc armonios, construcția având un aspect relativ omogen. Corpul vechi, prin care se face intrarea în casă, are o serie de elemente care îl fac să se asemeze cu locuințele germanilor din zonă. Este îngust și înalt, având trei trepte în fața ușii. Ferestrele sunt boltite (arc bombat), fiind divizate în două canate. Fațada îngustă a corpului vechi are acoperișul în două ape, cu învelitoare din tablă galvanizată. Un timpan cu un perete din scânduri verticale închide acest sector al acoperișului. Peretele din scânduri are câteva orificii rotunde prin care permite accesul porumbeilor în pod.

Corpul vechi, prin care se face intrarea în casă, are o serie de elemente care îl fac să se asemeze cu locuințele germanilor din zonă. Este îngust și înalt, având trei trepte în fața ușii. Ferestrele sunt boltite (arc bombat), fiind divizate în două canate. Fațada îngustă a corpului vechi are acoperișul în două ape, cu învelitoare din tablă galvanizată. Un timpan cu un perete din scânduri verticale închide acest sector al acoperișului.

Corpul nou, cel mai probabil construit în primele două decenii de după al Doilea Război Mondial, este orientat către stradă, observăm prezența celor două ferestre dreptunghiulare împărțite în trei canate care luminează această parte a locuinței. În corpul nou ferestrele sunt înalte și mult mai late. De-a lungul fațadei posterioare găsim o polată (anexă de tip aplecătoare), aceasta nefiind construită odată cu corpul nou. Felul în care piatra din zidăria polatei nu este țesută cu cea corpului nou indică că a fost construită ulterior. Corpul nou, cel mai probabil construit prin anii 1940–1960, este orientat către stradă. Se remarcă cu ușurință prezența celor două ferestre dreptunghiulare împărțite

în trei canate care luminează această parte a locuinței. Spre deosebire de ferestrele din corpul vechi, acestea sunt mai înalte și mult mai late. De-a lungul fațadei posterioare găsim o polată (aplecătoare). Felul în care piatra din zidăria polatei nu este ținută cu cea corpului nou indică că a fost construită ulterior.

Cuvinte-cheie: locuință, vernacular, piatră, zidărie, sedimentare.

Arhitectura orașului Hotin în perioada interbelică

Dr. hab. Mariana ȘLAPAC, Institutul Patrimoniului Cultural

<https://orcid.org/0000-0003-0904-1610>

În perioada interbelică în orașul Hotin au fost construite mai multe clădiri originale. Printre cele mai valoroase imobile înălțate aici la acea vreme se numără clădirea Ateneului popular „Bogdan Petriceicu Hașdeu” (1934). La proiectarea ei au fost antrenați specialiștii din Regat, dar a contribuit și arhitectul local F.A. Ignatenko. Fațada principală a edificiului este determinată de un rezalit cu plan „în trepte”, căruia i se alătură la nivelul parterului un foișor cu arcadă compusă din trei arce trilobate susținute de coloane cu capitelluri cu motive vegetale – toate tributare stilului „brâncovenesc”. Pereții exteriori sunt perforați de deschiderile alungite ale ferestrelor, unele de contur dreptunghiular, iar altele terminate în arc în plin cintru. Pe fațadele laterale avem câte o triadă de ferestre unite în partea superioară cu arhivolte plate, reliefate, tratate în spirit modernist. În anii 1949–1950 clădirea a găzduit Casa de Cultură orășenească, iar în prezent aici se află Casa copiilor și a tineretului studios din localitate.

Clădirea fostei Bănci Române a fost construită la mijlocul anilor 1920 de arhitectul șef al orașului Ciprian Florescu. Arhitectura imobilului este soluționată în tradițiile modernismului, cu elemente neoclasice și motive neogotice. Edificiul a suferit în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, fiind reconstruit în perioada postbelică. Ciprian Florescu a proiectat și clădirea Poștei a cărei construcție a fost finalizată în anul 1938. Arhitectul a optat pentru rezolvarea simetrică a fațadei principale, utilizând procedee caracteristice modernismului românesc și elemente neoclasice tratate modernist. Pe parcursul timpului, imobilul și-a schimbat de câteva ori destinația.

Construcția clădirii fostei Judecătorii orășenești a fost începută încă în perioada țaristă, dar s-a terminat în anul 1926. Aici a activat în calitate de judecător reprezentantul unei familii nobiliare românești, doctorul în drept Ion Țipurbei. În perioada postbelică clădirea a găzduit instituții administrative.

Printre edificiile de locuit se distinge fosta vilă urbană a avocatului de stat Ion Cernescu (1930). Imobilul întrunește calități ale arhitecturii neoromânești și Art Nouveau. O altă vilă urbană, cea a avocatului Voskresenski (sfârșitul anilor 1930) prezintă un exemplu elocvent al stilului funcționalist interbelic.

În perioada sovietică a fost folosită ca edificiu administrativ, iar astăzi găzduiește Consiliul raional al orașului Hotin.

În 1939 în partea răsăriteană a urbei a fost construită clădirea Spitalului județean. Arhitectura imobilului corespunde stilului funcționalist. Ca elemente decorative sunt folosite benzile orizontale în formă de plinte și adânciturile rectangulare făcute pe suprafața zidului. Astăzi clădirea interbelică aparține Spitalului central raional.

Cuvinte-cheie: Hotin, arhitectura interbelică, stilul neoromânesc, modernism, funcționalism.

Casele de cultură din perioada sovietică

Dr. Aurelia TRIFAN, Institutul Patrimoniului Cultural

<https://orcid.org/0000-0001-9738-3842>

Cercetările istoricilor asupra creării și funcționării, în anii interbelici, în localitățile basarabene a unui număr impresionant de cămine culturale evidențiază o acțiune culturală fără precedent. Rezumând informațiile de la sfârșitul anilor '30 ai sec. XX, constatăm că în ajunul invaziei trupelor sovietice din 28 iunie 1940, în Basarabia funcționau circa 900 de cămine culturale sub egida Fundației Regale „Carol II”. După schimbarea regimului politic, activității comuniste continuă să acorde o atenție sporită importanței pe care această instituție o are în viața satului. Sistemul socialist introduce institutele de proiectare, care implementează modelele exemplare, construite în mai multe localități. Proiectarea tip ia amploare deja în perioada postbelică. Astfel, pe teritoriul fostei URSS, peste 85% din clădirile rezidențiale și publice au fost construite conform proiectelor tip.

Inițial, proiectele elaborate sunt în spiritul realismului socialist, ce apelează la abundența formelor renascentiste sau neoclasiciste. În acest fel, în perioada 1955–1969 este demarată construcția unei serii de edificii care marchează imaginea localităților din RSSM. Majoritatea Caselor de cultură sunt poziționate în centrul sau în apropiere de centrul satului, deseori în proximitatea școlilor, bibliotecilor, primăriilor etc. Amplasamentul reușit le oferă vizibilitate și accesibilitate, concomitent le face puncte de reper ale localității.

Din 1970 sunt realizate edificii cu mai multe săli de capacitate înaltă – Palatele de Cultură. Etapa respectivă a arhitecturii sovietice se caracterizează prin căutări intense în domeniul sintezei arhitecturii și artei monumentale și în acest mod de a permite individualizarea Caselor de cultură, construite după proiecte tip. Serviciile ideologice percep efectul acestui gen de propagandă monumentală, care permite glorificarea anumitor idei. Creația artistică din RSSM, ce se dezvoltă sub influența factorilor politici, sociali și culturali ai timpului, elucidează sarcinile puse în fața artiștilor plastici precum transformarea convingerilor ideologice ale poporului și educarea în spiritul socialismului.

Cea mai dificilă perioadă pentru casele de cultură sunt anii '90 ai sec. XX, când după declinul ireversibil al Uniunii Sovietice are loc prăbușirea acesteia cu consecințe negative pentru Casele de cultură ca simboluri ale sistemului

sovietic. În contextul actual, atenția este îndreptată spre casele de cultură, care după o perioadă de stagnare ar putea fi din nou integrate în viața localităților Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: case de cultură, perioada sovietică, arhitectură realist-socialistă, arhitectură modernist-socialistă, proiectare tip, ideologizare, artă monumentală.

Patrimoniul identitar-arhitectural al orașului Constanța / The identity-architectural heritage of the city of Constanța

Dr. hab. Enache TUȘA
Universitatea „Ovidius” din Constanța, România
<https://orcid.org/0000-0003-4703-1763>

Cultura tradițională a minorităților este definită și prin intermediul patrimoniului arhitectural creat și administrat de membrii comunităților etnice. Comunicarea de față își propune să prezinte contribuția tradițiilor etnice și comunitare în patrimoniul arhitectural al municipiului Constanța. Orașul este definit de prezența comunităților etnice diverse care au creat un patrimoniu cu totul original în perioada modernității târzii, specifice unui tip de societate urbană.

În cadrul comunicării ne propunem să prezentăm particularitățile specifice unor clădiri istorice care fac parte din patrimoniul arhitectural însoțit de imaginile de epocă ale respectivelor edificii. Importanța Constanței s-a impus după integrarea Dobrogei în cadrul granițelor statului român după 1877, deși în acea epocă viitorul oraș avea aspectul unei zone rurale. Instalarea administrației românești în provincie a contribuit la destinul pe care avea să-l urmeze orașul în următoarele decenii, ceea ce a condus la o perspectivă socială unică. Autoritățile românești au creat premisele modernizării și creării unui tip de sociologie identitară care s-a manifestat și în domeniul arhitecturii. Evident că în acest proces de transformare au fost incluse identitățile etnice care rămăseseră în Dobrogea cărora li s-au recunoscut drepturile de a-și crea propriile instituții și tezaure cultural-identitare. În acest context au apărut multe dintre edificiile pe care comunitățile etnice le-au finanțat pentru a fi construite și puse în valoare. Multe dintre aceste edificii vor avea destinații din cele mai diverse: clădiri pentru sediile instituțiilor, locuințe private, hoteluri sau instituții de cultură. În condițiile dezvoltării orașului s-au conturat și construit primele *forme de infrastructură ale băilor de la mare* care au dinamizat viața culturală și economică a orașului.

Pe măsură ce timpul a trecut orașul a evoluat și au început să apară vizitatorii interesați de băile pe care le puteau face la Constanța. Treptat fluxul turistic s-a extins și a impus necesitatea creării de clădiri și spații publice destinate relaxării și petrecerii timpului liber de către turiștii aflați la mare. În acest mod au apărut edificii precum *Cazinoul*, *Hotelul Palace*, *Teatrul de Stat*, *Muzeul de Artă*, *Casa cu Lei*, imobilele în care au funcționat diferite instituții

de cultură. Toate aceste eforturi de modernizare și transformare a orașului au fost însoțite de construirea și utilizarea unor imobile de excepție din punct de vedere arhitectural dar și ca nivel de reprezentare al patrimoniului identitar.

Aceste imobile au oferit o perspectivă a matricei identitare în care s-a conturat un specific cu totul aparte și original. Identitatea extinsă în cadrul patrimoniului imobiliar a creat și a conturat o emblemă arhitecturală specifică zonei de confluență culturală dintre Orient și Occident. Suprapunerea de culturi în spațiul dobrogean dar și diversitatea au constituit elemente care au inspirat dezvoltarea unor tipuri de relații cu totul speciale între membrii comunităților etnice. Acest model al creuzetului identitar a fost posibil datorită unor realități exclusive care au existat doar în acest spațiu identitar numit Dobrogea și Constanța. Pe lângă întreg inventarul edificiilor care aparțineau comunităților etnice au fost finanțate și construite clădiri care au aparținut familiilor înstărite alcătuite din români. Sunt documentate numeroase exemple de familii care au fondat proprietăți și au construit edificii care există până astăzi. După încheierea războiului, în 1945, a fost impus modelul sovietic de arhitectură care a transformat peisajul urbanistic constănțean și care a creat un contrast în raport cu modelul arhitectural tradițional. Au fost impuse perspective și modele diferite în abordarea arhitecturală a Constanței. Prin urmare putem observa și admira în zilele noastre aceste creații ale patrimoniului identitar constănțean. Din nefericire pentru destinul unor opere de arhitectură construite în secolul XX unele clădiri de patrimoniu s-au transformat în ruine datorită lipsei de întreținere dar și lipsei unor reglementări care să le conserve și să le claseze ca monumente istorice. Unele dintre edificiile care au aparținut comunităților etnice au ajuns în ruină datorită lipsei fondurilor pentru întreținere sau datorită nepăsării prelungite. Este cazul *Sinagogii Mari evreiești* sau edificiului construit de comunitatea italiană din Constanța, cunoscut sub numele de *Casa D Italia*. Alte edificii – monumente de arhitectură au supraviețuit timpului, au fost restaurate sau renovate și au fost introduse în circuitul turistic constănțean. Sperăm ca acest parcurs al restaurării prin intermediul proiectelor de finanțare să introducă cât mai multe clădiri în circuitul turistic. Considerăm că, în acest mod, tezaurul arhitectural constănțean va fi mai bine cunoscut și promovat. Despre toate aceste aspecte revelatoare vom discuta în cadrul conferinței organizate la Chișinău în zilele de 25-26 septembrie 2025.

Cuvinte cheie: patrimoniu, edificii istorice, minorități, identitate, arhitectură.

The main edifices of worship in the town of Orhei in the 17th - 20th centuries

Dr. Alla CHASTINA, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-7288-1252>

As a result of the Russian-Turkish war of 1806-1812, under the terms of the Bucharest peace treaty, Bessarabia became a part of the Russian Empire, the construction of churches and other religious buildings were guided by special rules that were noted in the Construction Regulations of the Russia. Thus, Orthodox churches were built with the knowledge of the local diocesan authorities and with the permission of either the Holy Synod or the diocesan authorities themselves. The diocesan authorities provided the Holy Synod with plans and facades for the construction of churches in cities or towns and public cemeteries, reviewed by the Construction and Road Commissions. At the same time, it was strictly forbidden to destroy ancient churches without a real reason. In the event of the need to construct a new church building on the site of a dilapidated one, it was necessary to explain the entire history of the given monument with the attachment of its plan and facades.

For the 30s of the 17th century, the Orthodox church of Saint Dimitrie was erected in the small town of Orhei, built by the ruler of Moldavia, Vasile Lupu. Among the researchers who have studied the history of this church are P. Batyushkov, V. Kurdinovsky, G. Balș, N. Iorga, V. Golub and others. According to church registers, another Orthodox church in Orhei, the church of Saint Nicholas, was built in 1793. One more Orthodox wooden church of Saint Michael was built in 1823 in the suburb of Orhei, in the village of Domny, Orhei County. All three churches belonged to the Princess Elena Hangerli-Ghika and later her heirs and relatives of the nobleman Vladimir Grave owned these edifices of worship for many times.

Since 1830, the construction of churches of other confessions was carried out according to plans and estimates approved by local Road and Construction Commissions, guided by the general rules of civil architecture. Thus, the Armenian and the Old Believers (Lipovean) churches appeared in Orhei. Since 1835, the authorities had to give permission for the construction of Jewish synagogues and prayer schools. In a city or town where there were no more than 30 Jewish houses, there was supposed to be one prayer school, or one

synagogue was built for every eighty Jewish houses. At the same time, in Orhei, the prayer houses: “Râjinski”, “Leib Reznik”, “Bazarny” (A bazarului), “Traders” (A târgoveților)” and others were built according to approved plans far from the Christian churches, taking into account the presence of voluntary donations collected by the Jewish community. For persons of the Roman Catholic faith, the construction of the Orhei Catholic Church was completed in 1914. The history of the construction of all these edifices of worship is reflected in numerous archival documents and other published sources.

Keywords: ecclesiastical architecture, edifices of worship of Orhei, Catholic, Old Believers (Lipovenеști), Jewish prayer houses.

Multiethnic architecture of southern Moldova and Ukraine: between tradition, memory and imperial codes

Dr. hab. Liliia TSYGANENKO, State Humanitarian University, Izmail, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-5014-9845>

In the Budjak steppes, history is not recorded in textbooks but inscribed in the facades of houses, the symmetry of courtyards, and the silence of rural churches. The southern regions of the present-day Moldova and Ukraine – represent a unique space of cultural borderlands, where numerous examples of traditional architecture of ethnic communities – Ukrainians, Moldovans, Bulgarians, Gagauz, Albanians, and others – have been preserved. The formation of architectural environments in these settlements is the result of long-term interaction between local traditions and external influences from various imperial systems – the Ottoman, Russian, Romanian, and later Soviet empires.

This study offers a comparative analysis of architectural forms in the villages and towns of southern Moldova and Ukraine, with a particular focus on the ethnic identity of residential housing and the imperial typology of public and religious buildings. The relevance of the topic stems from the conviction that architecture is one of the primary carriers of identity in conditions of multiculturalism. The methodology is based on visual comparative analysis, ethnographic descriptions, and archival sources.

Special attention is paid to the spatial organization of traditional housing. For example, in Bulgarian villages in southern Moldova and Ukraine, architecture serves not only a functional but also a representational role. The Bulgarian courtyard acts as a marker of social status: neatness, symmetry, wrought iron gates, decorative façade elements, and the orderly arrangement of outbuildings create a distinctive visual language that affirms one's belonging to a particular community, level of prosperity, and family identity. This stands in contrast, for instance, to less decorated, utilitarian-oriented Gagauz courtyards. Thus, the spatial layout of domestic housing reflects an ethnic model of the world.

Meanwhile, in rural churches, schools, and administrative buildings of the southern regions of both countries, one can trace layers of imperial architectural codes – from Byzantine influence to Soviet modernism. Comparing architectural elements makes it possible to identify how material culture

transformed under pressure from central authorities, and how local communities either adapted to or resisted these influences.

The architecture of southern Moldova and Ukraine is not merely a borderland mix or a bridge between cultures. It is a complex, multi-layered architectural text where memory, power, aesthetics, and ethnic self-consciousness converge. Studying this landscape is not only a cultural undertaking but also a socially important task in the context of contemporary transformations, where the built environment becomes a language of identity.

Keywords: multiethnic architecture, Southern Moldova, Southern Bessarabia, vernacular housing, imperial heritage.

Вплив культурно-ціннісних орієнтирів на особливості етнічної архітектури

Др. Оксана РОМАНОВА, <https://orcid.org/0000-0003-4169-0792>,

Др. Олена МОРГУН, <https://orcid.org/0000-0002-0915-4191>,

Др. Денис БЕЗУШКО, <https://orcid.org/0000-0003-2215-1136>,

Олена АРСІРІЙ, <https://orcid.org/0000-0001-8660-6916>,

Оксана ЗЕЛИНСЬКА, <https://orcid.org/0000-0001-8043-0091>,

Одеський Національний Морський Університет

У світовій практиці архітектурно-просторове середовище, вирішене в етнічному стилі (вернакулярна архітектура), має широкі перспективи розвитку – у створенні популярних етномузеїв просто неба, етнопарків, етнографічних центрів та комплексів, заповідників народної архітектури, етносел, міст та вулиць національного значення. Прикладами можуть слугувати: «Етир» – архітектурно-етнографічний комплекс на околицях м. Габрово (Болгарія); «Заансе-Сханс» (Zaanse Schans) – музей просто неба в муніципалітеті Занстад (Нідерланди); «Гесенпарк» (Hessenpark) – музей просто неба (Німеччина); Голашовіце – житлове село у муніципалітеті Янкою (Чехія); Гітхорн – житлове село в провінції Оверейсел (Нідерланди); Чичмани – село у Жилинському краї (Словаччина); Заліп'є – село-музей (Польща); Сантана – місто на острові Мадейри (Португалія); Дорп-стріт – вулиця, пам'ятник національного значення у Стелленбоші (ПАР), Балленберг – місто-музей (Швейцарія). В них – культурно-ціннісні орієнтири відображаються наступним чином: організовуються етнографічні та фольклорні свята, багатожанрові фестивалі, театралізовані вистави, ведеться експозиційна, просвітницька та дослідницька робота тощо. Важливо розуміти, що образ житлового будинку у виконанні народних майстрів – це міні-модель Всесвіту з відображенням дії законів природи, а декор, зокрема, несе певне ідейно-сміслові навантаження. Таким чином, ідеї, що проникають з різних культурних сфер, генерують нові цінності, які в свою чергу впливають на: 1) візуально-морфологічні, 2) конструктивно-тектонічні, 3) структурно-компонувальні, 4) художньо-декоративні особливості архітектурно-предметного середовища. Починаючи від конфігурацій/контурів, знаків/символів – до розгортки фасадів. Це несе в собі певне емоцій-

но-естетичне та закономірне унікальне смислове навантаження творів справжнього мистецтва. Дослідження орнаментально-пластичного декору, фігурного різьблення та розпису, художнього кування дозволяє виділити певні типи символів у традиційній архітектурі, а також сформулювати теоретичні принципи їх розміщення.

Ключові слова: етнічна архітектура, народна майстерність, культурно-ціннісні орієнтири, декор, дослідження.

Готфрид Бём и архитектурная педагогика послевоенной Западной Германии: преемственность от Доминкуса Бёма и диалог с Эгоном Айерманном

Дрд. ИринаГОФМАН, Молдавский государственный университет
<https://orcid.org/0009-0006-5948-4128>

Послевоенная архитектура Западной Германии оказалась в ситуации поиска новых художественных и педагогических ориентиров. В условиях разрушенных городов и духовного кризиса архитекторам и преподавателям предстояло одновременно решать задачи материального восстановления и выработки новой архитектурной идентичности. Наиболее ярко эти тенденции проявились в деятельности Готфрида Бёма (1920–2021), лауреата Притцкеровской премии (1986), который объединил в своей практике и преподавании уникальное сочетание экспрессивного формотворчества, rooted в духовной традиции сакральной архитектуры, и открытость к модернистским поискам своего поколения.

Бём был не только практикующим архитектором, но и профессором архитектуры в RWTH Aachen, где сформировалась одна из ведущих школ архитектурного образования в послевоенной ФРГ. Его педагогическая деятельность отличалась ориентацией на развитие у студентов пространственного мышления и способности воспринимать архитектуру как синтез искусства, инженерии и социальной ответственности. Для Бёма, чьё творчество нередко описывают как «поэтический модернизм», важнейшим было умение видеть за функциональной оболочкой здания духовное содержание и художественный образ. Эта установка, транслируемая им в учебном процессе, повлияла на формирование целого поколения архитекторов, ориентированных не только на технологические инновации, но и на поиск художественного высказывания.

Для понимания педагогической позиции Готфрида Бёма важно рассмотреть контекст преемственности. Его отец, Доминикус Бём (1880–1955), был профессором Кёльнской школы прикладного искусства и одним из ведущих мастеров сакральной архитектуры первой половины XX века. Для него церковь представляла собой не просто здание, а особое «пространство духовной коммуникации». Эти идеи глубоко повлияли

яли на молодого Готфрида и определили его дальнейшее стремление соединять архитектуру с символическим и художественным измерением. Таким образом, в фигуре Готфрида Бёма воплотился редкий случай прямой педагогической и профессиональной преемственности, где линия отца продолжилась в новом культурно-историческом контексте.

Вместе с тем послевоенная архитектурная педагогика Западной Германии развивалась не только в традиции Бёмов, но и в диалоге с другими ключевыми фигурами. Особое значение имел Эгон Айерманн (1904–1970), профессор Технического университета Карлсруэ, чье влияние на формирование архитектурной школы ФРГ сопоставимо с ролью Готфрида Бёма. В отличие от экспрессивного и пластически насыщенного подхода последнего, Айерманн развивал линию рационального модернизма, акцентируя внимание на конструктивной логике, честности материалов и ясности пространственной организации. Его педагогическая деятельность формировала архитекторов, ориентированных на функциональность и инженерную точность.

Ключевые слова: архитектурное образование, архитектурная педагогика, Готфрид Бём, Доминкуса Бём, Эгон Айерманн

REZUMATE ALE SECȚIUNII
CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA CULTURII TRADIȚIONALE
ROMÂNEȘTI/
RESEARCH AND VALORIZATION OF ROMANIAN TRADITIONAL
CULTURE

Fântâna în contextul unor percepții ecologice, sanitare și etnoculturale

Dr. Valentin ARAPU,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-1103-9758>

Conform estimărilor cercetătorilor M. Zolog și N. German, în România anului 1939, cantitatea de apă suficientă pentru viața omului pe zi în mediul rural constituia „25-50 l apă, pentru scopuri fiziologice și igienice”. Pentru necesitățile unei gospodării sătești („adăpatul vitelor, hrănirea porcilor etc.”) volumul zilnic era estimat la 25-50 l. de apă pentru un animal. Pentru o familie compusă din tată, mamă, trei copii, dispunând în gospodărie de „2 vaci, un cal și 5 porci” volumul zilnic estimat era de 300-400 l de apă.

Pentru a construi o fântână igienică urma de respectat un șir de condiții, ea trebuia săpată într-un sol curat, fără multe substanțe organice care „filtrează bine”. Adâncimea minimă a unei fântâni trebuia să fie de 4 m pentru ca apa să aibă posibilitatea de a se filtra. În apropierea fântânii nu trebuiau admise surse de poluare: latrină, gunoiște, băltoacă, șanțuri, etc. Sursele de poluare trebuie să fie la o distanță de 25-50 m de la fântână. Zidurile fântânii, cel puțin până la adâncimea de 4 m să fie „impermeabili și din material rezistent, pentru a împiedica contaminarea”.

Cel mai vulnerabil punct al fântânii este la nivelul solului, acolo unde se aşază ghizdul. Este necesar de a aşeza ghizdul, făcut dintr-un material impenetrabil, într-un mod sigur, din pământul scos de la săparea fântânii urmează de format un „guler de protecție cu o cădere spre periferie” pentru a împiedica „stagnarea apei în jurul fântânii și infiltrarea ei în fântână”. Fântâna trebuie să fie acoperită (cu placă de beton, „capac de lemn, acoperit cu tablă zincată”) „pentru a împiedica accesul direct la fântână și o eventuală impurificare”.

La construcția fântânii M. Zolog și N. German recomandau ca cel mai indicat material să fie betonul sub formă de *inele (colaci)*, urmând a fi eliminat lemnul (scândura) și limitată mult utilizarea pietrei și a cărămizii. În urma cercetărilor de teren am constatat că folosirea *inelelor* de beton (*știubeie, bur-lane, tuburi*) influențează negativ calitatea apei. Meșterii fântânari – Leonid Pleșca (a. n. 1954), Ion Ostavciuc (a. n. 1949), Valentin Țurcanu (a. n. 1948) –, pledând pentru fântânile vechi, clădite din piatră în care calitatea apei este net

superioară celor cu *inele* din beton. Eliminarea lemnului, recomandată de M. Zolog și N. German, nu este agreată de fântânari, argumentele fiind sistematizate în istoriografie de Natalia Grădinaru care accentuează că la fundul fântânii era instalată „talpa fântânii” din patru sau opt bârne de stejar uscat, cioplit sau necioplit, montate în formă de patrulater. Alegerea lemnului de stejar era determinată de faptul că acest material „își păstrează masa în contact cu apa și, în același timp, îndeplinește o altă funcție, legată de necesitatea de filtrare a apei subterane, care avea loc și datorită prezenței materialului pietros pe fund”.

Cuvinte-cheie: fântână, fântânar, apă, ghizd, poluare, „talpa fântânii”.

Preliminarii conceptuale și metodologice ale proiectului „Cercetarea patrimoniului cultural material și imaterial din localitatea Puhoi, raionul Ialoveni: între tradiție și modernitate” (25.80012.0807.59SE)

Dr. Valentin ARAPU, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-1103-9758>,

dr. Natalia GRĂDINARU, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-8144-5997>,

dr. Nina IVANOVA, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0003-3623-5242>,

Raisa OSADCI, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-3741-5328>

Proiectul „Cercetarea patrimoniului cultural material și imaterial din localitatea Puhoi, raionul Ialoveni: între tradiție și modernitate (25.80012.0807.59SE)” a fost înaintat în cadrul concursului „Stimularea excelenței cercetărilor științifice 2025-2026” desfășurat sub egida Agenției Naționale pentru Cercetare și Dezvoltare. Aprobarea proiectului spre finanțare de către ANCD reprezintă un factor determinant al obiectivului și sarcinilor formulate de autori, având ca prioritate cercetarea patrimoniului cultural material și imaterial în perspectiva promovării vestigiilor de patrimoniu cultural local, impregnat în cadrul patrimoniului cultural național.

Metodologia cercetărilor etnografice demarate este bazată pe cercetarea de teren, relevantă prin următoarele tipuri: a) ancheta de scurtă durată; b) ancheta de lungă durată cu revenirea în teren după o anumită perioadă de timp; c) ancheta încrucișată. Metoda anchetei de scurtă durată a fost aplicată în cadrul primelor deplasări și vizite de documentare cu scopul adunării reperelor informative primare pentru a estima potențialul etnografic local. Metoda anchetei de lungă durată, sau a campaniilor de teren, este aplicată în mod practic prin stabilirea contactelor cu informatorii (*Fișa de informator*), cu reprezentanții comunității locale. La această etapă sunt coroborate informațiile obținute pe teren cu cercetarea bazată pe publicațiile de specialitate în domeniu. Me-

toda respectivă include revenirea în teren după o anumită perioadă de timp. Prin metoda anchetei încrucișate sunt verificate informațiile adunate pentru a asigura fiabilitatea concluziilor formulate în baza documentărilor de teren, coroborate cu producția istoriografică. Metodele de documentare cuprind observația, comunicarea orală și înregistrarea. Culegerea de informații orale este aplicată în baza cadrului tehnic preformat, al chestionarului. Metodele convorbirii și interviului includ interviul directiv, non-directiv și semi-directiv, interviurile individuale, de grup, suprapuse și încrucișate. Metoda studiului de caz este concentrată pe cercetarea pe domenii relevante ale patrimoniului cultural material și imaterial din localitate.

Metodele cercetărilor de teren se bazează pe principiile respectării autenticității faptelor etnoculturale documentate, al non-imixtiunii în derularea evenimentelor etnoculturale, al epuizării repertoriale.

Cuvinte-cheie: concepte, metode, patrimoniu cultural, s. Puhoi, tradiție, modernitate.

Interferențe etnoculturale româno-chineze în contextul valorificării și promovării patrimoniului cultural tradițional românesc

Dr. Anatol BAJORA, Centrul de Studii Românești,
Universitatea Zhejiang de Știință și Tehnologie din Hangzhou, China
<https://orcid.org/0000-0002-9866-1389>

Promovarea patrimoniului cultural tradițional românesc în China se datorează în mod special inițiativelor susținute de Institutului Cultural Român (ICR) din Beijing. De exemplu, la sfârșitul anului 2016, în Beijing și Hefei, maestrul Ion Crețeanu și ansamblul „Doina Oltului” au susținut spectacole de cântece și dansuri populare românești cu genericul „Călușul și dansul bărbătesc românesc”. Evenimentul cultural a marcat un moment de succes și apreciere pentru arta românească populară în China.

Impactul spectacolelor a fost de rezonanță pentru publicul chinez. La Academia de Dans din Beijing, dansatorii români au fascinat audiența, generând ecouri entuziaste din partea profesorilor și studenților. La Teatrul Mare Național al Chinei, mii de spectatori au fost cufundați într-un univers artistic desăvârșit, admirând talentul excepțional al lui Ion Crețeanu și dansurile tradiționale, reprezentative pentru folclorul românesc.

Poetul chinez He Feng a fost profund marcat de spectacolul de la Teatrul Mare Național, evidențiind puterea și tristețea exprimată în muzica tradițională românească, care a atins corzile sensibile ale artei și spiritualității. Dansurile românești au lăsat o amprentă profundă în memoria sa.

În perioada 31 mai – 8 iunie 2017, ICR Beijing a organizat în patru orașe – Beijing, Hangzhou, Shanghai și Tianjin – evenimentul „Port, tradiții și obiceiuri la români” care a cuprins conferința „Valoare patrimonială și spirituală: portul popular românesc” susținută de Irina Cajal Marin, subsecretar de stat la Ministerul Culturii din România, piesa de teatru „Poveste românească sau Cântecul Dorului”, ateliere meșteșugărești și expoziție de ie. În cadrul acestui eveniment s-a subliniat importanța meșteșugurilor tradiționale românești, care au fost practicate de români de-a lungul timpului. Meșterii populari au creat o varietate de obiecte practice, cum ar fi unelte de bucătărie, vase de lut, țesături și instrumente muzicale. Aceste meșteșuguri simple au evoluat în opere de artă autentice care reflectă dorința de frumusețe și vitalitatea vieții din cultura românească.

Arta populară românească a fost promovată în expoziție în diferite forme, inclusiv ceramică, sculptură în lemn, broderie, țesături și prelucrarea pielii. O atenție specială a fost acordată meșteșugului de țesut, care este o tradiție străveche în România. Femeile din zonele rurale au păstrat această tradiție și au creat covoare și genți folosind părul de capră, un material puternic și durabil.

Expoziția a inclus și o varietate de instrumente muzicale tradiționale românești, cum ar fi fluierul, cimpoiul și ocarinele de corn, care au fost realizate din lemn sau lut. Aceste instrumente au redat gândurile și trăirile românilor prin muzică și au adus un sunet inconfundabil expoziției. Instrumentele muzicale au fost furnizate de meșteri tradiționali din zona Câmpulung Muscel, județul Argeș.

Cuvinte-cheie: interferențe etnoculturale, România, China, patrimoniu cultural, ICR.

Declarația de la Fribourg, diversitatea și drepturile culturale

Dr. hab. Gherghina BODA,
Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva /
Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade”
Târgu Mureș
<https://orcid.org/0000-0003-2736-1810>

Declarația de la Fribourg asupra drepturilor culturale reprezintă rodul a 20 de ani de muncă a „Grupului de la Fribourg” format din mai mulți experți internaționali. În 1998 a fost co-editat un proiect al Declarației împreună cu UNESCO, versiunea actuală prezentându-se ca un text provenit din societatea civilă, completat de observatori din mai multe continente, reuniți în cadrul Observatorului Diversității și Drepturilor Culturale, legat de Organizația Internațională a Francofoniei și UNESCO.

În perioada 7-8 mai 2007, a avut loc lansarea Declarației la Universitatea din Fribourg, precum și în Elveția, la Palatul Națiunilor din Geneva, aceasta fiind susținută de aproximativ cincizeci de personalități foarte cunoscute din domeniul drepturilor omului, precum și de platforma ONG-urilor.

Drepturile culturale fac parte din corpusul de drepturi ale omului care sunt „universale, indivizibile, interdependente și interconectate”, drepturi ale căror rădăcini le găsim în Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 și în Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale din 1966.

Conform Declarației de la Fribourg, „Drepturile culturale sunt drepturile unui individ, singur sau colectiv, de a-și alege și exprima liber identitatea culturală și de a accesa resursele necesare procesului său de identificare”, astfel că aceste drepturi sunt considerate factori de dezvoltare prin calitatea de a garanta accesul și deblocarea libertăților, consolidând totodată responsabilitățile, de asemenea, pârgii puternice de dezvoltare a cunoștințelor dobândite prin garantarea accesului liber la referințe și patrimoniu. De aceea putem afirma că drepturile culturale sunt acele drepturi care permit fiecărei persoane, singură sau colectivă, să-și dezvolte abilitățile creative, care permit tuturor oamenilor să se inspire din cultură, privită ca resursă socială principală, constituind totodată baza comunicării cu sine însuși și cu ceilalți, prin intermediul operelor de artă. Astfel, drepturile culturale garantează accesul indivizilor, grupurilor și

comunităților la diversitatea cunoștințelor necesare pentru a utiliza, dezvolta și crea capacități de dezvoltare personală și socială.

Drepturile culturale se referă la opt drepturi principale: a alege propria identitate culturală; a cunoaște și a respecta propria cultură și alte culturi; a accesa patrimoniul; a face referire (sau nu) la una sau mai multe comunități culturale, precum și la alte culturi; a participa la viața culturală; a se educa și a se forma respectând identitățile culturale; a participa la informații adecvate și a participa la dezvoltarea cooperării culturale.

În consecință, putem afirma că drepturile culturale ne permit să înțelegem, atât teoretic, cât și practic, rolul fundamental al factorilor culturali în dezvoltarea liberă și echilibrată bazată atât pe resursele culturale umane, cât și non-umane, care contribuie în mod indiscutabil la dezvoltarea socială și personală.

Cuvinte-cheie: declarație, drepturi culturale, societate, identitate culturală, patrimoniu.

Pregătirea defunctului de ultimul drum

Carolina COTOMAN,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-7911-0274>

Moartea, din perspectivă filosofică, este unul dintre cele mai profunde și inevitabile subiecte cu care se confruntă oamenii, e finalul vieții biologice iar în plan existențial este și o oglindă care ne arată ce înseamnă să trăiești cu sens. De-a lungul timpului, oamenii au conceput moartea privind-o fie prin prisma concepțiilor mitice, fie a celor religioase, rituale sau filosofice, încercând să dea mai multe răspunsuri la realitatea acestui fenomen. În culturile tradiționale, concepția a fost influențată puternic de gândirea miticoreligioasă. Dacă în antichitate, moartea era privită ca o despărțire de lumea vie și trecerea într-o existență subpământeană, în împărăția morților, treptat se conturează ideea de continuare a vieții într-o postexistență chiar superioară celei de pe pământ. Acceptarea morții ca fatalitate a devenit o conștientizare a finitudinii umane și a deschis problema ființei și motivului morții. În general, ideea morții a fost asociată frecvent cu cea despre viața sufletului. Ființa umană, concepută dualist, a înlesnit determinarea morții ca pe o separare a celor două elemente: corp și suflet. Corpul, fiind perisabil, reintră în circuitul terestru, iar sufletul (spiritul) trebuie să se întoarcă în lumea spiritelor, de exemplu la egipteni, sufletul, la moarte, lua forma unei păsări care zbura spre soare, iar la greci moartea era considerată un fel de căsătorie cu Hades (zeul împărăției morților). Mai târziu, după epoca lui Homer, concepția despre moarte și viața viitoare a evoluat. În filosofia greacă, mai ales la Platon, în dialogul Gorgias: „Moartea nu poate fi altceva decât separarea a două lucruri, trupul și sufletul, unul de celălalt”.

După cum menționează etnograful Ion Ghinoiu în lucrarea sa *Cartea românească a morților* „După o viață trăită *trup și suflet* de om în lumea de aici, cei doi parteneri pornesc în lumea de dincolo la date și drumuri diferite: trupul la trei zile printr-un rit funerar oficiat de preot iar sufletul de la 40-49 de zile printr-un mai multe ritualuri oficiate în exclusivitate de femei dublat de ritualul creștin de înălțare la cer (Ridicarea Panahidei) oficiat de preot”. De aceea înainte de a porni pe ultimul drum spre lumea de dincolo, trupul pe drum de pământ și sufletul pe calea aerului sau a apelor, cei apropiați pregătesc de-

functul și îl inițiază pentru marea călătorie organizându-se ceremonii cum ar fi: scaldă ritualică, gătitul mortului, sicriul, crucea, toiagul și ospețele funerare. În legătură cu pregătirea defunctului de ultimul drum putem să afirmăm că nu este doar procesiunea spre cimitir dar este viața însăși, cu pași mici, cu alegerile pe care le facem cu greșelile și iertările noastre. Am putea spune că „ultimul drum” este de fapt, o oglindă. El nu arată doar cum murim, ci cum am trăit. Astfel, în cadrul acestei comunicări ne vom opri la aspecte importante care se mai practică și până în prezent în cadrul obiceiului de înmormântare.

Cuvinte-cheie: ultimul drum, defunct, trup, suflet, pomană.

Prezența arborilor în ghicitori la poporul român

Dr. Nicolae DUDNICENCO,
Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală
<https://orcid.org/0000-0002-1789-5301>

În trecut societățile umane erau mai aproape de natură decât actualmente. Erau altfel de relații dintre om și natură. Era o echitate dintre oameni și componentele din natură (inclusiv arborii) și aveau altfel de cunoștințe (viziuni) decât noi le avem în zilele noastre. În afară de faptul că arborii făceau parte din viața omului (inclusiv și la poporul român) prin utilizarea lor ca hrană, combustibil pentru încălzit, medicamente, materie primă, ei erau prezenți în diverse obiceiuri, precum și întâlniți în literatura orală cum ar fi poezii, basme, snoave, ghicitori, etc. În etnografia românească doar la câțiva cercetători (E. Junghietu, M. Pop, P. Ruxandoiu, E. Malai) sunt abordate unele aspecte ale prezenței diferitor componente din natură în ghicitori, dar nu am identificat nicio lucrare consacrată exclusiv subiectului prezenței arborilor în ghicitori la poporul român, o temă mai neobișnuită și destul de valoroasă. Din aceste considerente, în acest rezumat științific mi-am propus drept scop să invoc unele aspecte ale prezenței arborilor în ghicitori la poporul român. Consultând *Dictionarul explicativ al limbii române* (Editat de Academia Română în 1998) am depistat următoarea definiție a ghicitorii: „Specie a literaturii populare, de obicei în versuri, în care se prezintă sub formă metaforică un obiect, o ființă sau un fenomen, cerându-se identificarea acestora prin asocieri logice”. În acest rezumat prezint doar o parte din ghicitori pentru exemplifica anumite situații. Analizând diferite lucrări etnografice, am depistat ghicitori care desemnează **pădurea**: „Am o oaste mare; / Când o tai, îi rămâne capul” și **livada**: „Mireasă, după casă,/ întâi se gătește/ și pe urmă vorbește”. O parte din ghicitori sunt pentru pomii din sălbăcie (care nu sunt în gospodăriile oamenilor). Pentru **plopul tremurător** este ghicitoarea: „La care copac tremură frunzele fără vânt?”; pentru **răchită** (salcie) e ghicitoarea: „Ce prinde degrabă / și nu face roadă?”. Numeroase ghicitori sunt pentru **brad**: „Este în pădure un copac,/ și vară, și iarnă tot cu șubă îmbrăcat”. O altă categorii de ghicitori sunt pentru arborii fructiferi. Pentru a desemna arborele de **nuc** sunt viersurile următoare: „Înalt cât casa,/ verde ca mătasea,/ dulce ca mierea/ și amar ca fierea”. Pentru copacul de **măr** și **mere** este ghicitoarea: „Jos – subțire, sus – tufos/ și mai

multe mărunțele, frumușele, roșiele,/ și mai multe gălbinele”. Iar pentru **vișina** e ghicitoarea: „O fetiță tinerică În sân cu o pietricică”. Fructele de **păr**, de asemenea au ghicitori: „Am o iapă/ Pân-ce nu-i rup coada,/ nu întră în grajd”. E năstrușnică ghicitoarea pentru **piersic**: „Titirez cam gras/ cu puful pe nas”. Există numeroase ghicitori consacrate **pomilor** în general: „Vara îmbrăcat/ și iarna dezbrăcat”. Avem ghicitori pentru **lemn**: „În pădure născut,/ în pădure crescut,/ acasă când m-a adus,/ pe foc m-a pus”. Circulă numeroase ghicitori care semnifică diverse produse obținute din lemn. La finalul acestui rezumat constat faptul că prezența semnificativă a arborilor în ghicitori demonstrează că românii dispuneau de vaste cunoștințe despre natură, despre valoarea vitală, existențialistă a arborilor în viața și activitatea omului.

Cuvinte-cheie: ghicitori, arbori, fructe, pădure, livadă.

Aspecte ale locuinței și vestimentației tradiționale în Basarabia anilor ‘30 ai sec. XX

Aurel FONDOS,
Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova
<https://orcid.org/0000-0001-8405-2745>

Cursul evolutiv al vestimentației și locuinței din Basarabia în anii ‘30 ai secolului al XX-lea reprezintă un aspect esențial al procesului de cercetare, fiind frecvent analizate în diverse studii interdisciplinare și multidisciplinare și reflectate în lucrări științifice precum monografii, studii și articole. De o relevanță aparte pentru cercetare sunt documente de arhivă și presa vremii. Astfel, cunoștințele în domeniu sunt completate de publicații și documente de arhivă în domeniul interesului istoriei perioadei interbelice. Acestea au reprezentat nu doar o formă de exprimare a identității sociale și personale, ci și o reflecție a transformărilor socio-politice și economice ale epocii.

În dimensiunea perioadei restrânse – anii ‘30 ai secolului al XX-lea – locuința românilor basarabeni a avut puțin de suferit în urma noilor schimbări galopante de modernizare a societății. În linii generale, locuința românilor basarabeni și-a menținut aceeași traiectorie tradițională, având însă și particularități ale comunităților locale, generate de condițiile de mediu. Vestimentația în schimb, trecea prin transformări majore, realitate sesizată și adesea marcată de societate printr-o abordare conservatoare față de schimbările dinamice ale epocii.

În aceste condiții complexe, societatea basarabeană din perioada interbelică, predominant rurală și tradițională, se afla într-un proces accelerat de modernizare, determinată de integrarea sa în România întregită. Acest context, a generat schimbări vizibile atât în stilul vestimentar, cât și în arhitectura locuințelor. Cultura practicilor vestimentare, în special costumul popular, a stârnit interesul mai multor cercetători, având în vedere că reprezintă componenta fundamentală a artei populare ce ilustrează principiul unității în diversitate, conservând particularitățile etnice și caracteristicile culturale și civilizaționale.

În mediul rural, îmbrăcămintea tradițională a continuat să predomine, păstrând elemente specifice zonei, în timp ce în centrele urbane, influența modernizării și a occidentalizării devenea din ce în ce mai vizibilă. Aceste dinamici au fost stimulate de prezența administrației românești, a școlii și a presei,

care au promovat modele vestimentare occidentale. Locuințele ilustrează o diversitate estetică și funcțională, influențată de tradițiile locale, noile tendințe arhitecturale ale anilor <30 din veacul trecut, precum și de condițiile economice și tehnologice ale perioadei de studiu. Aceste transformări nu au fost doar estetice, ci au exprimat o schimbare profundă în mentalitatea și modul de viață al oamenilor, civilizarea vieții cotidiene.

Prin urmare, rezultatele cercetării în cauză au constatat că, în pofida atenției acordate de cercetători acestei zone relevante a vieții cotidiene, specificul modernizării locuințelor și vestimentației în Basarabia interbelică nu a fost tratat în mod exhaustiv în istoriografie, ceea ce evidențiază originalitatea și noutatea științifică a cercetării desfășurate.

Cuvinte cheie: administrație, europenizare, locuință, port național, vestimentație.

Ritualuri și obiceiuri asociate traiului în bordei („bașcă”, „bășcuță”) în așezările rurale din cursul superior al râului Răut (raionul Florești)

Drd. Sorin GRAJDARI,
Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0001-9385-5195>

Actualmente, ca urmare a condițiilor de trai marcate de multiple dificultăți, numărul persoanelor care mai locuiesc în bordeie este foarte redus, majoritatea fiind vârstnici. Deși traiul într-un astfel de bordei, numit de localnicii din părțile Floreștilor „bașcă” sau „bășcuță”, este dificil din cauza spațiului restrâns, lipsei unei băi, a unui sistem de canalizare și a apei potabile, mulți dintre cei care locuiesc în aceste condiții refuză să se plângă, acceptând viața de zi cu zi așa cum este, fără a lăsa dificultățile să le umbrească viața.

Bordeiul, în esență, nu reprezintă doar un adăpost, ci și un spațiu cu semnificații simbolice și spirituale. În acest context, este important să înțelegem cum se construiau, se sfințeau, se întrețineau aceste locuințe în viața de zi cu zi.

Numeroase momente rituale și obiceiuri sunt asociate traiului în bordei: de la sărbători religioase la evenimente importante din ciclul vieții – nașteri, nunți, botezuri. Înainte de sărbători sau la începutul primăverii, bordeiul era tencuit cu lut proaspăt, iar podeaua și pereții erau curățați cu grijă pentru a alunga spiritele rele.

Interiorul era, ca regulă, amenajat conform unor norme tradiționale transmise din generație în generație, care reflectau atât necesități funcționale, cât și convingeri simbolice și spirituale. În centrul încăperii se află vatra sau soba, sursa de căldură și locul de adunare a familiei, care capătă o valoare sacră, fiind înconjurată de icoane și obiecte cu încărcătură religioasă. Poziționarea icoanelor spre răsărit și a vetrei în mijloc simbolizează legătura cu divinitatea și cu ciclul naturii.

Conservarea acestor tipuri de locuințe este esențială pentru păstrarea tradițiilor și identității culturale a zonei etnografice din cursul superior al râului Răut, dar reprezintă și un factor important în dezvoltarea turismului rural și în promovarea valorilor istorice autentice. Bordeiul, în esență, nu este doar

un simbol al sărăciei sau al lipsei de acces la resursele moderne, acesta este de asemenea și o formă de locuire care a fost adaptată de oameni de-a lungul secolelor, un mod ingenios de a răspunde provocărilor climatice, economice și sociale.

Cuvinte-cheie: ritualuri, obiceiuri, locuință tradițională, bordei, viață cotidiană.

Unele aspecte privitoare la tunderea în schima mare la Mănăstirea Răciula

Drd. Ruslan GRECU,
Universitatea de Stat din Moldova
<https://orcid.org/0009-0003-3573-571X>

După un anumit grad de experiență monahală unele persoane, apte pentru a-și asuma un mod de viață mult mai auster, erau tunse în a „doua călugărie” numită *schima mare* și care presupunea o dedicare totală rugăciunii. De obicei, erau tunse în schimă măicuțe mai înaintate în vârstă și cu o vastă experiență monahală.

La mănăstirea Răciula au existat de-a lungul timpului măicuțe ce au ales această cale aspră a călugăriei. Prima mențiune de tundere în schimă o avem la anul 1830, când stareța Anisia Buișencova primea schima mare. Soborul schitului a făcut o adresare către blagocinul mănăstirilor Venedict ca să înainteze arhiepiscopului Dimitrie (Sulima) cerere pentru a binecuvânta să fie tunse în schimă stareța și măicuța Elisaveta Grigorieva. Blagocinul s-a adresat arhiepiscopului la 12 mai și acesta a dispus: „Binecuvântez”. Aflăm din raportul blagocinului către Dicasteria Duhovnicească că cele două maici au fost tunse în schivnicie la 14 iulie de către ieroschimonahul Daniil. Maicii Anisia i s-a dat numele de Ana iar Elisaveta a primit numele Evdochia.

Izvoarele relatează că și în anul 1866 a avut loc o tundere în schimă la Schitul Răciula. Au primit schima mare călugărițele Magnisia și Minodora. În legătură cu acest eveniment blagocinul mănăstirilor și schiturilor, arhimandritul Irineu, la 29 iunie adresa un raport către Consistoriu. Din acel raport aflăm că la 18 iunie cele 2 monahii au fost tunse în schimă și li s-a dat numele: Magnisia – Melania și Minodora – Miropia.

Cunoaștem încă două măicuțe care au fost tunse în schivnicie în anii 1898 și 1899. La 8 noiembrie 1898 primea marea schimă maica Margarita (Varvara Tîrșcova) iar la 11 iunie 1899 se învrednicea de a fi tunsă maica Evfalia (Elena Bobcenco).

O altă măicuță care a fost tunsă schivnică este monahia Efrosenia (Ioana Zagorean). Aceasta avea vârsta de 82 de ani și conducerea schitului înaintase o cerere către centrul eparhial în care susțineau dorința măicuței. Astfel, la 10 noiembrie 1914, Consistoriul a permis blagocinului Feognost să tundă în

schimă pe maica Efrosenia care a fost tunsă la data de 24 noiembrie.

După cel de-al Doilea Război Mondial, în anul 1946, Zavei Anastasia Leontievna a fost tunsă schimonahă cu numele de Agapia.

Izvoarele ne mărturisesc că în anul 1947, stareța mănăstirii egumena Raisa Guzunov a înaintat episcopului de Chișinău Venedict (Poleacov) trei monahii care doreau să devină schivnice. Cele trei măicuțe erau Zavei Sidonia în vârstă de 53 ani, Zavei Amfia cu vârsta de 66 ani și Cașcaval Feoctista. Episcopul a solicitat ca duhovnicul mănăstirii, egumenul Antonin, să emită un aviz prin care ar susține aceste candidaturi.

Prezența maicilor schivnice în sânul obștii monahale răciulene oferea oportunitatea de a transmite experiența lor celorlalte maici pentru care, având repere vii demne de urmat, calea de al găsi pe Dumnezeu devenea mult mai ușoară.

Cuvinte-cheie: Răciula, schivnic, rugăciune, consacrare, monahism.

Pledoarie pentru salvagardarea meșteșugurilor tradiționale

Dr. Natalia LAZAR, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Centrul Universitar Nord din Baia Mare, Facultatea de Litere, România

Meșteșugurile artistice sunt elemente ale unui proces istoric de dezvoltare a creației umane, în arta populară, în ansamblul său, deci implicit și în meșteșugurile artistice, fiind încorporate valori ale umanității, legate atât de împlinirea unor nevoi fundamentale ale omului (utilitare), cât și de necesitatea comunicării artistice (estetice).

De-a lungul secolelor, meșteșugarii au creat diferitele obiecte cu caracter utilitar și decorativ pentru casă și gospodărie, au desăvârșit obiecte, modelând forme în care se contopesc în armonii perfecte linii, volume, culori și ornamente, folosind materii prime tradiționale și metode tradiționale. Pe unele dintre aceste obiecte le-au înzestrat cu semnificații artistice, sub condiția stricte a îndeplinirii utilității.

La nivelul Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) se pune accent pe necesitatea promovării și protejării meșteșugului tradițional, în special pe elementul cultural care presupune promovarea identității culturale a grupurilor și a indivizilor.

Meșteșugul tradițional este, probabil, cea mai tangibilă manifestare a patrimoniului cultural imaterial, însă, cu toate acestea, Convenția privind salvagardarea patrimoniului cultural imaterial din 2003 se preocupă în principal de cunoștințele și abilitățile implicate în meșteșug, mai degrabă decât de produsele meșteșugărești în sine, lăsând loc muzeelor să se concentreze asupra conservării și restaurării bunurilor culturale (produse meșteșugărești). Însă, nu e suficient, căci încercările de protejare a meșteșugurilor, în general, ar trebui să vizeze un cadru mai larg, care să cuprindă inclusiv transmiterea, încurajarea meșteșugarilor să continue să producă și să își transmită abilitățile și cunoștințele altora, în special în cadrul propriilor comunități.

O provocare actuală, pentru supraviețuirea formelor tradiționale de meșteșug, o constituie fenomenul globalizării, căci producția de masă, la nivelul industriilor casnice locale sau al marilor corporații multinaționale, poate furniza bunuri necesare la un cost mai mic, atât în ceea ce privește moneda, cât și timpul alocat. Tendința este de adaptare a meșteșugarilor la această concu-

rență, însă, în unele cazuri lupta este inegală, în detrimentul meșteșugului și al meșteșugarului.

Scopul protejării meșteșugurilor este de a asigura transmiterea către generațiile viitoare a cunoștințelor, metodelor și abilităților asociate cu aceste practici tradiționale, însă aceasta nu se poate face doar prin inițiative locale dispart, ci prin politici publice concertate.

Protejarea patrimoniul imaterial aduce unei comunități câștiguri semnificative, deoarece patrimoniul imaterial poate reprezenta o sursă inepuizabilă de inspirație, creativitate, dialog, schimb de experiențe, cunoaștere și, implicit, poate atrage turiști care vor genera venituri financiare comunității respective.

Cuvinte-cheie: meșteșug, tradițional, practici, transmitere, comunitate.

Hibridul muzeal: spațiu construit și patrimoniu imaterial în era digitală

Simona LUCA
Universitatea Dunărea de Jos, Galați, România

Transformările recente în sectorul cultural evidențiază apariția muzeului hibrid, în care patrimoniul imaterial interacționează cu mediul digital. Actualmente este relevant modul în care muzee etnografice europene au integrat tehnologii digitale în expoziții (realitate augmentată, arhive online, tururi virtuale) și reconversia clădirilor istorice în hub-uri culturale interactive. Metodologia combină evaluarea critică a expozițiilor virtuale, observația participativă și interviurile cu curatori pentru a identifica bune practici și limitele procesului de mediere digitală. Contribuția principală constă în formularea unor criterii pentru evaluarea autenticității și eficienței comunicării patrimoniului imaterial în contexte hibride, oferind perspective relevante pentru politici culturale, design expozițional și implicarea comunităților.

Cercetarea de față investighează emergența muzeului hibrid — un spațiu în care patrimoniul imaterial coexistă și se negociază cu mediile digitale — prin două axe complementare: (1) integrarea tehnologiilor digitale în expozițiile muzeelor etnografice europene (realitate augmentată, arhive digitale, tururi virtuale) și (2) reconversia clădirilor istorice în hub-uri culturale interactive (foste uzine, ateliere, clădiri publice adaptate).

Metodologia combină evaluarea critică a expozițiilor virtuale, observația participativă și interviuri semistructurate cu curatori și actori locali. Analiza vizează calitatea experienței vizitatorului, modul în care medierea digitală afectează percepția autenticității și gradul de implicare a comunităților custodiene.

Contribuția principală constă în formularea unui set de criterii operaționale pentru evaluarea autenticității și eficienței comunicării patrimoniului imaterial în contexte hibride: coerența între suportul fizic și cel digital; fidelitatea față de practici și discursuri tradiționale; accesibilitatea și ergonomia platformelor; transparența proceselor de curare; și nivelul de participare comunitară în crearea conținutului.

Pe baza studiilor de caz, lucrarea argumentează că muzeele hibride, atunci când sunt proiectate inclusiv și responsabil, pot funcționa drept spații dinami-

ce de dialog între tradiție și inovație, oferind politici și practici expoziționale care asigură atât conservarea, cât și relevanța patrimoniului imaterial pentru publicul contemporan.

Cuvinte-cheie: Patrimoniu imaterial, Muzeu hibrid, Digitalizare, Spațiu construit, Mediere culturală.

Reflectarea culturii tradiționale în învățământul primar

Dr. Polina LUNGU,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
<https://orcid.org/0000-0001-8581-2523>

Cultura tradițională este un element definitoriu al unui popor care evoluează de-a lungul timpului în funcție de perioadă istorică, localitate și oameni care aleg să promoveze și să păstreze ceea ce se încadrează în această sintagmă.

În contextul culturii tradiționale menționăm mai multe componente: tradiții, obiceiuri, costum popular, artă, arhitectură, gastronomie, religie, muzică, dans care se pot perinda în societate, rămânând intacte, însă există și posibilitatea de a interveni modificări în urma eventualelor influențe.

Elevii de vârstă școlară mică sunt familiarizați cu elementele culturii tradiționale. În învățământul primar surse veritabile în acest sens servesc manualele școlare și disciplinele studiate, printre care menționăm istoria românilor și universală, educația tehnologică, educația plastică, educația moral-spirituală. Conținuturile propuse spre studiere se referă la obiceiuri și tradiții de sărbători, valori culturale ale neamului, opere de artă națională, artă populară, meșteri populari, modelarea obiectelor tradiționale, motive decorative, patrimoniu cultural și altele.

Reflectarea acestora în manualele școlare destinate învățământului primar va conduce către promovarea culturii tradiționale și formarea personalității elevilor în spiritul valorilor naționale.

Cuvinte-cheie: cultură tradițională, învățământ primar, manual școlar, valori naționale, elev.

Crucifixurile din localitatea Sireți – un bogat patrimoniu religios din peisajul cultural al satului tradițional

Alexandru MAGOLA, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0009-0000-0978-134X>

Localitatea Sireți din raionul Strășeni este situată în zona de centru a Republicii Moldova, la distanța de 17 km de municipiul Chișinău și la o depărtare de 9 km de orașul Strășeni, fiind atestată documentar în anul 1593. Biserica parohială cu hramul Sf. Nicolae, construită din piatră în secolul al XVIII-lea, a funcționat permanent și nu a fost închisă nici chiar în perioada sovietică. Datorită acestor circumstanțe istorice, aici s-au păstrat vechile tradiții și obiceiuri religioase, inclusiv tradiția de a înălța crucifixuri la fântâni, răscruci de drumuri, în curtea caselor și în alte locuri. În anii '50 – '60 ai sec. XX, în timpul prigoanei ateiste, când multe localități erau văduvite de toate însemnele religioase, o parte din aceste răstigniri, precum sunt numite crucifixe de localnici, au fost evacuate forțat din spațiul public în curtea bisericii parohiale, în cimitirul satului sau chiar ascunse în casele creștinilor. Astfel, aceste monumente de cultură tradițională au dăinuit până în anii '90 ai sec. XX și după căderea Uniunii Sovietice o parte din aceste crucifixuri au fost renovate și reinstalate la locurile lor inițiale.

În timpul cercetărilor de teren efectuate în anul 2024 în acest sat, au fost identificate trei tipuri de crucifixuri vechi: sculptate în lemn, sculptate în piatră și pictate. În prezent, toate acestea sunt situate în cimitir și dispersate pe teritoriul satului. Cu părere de rău, datarea lor este anevoioasă, pentru că din cauza vitregiilor vremii, în timpul renovărilor, în procesul dislocării și reinstalării, au fost deteriorate inscripțiile votive, care ar permite datarea lor exactă. Conform spuselor lui Nicolae Olaru, profesor de istorie la liceul din Sireți, cele mai vechi răstigniri din sat au fost confecționate din lemn, începând cu a doua jumătate a sec. XIX, iar cele mai noi sunt din perioada interbelică și au fost sculptate în prima jumătate a sec. XX, fiind aduse de la Trebujeni și din alte sate ale județului Orhei, unde erau cariere de piatră. Acest fapt a fost confirmat pe teren, în cimitirul satului fiind găsit un crucifix de lemn din anii '80 ai sec. XIX cu data păstrată parțial. În urma cercetărilor efectuate în localitatea Sireți, am constatat că tradiția înălțării crucifixurilor s-a păstrat în pofida prigoanei, fiind constantă și se află în plin proces de dezvoltare.

Cuvinte-cheie: crucifix, Sireți, patrimoniu religios, peisaj cultural, sat tradițional.

Cercetarea și valorificarea patrimoniului gastronomic de-a lungul Nistrului

Dr. Marina MIRON,
AO Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-3695-6541>

Patrimoniul gastronomic al arealului nistrean reprezintă o valoare incontestabilă, care necesită o abordare urgentă din punct de vedere științific, dar și valorificare economică pe măsură. Toate acestea au avut loc până acum sporadic, dovadă fiind unele note sau mici studii publicate în ultimii 200 de ani de diverși funcționari ai Imperiului Rus sau reprezentanți ai Școlii Sociologice din București în perioada interbelică. Principiul de internaționalizare abordat în perioada sovietică și crearea unor exemple cu titlul „național” – în vestimentație, folclor, dar și în domeniul alimentației au fixat cercetătorilor puțin alte scopuri în timpul cercetărilor de teren.

Tendențele globalizării ai secolului XXI impun alte priorități celorla, care sunt preocupați de studierea patrimoniului multidimensional. Ca reacție de contrabalansare, tot mai des cercetarea își propune scopul studierii și descoperirii patrimoniului local, crearea unui tablou format din multe elemente autentice de unicat și nu generalizarea acestor fenomene. De acest principiul se conduc și autorii acestui material, asumându-și cercetări complexe în diferite zone culturale ale Republicii Moldova. Studiul prezent cuprinde rezultatele cercetărilor destinate patrimoniului gastronomic, realizate pe parcursul mai multor ani în spațiul nistrean al Republicii Moldova.

Utilizând diverse metode și tehnici de cercetare specifice domeniului etnografic a fost colectat un număr generos de denumiri și rețete de preparare a diferitor bucate din arealul Nistrului de mijloc și Nistrului inferior. Spectrul acestora este unul larg și cuprinde specialități din diverse categorii precum: gustări, preparate lichide, feluri de bucate de bază, deserturi și patiserie, dar și băuturi nealcoolice. Accent special în cadrul lucrului în teren a fost plasat pe preparate de pește.

Totodată, rezultatele acestor cercetări științifice pot fi și deja și sunt valorificate în meniurile structurilor locale rurale de ospitalitate, precum pensiuni, restaurante rurale, complexe turistice, dar și case rurale.

Cercetările efectuate, dar și lucrul cu diverse destinații turistice tot mai

mult confirmă faptul că fiecare zonă turistică – mai devreme sau mai târziu – își va defini propria identitate gastronomică, punând în lumină niște bucate și băuturi care sunt asociate cu producătorii locali, cu ingredientele întâlnite aici sau cu modurile tradiționale de preparare și servire a acestora.

Cuvinte-cheie: patrimoniul gastronomic, arealul nistrean, cercetare etnografică, bucate locale, valorificare turistică.

Obiceiuri nupțiale românești de la est de Prut, desfășurate după aducerea miresei la casa mirelui

Raisa OSADCI, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-3741-5328>

În afară de funcția de bază a complexului general de obiceiuri nupțiale și anume cea de a asigura în aspect conceptual și ritual procesul de trecere a tinerilor care se căsătoresc de la categoria de vârstă a tinerilor la cea a adulților, etapa de derulare a nunții, după aducerea cu alai a miresei la casa mirelui, are o importantă funcție specifică, ce constă în integrarea miresei în familia și neamul mirelui, precum și agregarea acesteia la grupul femeilor, iar a mirelui la grupul bărbaților.

Astfel, segmentul nupțial respectiv este dominat de ritualuri și simboluri de agregare/postliminare. În majoritatea zonelor locuite de români, etapa de-butează cu un ritual de tip postliminar, numit frecvent îndulcirea tinerilor. În cadrul acestui ritual, părinții mirelui îi întâlnesc pe mire și mireasă cu câteva alimente sacre, puse pe o tavă: vin, miere și pâine, preparată de multe ori din aluat/cocă împletită sub formă de porumbel/hulubaș. Tatăl mirelui toarnă vin într-un pahar, din care beau ambii tineri, iar apoi mirele și mireasa se hrănesc reciproc cu miere, folosind aceeași linguriță, astfel realizându-se un gest simbolic de unire/agregare între ei. Ritualul este urmat de altă secvență de agregare, mai vastă, în familia și neamul mirelui, ce constă în trecerea mirilor pe sub tava ridicată sus de socrii mari. Uneori, în scop de solidaritate în aspirații, după miri, treceau pe sub tavă și nașii sau chiar tot alaiul, care îi însoțise spre casa mirelui. Majoritatea manifestărilor rituale importante, ce au loc la etapa nupțială de la casa mirelui, cum ar fi *masa mare* ce cuprinde mai multe elemente (comensualitatea, oferirea darurilor, urările, ritualul găinii, practicat în mai multe zone), *despodobirea miresei* și *atribuirea însemnelor* de femeie măritată, *hora miresei* executată împreună cu femeile prezente la nuntă etc., comportă cu prevalare semnificații de agregare.

Totuși, ritualurile de tip preliminar/de separare sau liminar/de prag nu lipsesc definitiv. De exemplu, un eveniment esențial al etapei – *despodobirea/dezbrăcarea/dezvelirea miresei*, numit și *scoaterea florii/vălului miresei* – are două segmente. Primul (preliminar) rezidă în eliminarea însemnelor de mire și de mireasă (*scoaterea florii/buchetului de la piept, scoaterea coroniței și vă-*

lului de mireasă, desfacerea pieptănăturii de mireasă), iar al doilea (postliminar), important nu doar pentru momentul respectiv, constă în atribuirea însemnelor de oameni căsătoriți. Miresei i se face pieptănătură de femeie măritată, este îmbrobodită cu acoperământ de cap specific nevestelor, i se pune șorț.

La încheierea etapei nupțiale din casa mirelui, schimbările statutare ale miresei erau, conform datinii, mult mai complexe decât ale mirelui, care trecea doar în alt grup social – cel al bărbaților căsătoriți, definiți în societatea tradițională ca oameni buni, adică oameni integri. Mireasa trebuia nu doar să se integreze în categoria nevestelor, în familia și neamul mirelui, ci să asigure și prelungirea acestui neam.

Cuvinte-cheie: nunta la casa mirelui, schimbare statutară, categorie de vârstă, mire, mireasă.

Democrație, patrimoniu cultural-istoric și implicarea comunităților

Dr. hab. Dumitru-Cătălin ROGOJANU,
Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva, România
<https://orcid.org/0000-0003-1446-6701>

Demersul pe care îl propunem evidențiază raportul dintre democrație-patrimoniul cultural-istoric și comunități și felul în care aceste interacțiuni conduc la conceperea unei imagini de ansamblu asupra politicilor referitoare la patrimoniu în contextul provocărilor culturale contemporane. Patrimoniul a fost analizat în general dintr-o perspectivă oferită de autoritățile statale, o viziune centralistă în care deciziile erau luate de sus în jos, în comparație cu noua direcție ce trebuie avută în vedere în spectrul postglobalizare, mult mai adaptabilă pe ceea ce se numește democrație participativă sau „democratizare a patrimoniului”.

Dacă până acum patrimoniul a fost tratat ca un apanaj al politicii de stat, este necesar să se urmărească implicarea a cât mai multor actori, de la comunități, ONG-uri, factori economici etc. în procesul de protejare și punere în valoare a diferitelor obiecte, monumente și artefacte istorice. Implicarea și participarea comunităților locale și regionale în rezolvarea unor teme și probleme ce vizează patrimoniul constituie un element esențial în relația culturală și democrație. De asemenea, inserarea cât mai multor decidenți în politica patrimoniului cultural material și imaterial, conduce spre o mai bună cunoaștere a diverselor subiecte spinoase și incitante, dar în egală măsură oferă noi oportunități și acțiuni în ceea ce privește guvernarea și guvernanta patrimoniului.

De asemenea, plecând și analizând Convenția Cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate, adoptată la Faro pe 27 octombrie 2005 și Declarația de la Delhi din India asupra Patrimoniului și Democrației, adoptată de a XIX-a Adunare Generală a ICOMOS pe 11-15 decembrie 2017, am dorit să punctăm principiile de bază după care se ghidează patrimoniul și modalitatea în care este influențat de ideile democratice.

De altfel, în Preambulul Convenției de la Faro se specifică recunoașterea tuturor persoanelor de a se implica în politicile patrimoniului și vieții culturale într-un mod liber și activ: „Recunoscând că fiecare persoană are dreptul de a se implica în patrimoniul cultural pe care îl alege, respectând în același timp

drepturile și libertățile celorlalți, ca aspect al dreptului de a participa liber la viața culturală, consacrat în Declarația Drepturilor Omului al Națiunilor Unite (1948) și garantate de Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale (1966)”. În plus, Declarația de la Delhi „reflectă angajamentul ICOMOS față de patrimoniu și democrație ca ingrediente esențiale într-o abordare bazată pe oameni asupra dezvoltării durabile. Patrimoniul este un drept fundamental și responsabilitatea tuturor. Este un punct de plecare pentru un viitor semnificativ și echitabil care asigură și celebrează diversitatea, angajamentul social, egalitatea și justiția pentru toate culturile”.

Așadar, patrimoniul cultural este al omenirii, fiecare persoană având acces la el, dar cu responsabilități în protejarea și punerea sa în valoare, el relevă atât valorile majorității și ale statelor, cât și pe cele ale minorităților etnice, sociale ș.a, în același timp necesitând dezvoltarea unui puternic spirit civic din partea tuturor cetățenilor.

Cuvinte-cheie: democrație, patrimoniu cultural-istoric, comunități, Convenția de la Faro, Declarația de la Delhi asupra patrimoniului și democrației.

Aspecte etnoculturale privind construcția și întreținerea porților: studiu de caz în baza cercetărilor de teren efectuate în satele din raionul Strășeni [18-21 iunie 2025]

Dr. Sergiu SUVAC, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0001-8662-7450>

Rolul și importanța porții pentru viața omului a fost, este și va fi unul esențial. Istoriografia problemei poziționează poarta ca un simbol ce semnifică imaginea, puterea, dibăcia și măreția proprietarului, caracteristici care pot fi atribuite unui spectru cultural mai larg, așa cum au fost și sunt porțile orașelor sau cetăților. Cercetând tematica dată am observat numeroase referiri la porți legendare care au rămas în istorie prin existența, funcționalitatea și aspectul lor, din epoca antică până în cea modernă. Mai puțin însă se cercetează porțile tradiționale de lemn care altădată vegheau la intrarea fiecărei gospodării din satele Moldovei.

Simbolistica porților și a stâlpilor îmbogățește imaginea ansamblului arhitectural prin simboluri solare, motivul crucii, funia răsucită, pomul vieții, vița de vie, simboluri zoomorfe și antropomorfe etc. Porțile gospodăriilor din satele raionului Strășeni precum Lozova, Micleușeni, Dolna, Vorniceni au multe elemente în structură, de construcție și ornamente comune dar, totodată, și care le disting unele de altele.

Varietatea modelelor porților de lemn în acest spațiu cercetat, demonstrează numărul mare de meșteri lemnari care le construiau și armonizau peisajul cultural în cel gospodăresc. Ornamentele sunt deseori produsul dibăciei meșterilor și cartea de vizită pentru gospodari. Din discuțiile cu localnicii am dedus importanța acestor construcții pentru încadrarea capului familiei într-un titlu de „gospodar al satului”. Poarta mare și cea mică alăturată sunt deseori unite printr-un fruntar impunător din lemn și ornamentat într-un complex cu poarta. Stâlpii masivi din lemn devin și ei parte integrată cu ornamente care reflectă legătura dintre natură, om și cultură. Gospodarii reiterează faptul că până la începutul secolului al XX-lea porțile erau confecționate de meșteri specializați, iar după această perioadă au apărut anumite centre de prelucrare a lemnului prin localitățile rurale și respectiv, în bază de comandă, se realizau lucrări pentru persoane fizice. Porțile de lemn din zona satelor

raionului Strășeni oferă un cadru de cercetare a culturii lemnului îmbinat îmbrișat de localnici și perpetuat generațiilor tinere prin estetică, splendoare, măreție și în același timp simplitatea de a trăi frumos.

Cuvinte-cheie: poartă de lemn, îngrăditură, gospodărie, porțiță, stâlp de poartă.

Interpretări ale culturii tradiționale a popoarelor în cadrul diverselor curente și școli etnologice în sec. XIX-XX

Dr. Valentina URSU,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
<https://orcid.org/0000-0002-5711-8726>

În urma dezvoltării contactului europenilor cu celelalte popoare de pe glob și a expansiunii coloniale aria preocupărilor etnografice se extinde și la popoarele ce au cu totul alte moduri de viață decât cele europene. În această perioadă în mai multe țări (Franța, Anglia, Statele Unite ale Americii, Rusia ș.a.) se înființează și se dezvoltă „societați de etnografie” pentru studiul culturii naționale și al culturii popoarelor extraeuropene, catedre de etnografie la marile Universități din Paris, Londra, Berlin, Roma, Moscova ș.a., muzee etnografice (în pavilioane și în aer liber) în frunte cu vestitul muzeu Skansen din Suedia. În sec. XIX și XX se constituie câteva curente și școli etnologice: evoluționismul, particularismul istoric, funcționalismul britanic, structuralismul britanic și francez etc., care au influențat și cercetările etnologice românești.

Cei mai de seamă reprezentanți ai *evoluționismului* în etnologie au fost Lewis Henry Morgan și Edward Burnett Taylor. Lewis Morgan în lucrarea sa „Ancient Society”, a privit istoria omenirii ca fiind constituită din trei mari stadii: sălbătăcie, barbarie și civilizație, dintre care primele două sunt divizate în subperioade. Aceste stadii au la bază anumite inovații tehnologice. După părerea lui, invențiile și descoperirile înșiră relațiile sociale de-a lungul liniilor de progres uman și stabilesc stadiile lui succesive. Lewis Morgan considera că societatea de natură deistă. El considera că o Inteligență supremă (Dumnezeu) a pus în mișcare lumea, iar sarcina omului de știință este aceea de a descoperi legile acestei mișcări.

Publicațiile numeroase ale lui Edward Taylor se înșiră pe domenii vaste, cum ar fi: conexiunile istorice dintre jocuri aparținând unor culturi îndepărtate, originea unor jocuri din anumite culturi, legăturile structurale dintre reședința descendentă și diferite alte obiceiuri. Edward Taylor a fost impresionat de realizările vechilor azteci și de amestecul contemporan dintre cultura indiană și cultura spaniolă. El a profestat o gândire evoluționistă uniliniară. Cultura, după părerea lui, include nu numai produsele elitelor civilizate, ci și toate îndemănările învățate, obiceiurile, modurile de comunicare și credințele

ce au dat naștere unui fel particular de viață și reprezintă obiectul adevărat al antropologiei.

Franz Boas, prin contribuțiile lui teoretice și metodologice, este considerat fondatorul *particularismului istoric*. Prin meritele lui instituționale el a dominat etnologia americană până la începutul celui de-al doilea război mondial. Margaret Mead a spus că Franz Boas a fost acela care a făcut din etnologie o știință. După spusele lui Ruth Benedict, Franz Boas a găsit etnologia ca o colecție de presupuneri întâmplătoare și un teren propice pentru un iubitor romantic de lucruri primitive. El a lăsat-o ca o disciplină în care teoriile pot și trebuie să fie testate. Franz Boas a criticat metoda comparativă utilizată de către evoluționiști. Aceștia urmăreau elaborarea unei scheme care să cuprindă întreaga omenire într-o singură formulă a dezvoltării. Pentru Franz Boas importantă este munca de teren și strângerea datelor. După părerea lui, culturile specifice trebuie studiate în contextul lor particular, cultural istoric. El a respins orice formă de determinism imaginabil. A pus mare preț pe inducție și acumularea continuă a faptelor.

Kaspar Bronisław Malinowski este cel mai cunoscut reprezentant al *funcționalismului*. În mod deosebit este apreciat pentru contribuția și exemplul personal aduse la fundamentarea metodologiei specifice etnologiei, și anume a muncii de teren. Bronislaw Malinowski a acordat atenție decisivă funcțiilor diferitelor manifestări ale culturii din perspectiva satisfacerii nevoilor biologice și psihologice ale oamenilor. În opina lui etnologul este chemat să analizeze modul în care cultura îndeplinește aceste nevoi ale diverselor societăți și, totodată, să deducă, acolo unde este posibil, cum se mențin trăsăturile și fenomenele culturale.

Alfred Reginald Radcliffe-Brown a fost a fost reprezentant al *structuralismului britanic*. El a desfășurat cercetări de teren pe problematica relațiilor de rudenie, în special în Australia. Însă, meritele sale principale pot fi constatate în domeniul teoretic. Poziția lui se caracterizează prin opoziția față de linia boasiană și difuzionistă. După părerea lui, etnologia boasiană, cu metodologia particularismului istoric, ne poate spune că anumite lucruri s-au petrecut sau e posibil să se fi petrecut. Etnologia, cu generalizările ei fundamentate pe inducție, trebuie să ne spună cum și de ce s-au petrecut lucrurile, adică în conformitate cu ce legi. El și-a dorit ca etnologia să fie capabilă să explice diferențele și similitudinile sociale și culturale, folosind și respectând standardele științei.

Claude Lévi-Strauss este principalul reprezentant al *structuralismului francez*. Una dintre preocupările majore ale lui Lévi-Strauss a fost cercetarea relațiilor de rudenie. El a fost de părere că la temelia fenomenelor se află procesele mintale. Sarcina etnologului este aceea de a pătrunde în zona inaccesibilă a proceselor mintale pentru a descoperi invariantele sau universaliiile. Aceste invariante sau universalii pot fi descoperite doar printr-o conștiință etică, prin studierea științifică a fenomenelor sociale și culturale. Lévi-Strauss a susținut că în societatea umană rudenia se înfățișează nu ca un fenomen biologic, ci ca unul social-cultural. Această apreciere rezultă din aceea că regulile matrimoniale se manifestă într-o mare varietate de forme locale, areale și reprezintă norme culturale impuse indivizilor de societate și nu de factorul biologic, de instinct.

Cuvinte-cheie: curente, evoluționism, determinism cultural, funcționalism, structuralism.

Medicinal Plants – From Traditional Phytotherapy to Heritage Collection Conservation

PhD Elena ARDELEAN, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași,
Faculty of Orthodox Theology
<https://orcid.org/0000-0002-2873-7966>

Medicinal plants have constituted an essential component of traditional medicine across all cultures worldwide. Owing to their antibacterial, antifungal, antiviral, and insect-repellent properties, medicinal plants and their derivatives have been continuously employed not only in the treatment of various human ailments but also for disinfecting living spaces. Furthermore, medicinal plants have been used to protect various material goods from biological deterioration. For instance, in Antiquity, medicinal plant leaves were placed between the pages of books to protect them from insect damage. There is also evidence that, in the 20th century, plant essences were applied in the form of hydroalcoholic solutions to books in historical collections to prevent mould growth.

In recent decades, several studies have been initiated regarding the applicability of natural biocides in halting the biodeterioration of cultural heritage. Many of these products are plant-derived and can be used in their pure form, as crude extracts, or as essential oils. The effects of natural biocides have been studied on both organic materials (textiles, wood, paper) and inorganic materials (stone, mosaic). Their use in cultural heritage conservation offers an innovative approach and represents a particularly attractive alternative, as compared to chemical treatments, being safer for humans and more environmentally friendly. Despite the growing interest in this field, there is still no critical assessment of the tests, materials, and methodologies applied in the conservation of cultural heritage. This study aims to review the existing literature on the subject, highlight the results obtained so far, and evaluate the potential applications of these substances in the conservation of heritage collections.

Keywords: biodegradation, medicinal plants, essential oils, conservation, heritage collections.

Smocking: a technical and symbolic analysis in the structure of the traditional shirt from Republic of Moldova

PhD student Oleseă ENACHI
State Pedagogical University „Ion Creangă”
<https://orcid.org/0009-0006-2525-0251>

The research explores the structure and meaning of the shirt with the “altiță”, an essential piece of traditional Moldovan clothing and a symbol of Romanian cultural identity. The emphasis is on the smocking under the “altiță”, an area with both a functional and decorative role, which contributes to the comfort of the wearer and the visual expressiveness of the piece. Placed immediately below the “altiță”, the smocking adjusts the width of the fabric to adapt to the body and also becomes an ornamental space in which the craftswomen demonstrated their craftsmanship. The functional smocking technique is one of the oldest methods of tailoring, attested especially in shirts made until the First World War, and was also used in areas such as the cuff or the „fodor”.

After the analysis, we conclude that the smocking was not made only for utilitarian reasons, but also to give uniqueness and beauty to each shirt. In rural areas, the work was done in the household, using both the monochrome stitching in a single color, often white, yellow, red or black, and polychromy, with associations of bright colors that increased the expressiveness of the decoration. The choice of colors, the density of the stitching and the composition of the motifs were influenced by local tradition, personal taste and sometimes by the social status of the wearer.

A central element of the study is the traditional pleating stitch with a functional effect, considered one of the oldest and most representative techniques of popular textile craft. The decorative strip of pleating includes a variety of motifs: simple or complex geometric figures, symmetrical or asymmetrical patterns, static or dynamic, inspired by nature or loaded with symbols with profound cultural value. These ornaments, far from being merely aesthetic, transmit messages and reflect the identity of the community.

By combining the practical function with the artistic and symbolic value, the smocking under the „altiță” asserts itself as a defining element of the Romanian shirt. Its preservation and reinterpretation in contemporary creations

ensures the continuity of a deeply rooted tradition, keeping alive a cultural heritage that fascinates and inspires generations.

Keywords: shirt with „altiță”, smocking under the altiță, traditional dress, ornamental motifs, cultural identity.

The evolution of the functions of the “Casa Mare”: from its traditional role to the present reality

PhD Natalia GRĂDINARU,
Institute of Cultural Heritage
<https://orcid.org/0000-0002-8144-5997>

The casa mare, a central component of the traditional rural household, was not merely a room but a symbolic space of high semantic density, where material order, social hierarchy, and communal beliefs were intertwined. Within the cultural structure of the household, it fulfilled the role of an “emblem of prestige” – an honor space in which the family’s social status and community recognition were manifested. The massive furniture, carefully selected textiles, elaborately crafted artifacts, and their arrangement according to intergenerationally transmitted codes formed a visual language that represented prosperity, craftsmanship, and moral integrity.

Its practical function was inextricably linked to its symbolic dimension: the casa mare housed the dowry, valuable possessions, ceremonial textiles, and furniture reserved exclusively for festive occasions. The concentration of these material assets in a single space reflected an ordered vision of the domestic universe, in which objects transcended their utilitarian status to become instruments of social and familial legitimization.

Ritually, the casa mare was the main stage for rites of passage – weddings, baptisms, commemorations, religious celebrations – functioning as a temporarily sacralized space, an “altar” of family life and community cohesion.

In contemporary times, socio-economic transformations, population mobility, and changes in mentality have significantly reduced its traditional functions. Its social role is diminished: the room is used mainly for receiving guests on rare occasions, while its ritual function, though still present, is often informal and stripped of its former symbolic weight. The objects preserved in the casa mare today hold primarily affective rather than social-representative value, turning the space into a “repository of memory”, a guardian of the traces of a traditional cultural order.

This metamorphosis does not signify disappearance, but rather a shift from the functional to the symbolic. Whereas in the past it was an active nucleus of community life, today the casa mare – often referred to as the “salon”

– remains a silent identity marker, a bridge between past and present, continuing, albeit indirectly, to transmit the values it once embodied.

Keywords: “casa mare”, cultural memory, ritual space, functional role, social prestige.

Plocad – a Romanian traditional textile piece obtained with archaic technology

PhD Elena IAGĂR,
member of The National Commission for the Safeguarding
of Intangible Cultural Heritage of the Ministry of Culture, Romania

The plocad - from fiber to finished textile is a demonstration of how wool can be valorized, which now in Romania is burned or abandoned in the fields, while the Balkan and Eastern European countries succeed to impose their traditional textile products, at fair prices, on the markets of Western countries, USA, or Canada's.

The plocad is a thick, home-woven blanket, usually made of undyed wool, with long strands sometimes up to 30 cm. The shape in which a plocad comes off the loom involves two sheets, each 2m wide and 5m long, the final shape being 2m wide and 2.5m long, which means that the dimensions are halved during the felting and spinning process.

Making a plocad includes approximately 20 operations, meaning shearing the sheep, washing and drying the wool, drawing the hair, mixing/beating the hair, combing the hair, combing the thread, twisting the wool for the warp, making the warp, twisting the yarn for the warp, warping, putting it on the reel (spooling), putting it through the warp, putting it through the grill, tying the warp, weaving itself, tying the ends to the warp, joining the sheets, tripping/hookin, putting it to the skein and finally drying. For plocads' weaving, only wool from Turcana sheep is used.

The tools needed to process wool for weaving plocades include a hay fork, combs, a distaff, a spinning fork, a loom and a grill. The combs were made by a blacksmith, and the teeth of the combs are fixed in a bone support.

Water processing of plocades consists of several operations, carried out while several consecutive days. First the textile is put in the river whirlpool, where it is left for 6-8-12 hours. It is taken out from time to time and checked to see if the "buds" are coming out. The wool thread, which is initially like a smooth stick, must make buds like little coils. When the bud starts to break, it is taken out and put to dry. It must be perfectly dried.

The plocad is opened at the ends, because it has been sewn, and remains like a bottomless bag. It is placed on the brush (a drum 3 m in diameter). The

operation is done on dry, so that the hair can be removed. The brush is fixed but the drum has a double movement, it rotates and in the same time moves lengthwise. When brushing is finished plocades go back into the river natural whirlpool for 4 up to 6 hours, depending on water's temperature, whether it's winter or summer.

If the water is warm, it takes less time. After the plocad is removed, it is left to drain for about half an hour and then put into the val. The val is a larger drum, which has some spikes that do not allow the plocad to get tangled. This operation is done in a room heated by a wood stove. The temperature inside this room highs up to 50-80 degrees. Here it stays until the final felting, when the hair beautifully settles.

If each operation is not performed correctly and the working times are not respected, the hair breaks and the plocad improperly comes out (some places it is too beaten or too thin or even bald). The plocad is a household utility item found in the northern half of Argeș County, especially in Dâmbovicioara, Rucăr, Dragoslavele, Lerești, Nucșoara, Corbi, Domnești, Stoenesti, Petroșani, villages where the plocades were also made not only used.

The patterns are diverse - white, checkered, with rhombus or borders made of dyed wool, cherry-colored or genuine grey wool, and recently even pink or blue. The blankets were placed on the bed and on the floor in the best room, where people rarely entered.

The plocades embellished the room and also indicated the family's financial status. Later, when houses began to have more rooms and new types of furniture, single-sheet plocads appeared and were used as a set for a sofa and armchairs.

The plocad was given as a gift to the godfather during the bride's wedding or as alms at the funeral, over the grave. If in the past they were extremely expensive and were indispensable in dowry documents, they have become undesirable due to the difficulties in preserving or maintaining them, exceptional pieces ending up in the trash or in the fire.

Keywords: plocad, wool, Țurcana, river natural whirlpool, dârsta, dowry.

The particularities of gates in Codrii Strășenilor: the localities Lozova, Micleușeni and Dolna

Phd student Ina ISAC,
Institute of Cultural Heritage
<https://orcid.org/0000-0002-2129-7320>

In our country, the influences manifest diverse shades. By appealing previous researches and field expeditions carried out in some regions in the country, I can testify that in the Codrii Strășeni area the influence present in the construction of wooden gates is truly authentic. In the villages Lozova, Micleușeni și Dolna the existence of gate architecture specific to the ethnographic area of Maramureș is evident.

These ensembles of enclosure are specific by their impressive silhouette featuring a small gate and a large gate under a frame with a roof – „hăizaș”; in some sources this roof is also referred to as „sarcophagus”. In the mentioned villages, this type of gate is called „gate with a cover”, „gate with a crown” or „closed gates” – due to the fact that it entirely closes off the street front, offering protection from the eyes of strangers. These type of gates are built from wood, and unlike the gates of Maramureș, these gates do not have a shingle roof, but are covered in tin. The roof of the gate is long, spanning the entire length of the gate, with a two-pitch or gabled roof on the lengthwise surface. And on the depth it features wooden or tin tympanums. Below, perforated wooden or tin skirts are applied, and the cornice often has the same perforated decorative design.

It is evident that gates serve as a means of social categorization, thus, the most majestic gate discovered during the field expedition was the gate of the former parish priest of Micleușeni village, the priest Sili Vasile. From the interviews conducted in July of this year – 2025, I found that the gate has just under 100 years, still being in a very good condition, structurally and aesthetically. The entire gate ensemble measures 4600 cm in length and 3100 cm in height; the small gate having a length of 90 cm and a height of 160 cm, while the „fruntar” or the crossbeam above the gate is 75 cm in height. The entrance ensemble is supported by 3 square-shaped pillars with sides of 30 cm. Social status is what differentiates the forms and decorative elements of these gates. This particular gate is adorned with ornamental motifs, prominently featured

in the center of the two large gates. The decorative elements represent 2 rosettes in 8 corners, symbolizing, most probably the 8 cardinal points. The „străvăzătura” or the crossbars above the carved gate represent zoomorphic motifs cut into the slats, aligned vertically within a perfect frame.

The ensembles of enclosure found in the localities of the Strășeni district highlight the geographical location of the broadleaf forests in the Codri region, as well as the exceptional aesthetic sense of the locals and their heightened attention to symbols. Thus, through logical deduction, I can affirm that the gates in the central area of The Republic of Moldova reflect the particular traits of the region, bearing an ancestral significance and deep Maramureș roots.

Keywords: ensemble of enclosure, wood, tin, ornamental motif, decor.

Representations about *casa mare* in the nowadays Moldovan village

PhD Nina IVANOVA, Institute of Cultural Heritage
<https://orcid.org/0000-0003-3623-5242>

In the quality of a distinct cultural phenomenon *casa mare* occupied a significant symbolic role in the cultural space of the Republic of Moldova. Nonetheless, as a research subject it was somehow underestimated in the local ethnographic works, that is framed in traditional architecture studies. Therefore, newly collected and reviewed data could help to conceptualize the given phenomenon. Although researchers limit the practice of traditional lifestyle to the first decades of the XX century, some remnants of *casa mare* can still be found in the villages together with reminiscences of elderly villagers about their childhood.

In general *casa mare* is widely presented in museum collections, but many local museums follow the already modernized representation of this room and cannot be viewed as reliable sources. Local museums are a particular research topic to view the evolution in representation of tradition during the XX and XXI centuries. As to the village itself, there are still many houses with a kept traditional structure and even some traces of *casa mare* elements. Our respondents proved that in the after-war period it was still used for the family celebrations, although already without respecting the full canon. As to the material elements – it used to serve for keeping the home-made woven fabrics in a specially arranged way, or some food. In some villages the war events forced people to bury their property, or their houses were ruined – these factors also facilitated the discontinuity of tradition. Thus, the memories about childhood, which fell on the post-war period, demonstrate the transition of traditional lifestyle to a modernized one, which could have been more intense, if not the conditions of the war. *Casa mare* was losing its initial functions together with economic, political and social evolution of local communities, proving the idea that to keep its vitality a tradition needs to be practiced in a corresponding context. Therefore, today the existing rural *casa mare* is a reflection of memories of its owners. It can still keep a chest for the dowry, the piled fabrics and embroidered pillows, but manufactural and with a mostly modernized fashion. It also keeps icons and family portraits, which prove the continuity of religious and kin traditions.

Keywords: *casa mare*, traditional culture, modern representations, symbol, memory

Color, eroticism and *fashion* in the women's folk costume from Argeș and Mușcel

PhD Ion ȚIȚA-NICOLESCU,
Museum of Viticulture and Fruit Growing,
Golești, Ștefănești city, Argeș county, Romania
<https://orcid.org/0009-0004-3135-4511>

Traditional ornaments had a special meaning and told the story of the entire community and its main occupations. Each girl, who wore an „ie”, brought her own touch of originality, proving her diligence and skill, but at the same time preserved the decorative registers representative of the ethnographic area to which she belonged. The model for making „ia” came from an ancient route, from the pre-Christian heritage of the Romanians and had the mythical connotation of the connection between the girl-woman and the adored divinity represented, generally, by the mother goddess (cf. Ion Ghinou, *Sărbători și obiceiuri românești*, București, 2002, p. 248). The ornamental chromatic domain in red, black, blue, green, etc. had as its primary message, even at a subliminal level, the idea of fertility and strength, feminine tenderness and fragility, of artistic and practical spirit, of understanding nature, of perfect adaptation to the environment but also to the needs of the husband and future children.

The women's folk costume for celebrations in the Mușcel and Argeș, on which medieval art left its mark through decorations and stitching with gold and silver thread, is so beautiful and expressive that Queen Maria often used it in official ceremonies (Doina Ișfănoni, Paula Popoiu, *Costumul românesc de patrimoniu*, Bucharest, 2008, p. 64). Not only do the patterns and colors make this such a beautiful piece of clothing, but the cut was also made in such a way that the beauty of the face and the harmonious line of the body are highlighted. In the case of girls, the opening at the neck of the ia, made by creasing the sheets that form the chest, back and sleeves, leaves a portion of skin visible in the most appropriate way possible (Florea Bobu Florescu, *Portul Popular din Mușcel*, Bucharest, 1992, p. 9).

Keywords: Argeș, chromatics, Mușcel, ornamentation, traditions.

REZUMATE A SECȚIUNII
CULTURA TRADIȚIONALĂ A MINORITĂȚILOR ETNICE/
TRADITIONAL CULTURE OF ETHNIC MINORITIES

Reliefarea cauzelor determinante privind statornicirea preferențială în orașul Otaci a celei mai numeroase comunități tradiționale a romilor ciocănari (anii' 60-70 ai sec. XX)

Dr. Ion DUMINICA, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0001-5896-6850>

În baza testimonialelor colectate în cadrul cercetărilor etnografice efectuate în perioada 2011–2025, vor fi reliefate cauzele determinante privind statornicirea preferențială pe teritoriul Republicii Moldova a celei mai numeroase comunități tradiționale a romilor ciocănari din orașul Otaci (r-nul Ocnița).

În primul deceniu al perioadei postbelice (1946–1956), romii ciocănari „umblau cu șatra prin Ucraina”, fiind solicitați, în diverse localități, să presteze „fierăritul – un meșteșug stringent necesar pentru populația locală, implicată în prelucrarea celei mai roditoare și celei mai extinse suprafețe de pământ arabil din spațiul european”; în special, era intens practică confectionarea uneltelor agricole (indeosebi „sapelor țigănești”). După adoptarea la 05 octombrie 1956 a Hotărârii Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. „Cu privire la inițierea prin muncă a țăganilor (romilor) care se ocupă de vagabondaj” – șatrele romilor ciocănari, care staționau temporar pe teritoriul regiunilor Harkiv și Poltava, au fost surprinse de vizitele reprezentanților organelor locale pentru menținerea ordinii publice. Potrivit informației oficiale publicate în ziarele sovietice și circularelor operative recepționate, reprezentanții miliției ucrainene au confiscat caii, căruțele și corturile romilor ciocănari. Totodată, romii ciocănari au fost avertizați de autoritățile ucrainene să înceteze imediat modul de trai itinerant: să se oprească, să-și înregistreze domiciliul permanent și să trăiască „la alegere” doar într-o localitate din Uniunea Sovietică, exceptând orașele Leningrad (actualul Sankt-Petersburg) și Moscova. După ce au rămas fără cai, căruțe și corturi – romii ciocănari au preferat să se întoarcă cu diverse mijloace ocazionale de transport în Moldova – un teritoriu ce le asigura factorii esențiali antropici, necesari pentru un trai stabil și confortabil: „Moldova – este patria unde s-au născut și au trăit strămoșii romilor ciocănari și trăiau majoritatea rudelor; tot aici, în Moldova – mâncarea este mai gustoasă, aerul mai curat, clima mai blândă și natura mai frumoasă: cu păduri, poiene, izvoare și vâlcele”.

În toamna anului 1956, în orașul Otaci (r-nul Ocnița), autoritățile moldovenești au deschis Centrul de triere a „țiganilor nomazi (romilor itineranți)”, care au părăsit forțat locurile de staționare temporară a șatrelor din toate colțurile Uniunii Sovietice și au decis să revină la baștină, în Moldova. Inițial, taberele romilor ciocănari au fost împărțite aleatoriu, fiecare familie a romilor ciocănari a fost abordată individual, fiind îndrumată de autorități să se stabilească cu traiul în diverse localități aflate în vecinătatea frontierei moldo-ucrainene (localizare dirijată/izolată): în orașele Briceni, Ocnița, Edineț și satele Sauca (r-nul Ocnița), Tîrnova (r-nul Dondușeni), Zăbriceni (r-nul Edineț). Localizarea dirijată/izolată a familiilor rome a fost o măsură realizată precipitat de autoritățile moldovenești, deoarece, tradițional, romii ciocănari convețuiesc împreună, în familii extinse (câte 5-6 șatre (familii) de romi într-o tabără). Totuși, peste câțiva ani, consecințele nereușite ale „localizării dirijate/izolate” au fost respinse de romi.

Treptat, începând cu anii '60 ai secolului XX, romii ciocănari au optat pentru statornicirea preferențială în orașul Otaci (r-nul Ocnița), în baza unui sistem antropic complex: „amplasarea învecinată a orașului Moghilev-Podolsk (Ucraina) – oferea accesul la piața regională angro a produselor fierăritului; amplasarea apropiată a orașului Jmerinka (Ucraina) – oferea accesul la o rețea de transport feroviar cu conexiuni multiple; coabitarea cultural-economică a romilor ciocănari cu populația locală evreiască din orașele Otaci și Moghilev-Podolsk – oferea condiții favorabile pentru câștiguri substanțiale din realizarea produselor fierăritului, pentru întreținerea familiilor numeroase rome (în medie, 5-7 copii); amplasarea periferică – oferea un loc de trai liniștit, unde puteai să găsești o locuință ieftină sau un teren pentru construcția casei; infrastructura industrială locală diversă (cu resturi variate și accesibile de material feros) – oferea condiții facile pentru prestarea fierăritului.

La ultimul recensământ unional al populației, realizat în anul 1989, în orașul Otaci (r-nul Ocnița) a fost înregistrată cea mai numeroasă comunitate a romilor din RSS Moldovenească: 1.993 persoane de etnie Romă. În anul 2025, conform datelor sistematizate de administrația publică locală, în or. Otaci sunt înregistrate 3.622 de persoane de etnie Romă (inclusiv: 1.262 minori).

Cuvinte-cheie: romii ciocănari, fierăritul itinerant, Centrul de triere a „țiganilor nomazi”, orașul Otaci, statornicire preferențială.

Nașterea și botezul în Basarabia țaristă: registre metrice și icoane cromolitografice ca documente de atestare

Dr. hab. Ivan DUMINICA, Ministerul Educației și Cercetării
<https://orcid.org/0000-0002-2019-6456>

Problema existenței, în trecut, a unor documente oficiale care să ateste nașterea și botezul generațiilor anterioare apare frecvent în cercetările de istorie socială și ecleziastică. În epoca țaristă, responsabilitatea înregistrării nașterilor, căsătoriilor și deceselor revenea în întregime clerului. Datele erau consemnate în așa-numitele *Registre metrice* (*Метрические книги*), întocmite în două exemplare: unul rămânea în arhiva parohiei, iar celălalt era transmis spre păstrare la arhiva Consistoriului Duhovnesc (în cazul Basarabiei – cel din Chișinău).

În aceste registre, preotul nota distinct data nașterii și a botezului, numele copilului și sexul său. Se consemnau, de asemenea, numele complete ale părinților, statutul social și localitatea de reședință, precum și numele nașilor și al clericului ofician. Înregistrările erau redactate caligrafic, respectând formatul tipizat aprobat de autoritățile ecleziastice.

De obicei, părinții memorau data nașterii copiilor lor, dar, în timp, această informație se estompa, fiind păstrate doar repere aproximative, precum anotimpul sau apropierea de o sărbătoare religioasă. În mod obișnuit, doar la înscrierea copiilor în învățământul secundar părinții solicitau de la parohie o copie din registrul metric, care atesta data nașterii și botezului.

În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea s-a răspândit o practică nouă: la cererea părinților, imediat după săvârșirea botezului, preotul înmâna familiei o mică icoană cromolitografică, reprezentând chipul unui sfânt sau o scenă biblică. Aceasta funcționa drept *atestat bisericesc* al nașterii și botezului copilului. Pe verso erau tipărite o scurtă prezentare a vieții sfântului și datele esențiale: denumirea bisericii și localitatea unde a avut loc botezul, numele complet al copilului, data nașterii și botezului, numele nașilor și al preotului. Lipsa mențiunilor despre părinți reflecta concepția vremii, conform căreia nașii aveau obligația de a veghea asupra formării religioase și morale a finului și, la nevoie, de a-i acorda protecție sau sprijin.

Este de remarcat că sfântul reprezentat pe icoană nu coincidea întotdeauna cu numele copilului botezat. Un exemplu provine din localitatea Taraclia,

locuită în majoritate de bulgari: pe aversul icoanei apare Sfântul Apostol Pavel, iar pe verso este înscris numele lui Ivan Vasilievici Cotoman, născut la 22 iunie și botezat la 29 iunie 1914.

În satele bulgărești din Bugeac, aceste icoane erau tipărite la Odesa, în atelierul de cromolitografie al lui Efim Ivanovici Fesenko, cunoscut pentru tipărituri de mici dimensiuni, utilizate de parohii. De asemenea, atelierul producea albume de mari dimensiuni cu reprezentări de icoane.

Cuvinte-cheie: Basarabia țaristă, registre metrice, naștere, botez, icoane cromolitografice.

Reflectarea componentei etnoculturale a comunităților evreiești din Basarabia (1812-1940) în istoriografia din RSS Moldovenească (aspecte generale)

Drd. Iulii PALIHOVICI, Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației,
Universitatea de Stat din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-3044-0205>

În perioada sovietică, deși în RSS Moldovenească numărul evreilor a crescut semnificativ, viața comunității evreiești a fost marcată de manifestările antisemite ale autorităților, care au închis sinagogi și școli, au distrus cimitire. În anul 1959 în RSSM locuiau 95000 (3,5 %) de evrei, în anul 1970 numărul lor a ajuns la 98000 (2,7 %). Viața culturală a evreilor și chiar prezența lor erau trecute sub tăcere, de unde și cauza că lista lucrărilor despre istoria și cultura evreilor este nesemnificativă.

Postulatele ideologiei sovietice predomină în lucrarea lui S. I. Samoilov *România. Geografia politică*. Autorul expune în mod tendențios istoria României, constatând că în anul 1940 numărul etnicilor români alcătuiți nu mai mult de 68%, iar în orașe trăiau în mod dispersat în jur de jumătate de milion de evrei.

În *Etnografia și arta Moldovei* (1972), V. S. Zelenciuc și Iu. V. Popovici descriu populația județului Hotin în secolul al XIX-lea, evreii fiind prezenți aici într-un număr mai mare în comparație cu alte județe ale Basarabiei. La începutul secolului al XIX-lea erau atestați 1127 (2%) de evrei, la mijlocul secolului ei ajung la 13844 (12,3%), iar în anul 1897 numărul lor este de 47959 (15,5%). Timp de 80 de ani numărul evreilor în județul Hotin a crescut de 34,4 ori datorită procesului de migrație, cele mai numeroase comunități de evrei fiind atestate în Hotin (9201), Lipcani (5000), Edineț (4230), Briceni (7400).

E. M. Zagorodnaia și V. S. Zelenciuc în lucrarea *Populația RSS Moldovenești (proces social-demografice)* (1987) trec în revistă datele recensămintelor: în 1897 în Basarabia erau atestați 228,2 mii de evrei (11,8%), în 1930 numărul lor este de 204,8 mii (7,2%). Este prezentată dinamica numerică a evreilor în timp – 7,2% (1930); 0,2% (1941); 3,3% (1959); 2,7% (1970); 2,0% (1979). În anii 1959–1979 majoritatea evreilor locuiau în orașe. Autorii expun informațiile în conformitate cu clișeele ideologice sovietice: după 1812, Basarabia a

trecut printr-un progres economic și cultural, în perioada interbelică a traversat o decădere economică și scăderea natalității. Sunt criticați autorii români C. Filipescu și E. Giurgea pentru că nu ar fi prezentat date veridice despre populația Basarabiei la 1919.

În lucrarea dedicată monumentelor istorice și culturale ale RSSM (1987), tematica evreiască este amintită fragmentar în legătură cu localizarea unor vestigii arheologice: cimitirul evreiesc din Briceni este menționat de către I. G. Chirtoagă în legătură cu vecinătatea sa de lângă situl arheologic Briceni III din perioada eneoliticului; D. G. Macari, descriind poziționarea sitului Voroncovo II (r-nul Soroca) nuanțează că este „amplasat pe panta malului drept al Nistrului la 250 m spre vest de cimitirul evreiesc părăsit” la acea vreme.

Cuvinte-cheie: evrei, datele recensămintelor, istoriografie, Basarabia, RSS Moldovenească.

Paștele Blajinilor în comunitatea tradițională a romilor din orașul Otaci (raionul Ocnița)

Dr. Svetlana PROCOP, Institutul Patrimoniului Cultural
<https://orcid.org/0000-0002-6928-4828>

Scopul cercetării de teren a fost documentarea directă a sărbătorii Paștelui Blajinilor în comunitatea romilor din orașul Otaci. Conform datelor sistematizate de Primăria Otaci, în anul 2025, în localitate sunt înregistrați 3.622 de romi, dintre care 1.262 sunt minori. Participarea la activitățile comemorative desfășurate în cimitirul din preajma bisericii „Sf. Nicolae”, între 29 aprilie – 2 mai 2025, a oferit prilejul observării directe a practicilor de pomenire a rudelor răposate și al colectării mărturiilor localnicilor de etnie romă. Aceste observații au condus la următoarele constatări preliminare:

- Particularitățile celebrării: de la vestimentația festivă până la invitarea oaspeților (inclusiv a străinilor) la masa de pomenire, sărbătoarea relevă o combinație specifică între deschiderea socială și izolarea etnoculturală, definiție pentru comunitatea locală.

- Femeile ocupă o poziție centrală în păstrarea tradițiilor și transmiterea memoriei colective între generații. Această realitate este confirmată atât de datele cantitative (ponderea mai mare a femeilor printre respondenți), cât și de observațiile calitative rezultate din interacțiunile directe.

- Deși comunitatea manifestă o anumită rezervă față de exterior, ea acceptă dialogul în prezența unui mediator de încredere, ceea ce sugerează potențial pentru cercetare participativă și pentru activități interculturale locale.

- Sărbătoarea Paștelui Blajinilor nu reprezintă doar un ritual de pomenire a rudelor răposate, ci și un act de reafirmare simbolică a identității etnice și a continuității familiale, într-un context marcat de presiunile modernității.

Cercetarea de teren a fost posibilă datorită sprijinului instituțional oferit de Maxim Pleșco (n. 1982) și Alexei Preida (n. 1989), mediatori comunitari angajați ai Primăriei Otaci. Aceștia au furnizat informații valoroase privind inițiativele locale de conservare a patrimoniului cultural, au contribuit la conștientizarea unei imagini complexe a comunității rome din Otaci și au facilitat accesul cercetătorilor în familiile de etnie romă.

Relatările oferite de informatori – în total 14 persoane de etnie romă: Lidia Malic (1953), Nicolai Preida (1965), Zuhra Muntean (1965), Aliona Stoian

(1989), Galina Gruia (1960), Vasilii Șerban (1982), Tatiana Stoian (1977), Resa Preda (1954), Gamurari Igori (1968), Maxim Răducan (1982), Alexei Preda (1989), Maria Răducan (1950), Roza Feraru (1952), Roman Șerban (1957) – au conturat o perspectivă valoroasă asupra vieții cotidiene a comunității.

Concluzii:

– Practicile rituale de pomenire observate relevă o comunitate activă, preocupată de păstrarea tradițiilor și integrarea acestora într-un cadru social actualizat, ceea ce oferă un potențial important pentru inițiative locale de valorificare a patrimoniului imaterial;

– Dimensiunea de gen joacă un rol esențial în dinamica transmiterii culturale;

– Prezența mediatorilor comunitari, constituie o resursă esențială pentru desfășurarea cercetărilor de teren în comunitățile tradiționale rome;

– Sărbătoarea Paștelui Blajinilor poate fi valorificată ca eveniment-reper pentru cercetările privind identitatea, coeziunea socială și reziliența culturală a comunităților tradiționale rome din nordul Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: romii, Paștele Blajinilor, orașul Otaci, observare directă, practicile rituale de pomenire.

Viața culturală a bulgarilor din Tvardița în a II-a jumătate a secolului al XIX-lea (conform materialelor „Buletinului Eparhial din Chișinău”, 1873)

Drd. Maria SMIRNOVA, Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației,
Universitatea de Stat din Moldova
<https://orcid.org/0000-0001-9095-9140>

Materialele publicate de preotul Piotr Cazanacli în „Buletinul Eparhial din Chișinău” (1873) oferă informații importante despre viața culturală a coloniștilor bulgari din Tvardița în a II-a jumătate a secolului al XIX-lea. Aceste surse permit reconstrucția structurii social-culturale a comunității, identificarea elementelor cheie ale activităților spirituale și educative, precum și urmărirea modului în care au fost păstrate tradițiile populare și normele morale în contextul integrării coloniștilor în spațiul administrativ și bisericesc al Imperiului Rus.

Centrul vieții culturale și spirituale era biserica Preacuvioasei Parascheva, sfințită în 1842. Aceasta nu reprezenta doar loc de cult, ci și un spațiu de întrunire a comunității, de organizare a acțiunilor caritabile și de celebrare a marilor sărbători religioase. O funcție importantă a bisericii era sprijinirea activității educaționale: la parohie funcționa o școală parohială, unde copiii coloniștilor învățau citirea, scrierea și „Legea lui Dumnezeu”. Procesul educațional aflat sub îndrumarea preotului și sprijinit activ de întreaga comunitate, contribuia la formarea competențelor culturale și spirituale ale tinerei generații.

În strânsă legătură cu biserica funcționa și o școală parohială, unde copiii învățau citirea, scrierea și „Legea lui Dumnezeu”. Procesul educațional, contribuia la formarea competențelor culturale și spirituale ale tinerei generații.

Preotul Piotr Cazanacli acordă o atenție aparte păstrării obiceiurilor populare și a sărbătorilor calendaristice. În Tvardița se perpetuau ritualurile de primăvară și vară, ceremoniile familiale și mesele festive la izvorul sfânt (numit „cișma”). Printre cele mai importante evenimente se număra Ziua Sfântului Gheorghe, marcată prin binecuvântarea vitelor și a câmpurilor. În paralel cu ritualurile bisericești oficiale, comunitatea menținea forme de „ortodoxie populară”, în care elemente de credințe și obiceiuri locale se împleteau cu canoanele creștine.

Publicațiile lui Piotr Cazanacli reflectă, de asemenea, aspectele morale și etice ale vieții comunității locale. Preotul paroh lupta activ împotriva superstițiilor și prejudecăților credincioșilor, încercând să înlocuiască practicile arhaice cu normele moralei creștine. Această acțiune reflectă încercarea Bisericii oficiale de a modela viața culturală a comunității bulgare.

Viața socială a locuitorilor din Tvardița se evidențiază prin tradițiile vestimentare, ospitalitatea și relațiile familiale. Femeile purtau cămăși și brâuri tradiționale, iar bărbații – veste și pantaloni albi. Mesele comune, sărbătorile și activitățile gospodărești sau agricole desfășurate în comun consolidau coeziunea socială și spiritul comunitar.

În ansamblu, publicațiile lui P. Cazanacli constituie o sursă valoroasă pentru studiul identității etnoculturale a coloniștilor bulgari din Basarabia, ilustrând viața lor spirituală, educațională și tradițională în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Cuvinte-cheie: viața culturală, bulgarii din Basarabia, Tvardița, obiceiuri populare, sărbători religioase.

Albanezii din România – o minoritate aproape dispărută

Dr. Elsa STAVRO, Asociația „Prietenie & Integrare”, or. Galați, România
<https://orcid.org/0000-0003-4113-9378>

Această prezentare se concentrează pe transformarea minorității albaneze, din compactă și influentă în viața socială românească, în elemente care în prezent nu mai constituie o caracteristică vizibilă a ceea ce a făcut din diaspora albaneză din România una dintre cele mai importante și influente în stabilirea statului independent albanez. După cum rezultă din numeroase documente, elementul albanez în România nu era evidențiat distinct, la fel ca elementul grec, turc sau italian, până în 1912, când acest stat și-a proclamat independența față de Imperiul Otoman. Până atunci albanezii erau împărțiți în trei grupuri religioase, musulmani, ortodocși și catolici. Tocmai din cauza acestei dezbănări religioase, elitele albaneze au lansat ideea unirii prin limba comună vorbită. Până la mijlocul secolului al XIX-lea, limba albaneză albaneză nu era scrisă, fiind transmisă doar oral, pentru că limbile oficiale erau turca în administrație și greaca în biserică pentru comunitatea ortodoxă sau limba latină pentru catolici și araba pentru musulmani. Nefolosirea limbii albaneze era considerată de patrioți printre factorii principali ai înapoierii poporului albanez, alături de ocupația otomană și de diversitatea dogmelor religioase. În noiembrie 1912, multe dintre personalitățile albaneze care trăiau în România au plecat în Albania pentru a proclama independența Albaniei față de Imperiul Otoman pe 28 noiembrie. Astăzi, arhivele României păstrează doar un fond documentar redus privind istoria albanezilor, cunoscut încă insuficient.

Cuvinte-cheie: minoritate, diasporă, albanezi, patriotism, asimilare.

Portrait of Calypso Polichroni in the graphic heritage of A. S. Pushkin: historical and ethnographic analysis

Valentina GRABOVSKAYA, PhD student,
Doctoral School of Humanities and Education Sciences, Moldova State University
<https://orcid.org/0009-0004-2399-1940>

The aim of the study is a comprehensive analysis of one of the most significant, according to A. S. Pushkin, his graphic works, depicting the Greek Calypso Polichroni. The study is based on the materials of T. G. Tsyavlovskaya ("Pushkin's Drawings"), the memoirs of F. F. Vigel ("Notes"), the work of Constantin Negruzzi ("Letter VII" from the cycle "In Black and White", 1839), as well as related sources. The methodological basis of the work is observation, comparative and iconographic analysis, historical and cultural interpretation.

The study examines the cultural and ethnic diversity of Chisinau in the 1820s and its reflection in Pushkin's graphics. The quantitative data on the surviving portrait sketches of the poet (about three hundred, of which about sixty have been identified) are clarified, and the characteristic features of the author's style are revealed – the rarity of signatures, the exclusivity of careful shading. Special attention is paid to the drawing by Calypso Polichroni with the author's dating "AP / 26 Sept. / 1821" and signature, which indicates a high assessment of the work by Pushkin himself.

Information is presented about Calypso's personality, her supposed origin, her move from Constantinople to Odessa, her stay in Chisinau and possible connections with the poet. Literary references are considered, including rumors about her acquaintance with J. Byron, as well as the fact that Pushkin addressed her with the poems "You were born to inflame the imagination of poets" and "To a foreigner". Calypso's early death from consumption at the age of twenty-three is noted.

An analysis of elements of the traditional Greek women's costume (dolomans) and the men's national costume of the hetaerists depicted by Pushkin is conducted. The dolomans, as shown, were a popular element of women's clothing in the 19th century, and men's costumes in the poet's drawings reproduce details characteristic of the Greek fustanella, dzunari, Turkish shalvars and footwear. A comparison of Pushkin's graphics with lithographs and tapestries of the 19th century from the exposition of the A. S. Pushkin House-Museum

in Chisinau confirmed the high degree of ethnographic authenticity of the depicted details.

In conclusion, it is noted that Pushkin's drawings created during his stay in Bessarabia are not only works of art, but also important documentary evidence of the era. They capture the images of real people, the ethnic diversity of the region, elements of national costumes and everyday features, which makes them significant sources for historical and cultural research.

Key words: A. S. Pushkin, graphic heritage, Chisinau, Calypso Polichroni, traditional costume.

Armenian Garden hotels in interwar Chisinau

PhD Lidia PRISAC, Scientific Library (Institute) „A. Lupan” of Moldova State University
<https://orcid.org/0000-0002-3406-3670>

At the beginning of the interwar period, Petre Cazacu announced that Chisinau had all the necessary attributes of a modern city. Describing it, he listed various churches, public and private buildings, large stores (full of all kinds of goods), schools, public gardens, cinemas, theaters including restaurants and hotels. Of the 17 hotels that operated in Chisinau, several were located within the perimeter of the two neighborhoods of the Armenian Garden, divided by Bulgara Street.

In 1920, according to an inventory document, the Armenian Garden housed three hotels positioned in three of its 17 sectors. Two hotels – called “Geneva” and “Metropoli” faced the main street of the city, and the last one seemed to be more hidden, being located inside sector VII. The hotel itself was located in a stone building covered with tiles, which had eight windows and a door in the front yard and five windows and a door through a drum in the second yard. The building had eight rooms for those arriving, a kitchen and a corridor (along the building), four terracotta and one brick stoves, as well as a brick stove and a Russian stove in the kitchen. Although the shuttered windows and doors were painted, the rooms were generally poorly maintained. Moreover, the floors were rotten, and the ceiling in places showed signs of water leakage. The hotel, together with other buildings and rooms, had been leased for two years by Nuhim Shvartsberg from Samuil Grossman for the sum of 5,500 lei per year, the former also paying the taxes.

With an exit on the corner of Bulgara and Alexandrovskaya streets, the “Geneva” hotel was located in one of the buildings of the XIV sector. The building, covered with iron plates, with facades on both streets, had 24 windows (of which – four shop windows with iron curtains towards Bulgara street; with the main double door on the corner of the streets and four shop windows with iron curtains on Aleksandrovskaya street). On Bulgara street, the building had a wooden veranda, covered with tarpaulin, with four divisions between the columns. In the courtyard, the outer wall had several cracks of considerable size. The building also housed the “Alianța” restaurant. Overall, the hotel in-

cluded 21 rooms with kitchens and amenities. It had two interior corridors illuminated by three windows, equipped with electric wire (20 shuttered windows and a door to the street; 19 windows and a door to the courtyard; 12 terracotta stoves and a brick stove; the floors in the rooms, shuttered windows and doors were painted, and in the corridor, the floor was unpainted). The hotel was leased for three years by Veniamin Averbukh from Grossman, for a payment unidentified by the inventory commission.

Located on the second floor of two of the three two-story buildings in the XV sector, the “Metropoli” hotel faced Aleksandrovskaia Street. It had 17 shuttered windows and seven doors with the same number of balconies to the street; 18 shuttered windows and a door to the courtyard; 13 terracotta stoves. The hotel included 22 rooms, a toilet, a bathroom and (along) a corridor with five windows for lighting. The windows and doors were painted; in the toilet and bathroom the floor was made of cement, and in the rooms the floors, which were sometimes worn, were painted. The hotel was leased from 1910, for ten years, by Itzek Kligher from the sub-warden of the VIII sector Alexei Grigoriev, for the sum of 8,000 lei per year.

Overall, the operation of the three hotels within the Armenian Garden reflected its economic importance, including the consumer nature of the place.

Key words: Chisinau, Armenian Garden, the “Geneva” hotel, the “Metropoli” hotel, interwar period.

Russian-speaking population of the Republic of Moldova according to the 2024 census: general overview

PhD Aleksey A. ROMANCHUK, Institute of Cultural Heritage
<https://orcid.org/0000-0002-2021-7958>

The Russian-speaking segment of Moldovan society (both in the narrow sense of the term (“Russian speakers”) and in the broad sense (as shown earlier: the main (except for the Roma) ethnic minorities of the country (Ukrainians, Russians, Gagauz, Bulgarians) and micro-minorities, for whom Russian is both the language of interethnic communication and culturally (ethnoculturally) and politically unifying)) — is certainly an object of significant scientific and applied interest. Earlier, we obtained indicative data that allow us to judge the size of the Russian-speaking segment (in the narrow sense) in Gagauzia. Using the question about the “language spoken in the family” as a criterion, we were able to establish that although 64% of the sample were Gagauz (and Russians — only 6%), 30% of respondents indicated Russian as the “family language”. And another 36% indicated two (or more) languages, one of which was Russian. That is, judging by these data, for 66% of the population of Gagauzia, Russian is, to one degree or another, the language of the family.

The published results of the 2024 population census of the Republic of Moldova make it possible to clarify these data, as well as to obtain information on the current number of Russian-speaking population (both in the narrow and broad sense of the concept) in the Republic of Moldova as a whole.

For Gagauzia, the census data show that 47% of the region’s residents indicated Russian as the “language usually spoken” (RPL-2024: dp, tab. 8). Since the census approach did not take into account various multilingual combinations, it can be assumed that the census data here generally confirm our results.

For the Republic of Moldova as a whole, the Russian-speaking segment “in a broad sense” (the sum of the number of Russians (3.2%), Ukrainians (4.9%), Gagauz (4.2%), Bulgarians (1.6%) and micro-minorities (0.5%)) constitutes 14% of the population. In a narrow sense (the population using Russian as a “language usually spoken”), the Russian-speaking segment of Moldovan society is 15.3% (RPL-2024: dp, tab.8). That is, even higher than the “broad sense” — which is explained, apparently, by the fact that this figure also includes Russian-speaking Moldovans.

Since Russian-speaking Moldovans are not distinguished as a separate segment of society in the census (in the published data), the final value of the size of the Russian-speaking segment of Moldovan society should, in all likelihood, be estimated as even higher. This figure should include both the above-mentioned 15.3% of those who “usually speak Russian” and the summed-up figures of those representatives of the main ethnic minorities who indicated Ukrainian (2%), Gagauz (2.3%) and Bulgarian (0.8%) as their language of choice. Thus, the total number of the Russian-speaking segment (in the broad sense) of Moldovan society is, in all likelihood, no less than 20% of the population.

Key words: Russian-speaking segment, Moldovan society, ethnosociology, ethnic minorities, census.

Культурно-просветительные проекты старообрядцев Молдовы

Ольга ГАРУСОВА, Институт культурного наследия
<https://orcid.org/0000-0002-0813-1553>

В докладе будут освещены различные направления деятельности старообрядцев Молдовы по изучению, сохранению и популяризации своей духовной и материальной культуры. Работу по изучению этой особой этноконфессиональной группы ее представители начали с создания в 2001 г. общественной организации «Русское духовное единство», под эгидой которой проводились международные научно-практические конференции и круглые столы с участием ученых из разных стран.

В последние годы важной формой презентации исторического и культурного наследия старообрядческих общин становятся музеи, инициированные местным духовенством или частными лицами. В Музее истории и культуры при библиотеке села Покровка на основе семейных реликвий собрана самая крупная этнографическая коллекция элементов повседневной жизни староверов конца 19–20 вв. и богослужебного обихода. В Доме культуры с. Кунича действует экспозиция различных предметов и вещей крестьянского быта. В Старой Добрудже сохранен в качестве музея дом архиепископа Никодима, прославленного предстоятеля РПСЦ. Музей жизни русских старообрядцев Егоровки запланирован в доме первого священника села, а пока в старом здании Успенской церкви размещена временная выставка. В стадии частичной реализации многоплановый проект музея старообрядчества Молдовы при Кафедральном храме Покрова Пресвятой Богородицы в Кишиневе, в котором, кроме экспонирования подлинных артефактов, архивных и фотоматериалов, предполагается устроить хранилища книг и икон. Многообразной просветительской (исследовательской, экспозиционной, издательской) деятельностью отличается старообрядческая община г. Бендеры. При Покровской церкви действует культурно-просветительский центр-музей «Древнерусская книжница» и реставрационная мастерская. В музее регулярно проходят тематические выставки старопечатных и рукописных книг, которые затем «путешествуют» по разным приднестровским городам. Издан каталог «В начале бе слово...»

с описанием десятков книжных раритетов из фондов музея. Проводятся экскурсии-лекции о памятниках древнерусского церковного искусства в доступной для широкой публики части храма. О жизни бендерской общины сквозь призму ее культурного наследия рассказывает документальный фильм «Сим малым хочу великое...» – пока единственный, созданный самими староверами.

Распространенным ныне способом популяризации старообрядческих общин Молдовы являются интернет-сайты.

Все больше местных старообрядцев начинают ценить собственное историко-культурное наследие. Сохранение памяти о прошлом: «чтобы наши дети и внуки, знали о том, как жили наши предки здесь», возрождение традиций духовной и бытовой культуры осознается как внутренняя потребность, способствует развитию церковной и приходской жизни. Выходцы из старообрядческой среды участвуют в международных форумах, публикуются в тематических изданиях, пишут исторические очерки и художественные произведения, внося заметный вклад в развитие знания о староверах Молдовы в стране и за рубежом.

Ключевые слова: старообрядцы Молдовы, историко-культурное наследие, старообрядческая община г. Бендеры, этнографическая коллекция, выставки рукописных книг.

Сохранение в коллективном сознании старOVERОВ с. Егоровка Республики Молдова исторической памяти о «вождении стрелы» и попытки реконструкции

Др. Татьяна ЗАЙКОВСКАЯ, Институт культурного наследия
<https://orcid.org/0000-0001-5438-9945>

Село Егоровка было образовано в конце 1918 – начале 1919 г. старообрядцами – выходцами, в основном, из таких сел, как Старая Грубна, Новая Грубна, Добруджа, Покровка и из «более отдаленных мест». В Егоровке, по свидетельствам информаторов, еще в первой половине XX в. сохранялась (в редуцированной форме) традиция «вождения стрелы», уходящая корнями в глубокую старину, когда бытовал древний славянский обряд с тем же названием. У староверов эта традиция была переосмыслена, утратив свое изначальное содержание – защита селения от молнии. На второй день Пасхи (а в прежние времена, по свидетельству исследователя Н. Савельевой, – шесть недель от Пасхи до Троицы) жители села собирались группами, каждая на своей улице, и «гнали стрелу» – с песней «Ты лети, стрела» шли на поляну, за околицу и т. п. Перемещались следующим образом: выстраивались цепочкой вдоль улицы, держась за кончики платочков, сложенных треугольниками. Через определенное время первая пара, поднимая руки, делала своеобразные «воротики», через которые проходила вся цепочка, последние становились первыми, и всё повторялось. На большой поляне (в так называемой Долине – зеленой зоне Егоровки) соединялись все цепочки.

Древнейший смысл этой традиции, в частности, состоял в выведении «стрелы» (молнии) из села, чтобы она не ударила в дом или в человека. В настоящий момент сохранилась только указанная песня. В среде староверов эта песня утратила свою языческую окраску, и превратилась в одну из хороводных. Главным компонентом традиции стал обход села: торжественное шествие со «Стрелой» по всем улицам из конца в конец (цепочкой вдоль улицы в «воротики»). В перерывах между шествием «Стрела» останавливалась на углах улиц и на больших площадках возле домов, все водили хороводы, затевали игры. Таким образом, «Стрела» сохранялась в форме обычая, в определенном смысле объединявшего всех старообрядцев села.

В 2014 г. в Интернете был выставлен фильм С. Старостина, в котором зафиксирована попытка реконструкции вождения стрелы, медленного фигурного хоровода в с. Егоровка под песню со словами: «Ты лети, стрела, / Да вдоль села. / Ты не убей, стрела, добра молодца. / А и плакати по нем некому...». В старообрядческой среде полностью освобожденная от смысловой нагрузки, связанной с апотропейной функцией, традиция, ныне утраченная, объясняется жителями села по-своему: «Когда-то каждый год традиционно „гнали стрелу“. Это делали весной, чтобы показать, что природа оживает. И чтобы был удачный год, урожайный» (Щ. М. Ф., 1973 г. р., с. Егоровка). Нынешние жители Егоровки сохранили память об указанной традиции, о ее деталях. Имели место и попытки ее реконструкции.

Ключевые слова: коллективное сознание, историческая память, «вождение стрелы», переосмысление обряда, реконструкция традиции.

Особенности традиционного жилища в липованских селах Покровка (Республика Молдова) и Черкесская слава (Румыния)

Др. Ирина ИЖБОЛДИНА, Институт культурного наследия
<https://orcid.org/0000-0002-1136-0082>

Села Покровка и Черкесская слава представляют собой пример устойчивой этноконфессиональной микросреды, в которой природно-географическая среда и религиозно-обрядовая традиция обладают уникальным культурным ландшафтом. Село Покровка Дондюшанского района расположено в северной части Республики Молдова в бассейне рек **Рэут** и **Днестр**, в пределах Молдавского плато (*Podișul Moldovei de Nord*), географическая зона которого характеризуется особенно красочным ландшафтом: чередованием холмистых изменений, оврагов и водоразделов, покрытых лесами. Коммуна **Черкесская слава** (*Slavă Cercheză*), включающая село Русская слава (*Slava Rusă*), также расположена в одном из живописнейших мест румынского жудеца Тулча в пределах *Добруджанского плато* (*Podișul Dobrogei*), на холмистой территории с чередой низких возвышенностей, покрытых лесами. Рельефная схожесть сел Покровка и Черкесская слава играет ключевую роль в формировании их культурного ландшафта и пространственной идентичности.

Рассматривая особенности традиционного жилища, выделим тот факт, что в целом застройка в селах липован, проживающих на территории Республики Молдова и Румынии, носит ряд общих элементов с местной архитектурной культурой. Наблюдается локализовано одинаковая структура домохозяйства (приспособленного к удовлетворению повседневных потребностей семьи, размещению инвентаря, орудий труда, животных и продуктов хозяйственной деятельности); одинаковый план дома; использование одинаковых материалов и строительных технологий. Устройство традиционного подворья в обоих селах идентично: торец дома в 2 окна выходит на улицу, фасад дома – во двор, к дому пристроены комора, сарай. Далее, за забором, зона огорода, где располагается баня. Дом, как правило, имеет симметричную двухкамерную планировку.

Однако в планировке жилищного комплекса и внутреннем обустройстве наблюдается ряд уникальных особенностей. Среди хозяйственных построек, например, обязательным атрибутом подворья является липованская банька по-чёрному, обычно строившаяся на некотором расстоянии от дома. Она сопровождается своеобразным набором местных отличительных фольклорных ритуалов, создающих неповторимый культурный фон. В качестве отличительных элементов украшения домов в Черкесской славе можно отметить орнаменты на фронтоне дома, отсылающие к славянской мифологии, а также восьмиконечный крест, расположенный у каждого входа в дом.

Важное место во внутреннем пространстве жилища липован занимает печь-лежанка (в Покровке – груба, в Черкесской славе – лижанка). Это уникальная отопительная система дома и вместе с тем место отдыха, кровать. В интерьере Черкесской славы семейный алтарь (иконостас) привлекает внимание значимостью и пышностью своей конструкции и композиции. Он всегда располагается в одном из углов, напротив двери при входе в помещение. Сакральный центр жилого пространства старообрядцев Покровки – красный угол, устроенный строго на восток, где размещена божница со старинными образами, нередко специально привезенными из России.

Традиционный жилищный комплекс в селах Покровка и Черкесская слава – это не просто расположение построек, а отражение религиозной, социальной и культурной идентичности старообрядческой общины. Дом и двор выступают как материальные проявления внутреннего мира, основанные на аскетизме, упорядоченности и сакральной ступени пространства. Несмотря на современные изменения, жилищное пространство липованских сел остается ценным объектом этнографического исследования, оно придает устойчивость старообрядческой традиции в условиях мультикультурной среды.

Ключевые слова: традиционное жилище липован, «банька по-черному», «груба», «лижанка», «божница».

Гагаузы арестованные в 1940-1941 гг. – узники советского ГУЛАГа

Дрд. Светлана КАПАНЖИ, Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației,
Universitatea de Stat din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-9293-9896>

В период 1940-1941 гг. на территории МССР были арестованы многие подданные Румынии, которые в межвоенный период занимали различные государственные должности, были крупными торговцами, коммерсантами, землевладельцами и домовладельцами. В гагаузских населенных пунктах это были преимущественно гагаузы, которые наряду с другими народами Бессарабии подверглись депортациям и репрессиям. В гагаузском регионе этот процесс можно разделить на три этапа.

Первый этап начался с приходом советской власти 28 июня 1940 г. и продолжался до начала 1941 г. Он в основном затронул примаров, исполнявших свою должность до момента установления советской власти и крупных предпринимателей. Обвиненным в контрреволюционной деятельности и антисоветской агитации предъявлялось постановление на арест, а после допросов арестованных и свидетелей – обвинительное заключение. Вся процедура обвинения производилась на территории МССР. По решению Особого совещания обвиненные были приговорены к длительным срокам в Исправительно Трудовых Лагерях дальних регионов СССР, таких как Южлаг, Усольлаг, Карлаг, Севвостлаг и др. Большинство арестованных в этот период гагаузов умерло в лагерях.

Второй этап относится к подготовке и проведению первой массовой депортации населения в Бессарабии. Он начался еще в конце 1940 г., к моменту ее проведения 11-13 июня 1941 г., в гагаузских населенных пунктах были арестованы главы и члены их семей, которых советская власть отнесла к «антисоветским элементам». Аресты всей семьи производились на основании справки, составленной на главу семьи. Главы семей на территории МССР были отделены от своих семей и отправлены в Ивдельлаг Свердловской области. Там составлялись постановления об избрании меры пресечения и предъявлении обвинения. Большинство арестованных 11-13 июня 1941 г. глав семей погибло в Ивдельлаге

Третий этап это репрессии после начала войны на территории СССР 22 июня 1941 г. Этот этап продолжался свыше 1 месяца вплоть до ухода советского режима в 20-х числах июля 1941 г. В этот период арестовывали только глав семей и этапировали их из зоны военных действий в различные отдаленные лагеря России, в основном в Южлаг в Иркутской области. Постановление на арест предъявлялось по месту жительства. Кроме этого, к делу прилагалась справка сельсовета и в отдельных случаях допросы свидетелей. Среди обвиненных были приговоренные к расстрелу. Многие арестованные в этот период погибли в лагере.

Ключевые слова: гагаузы, МССР, депортации, репрессии, Исправительно Трудовые Лагеря.

Традиционные блюда весенне-летнего периода у болгар Республики Молдова (с. Московской Кагульского р-на)

Др. Надежда КАРА, Институт культурного наследия
<https://orcid.org/0000-0001-8646-7442>

Весенне-летний период для зоны Буджака, и в частности, Молдовы, характеризуется тем, что кухня жителей этой климатической зоны изобилует блюдами с использованием произрастающих здесь овощей и фруктов. Они присутствуют в пищевом рационе и жителей Балкан (сербов, македонцев, болгар, румын, албанцев и всех этносов, населяющих эту часть Европы).

При сходстве блюд балканских этносов, использующих общий продуктовый состав и технологию приготовления традиционных блюд, мы найдем отличия и большую вариативность этих блюд внутри компактного расселения каждого из этих этносов. Такую же вариативность мы встречаем в разных селах у болгар Молдовы.

В селе Московской Кагульского района, в семьях болгарского населения, проживающих более 200 лет в соседстве с молдавским этносом, в меньшей степени распространены ритуальные блюда, связанные с календарными православными праздниками по сравнению с селами, в которых болгарская часть населения доминирует.

День святого Георгия (*Гергьовден*, празднуется 6 мая) наиболее почитаемый из весенне-летних праздников, связанных с именами православных святых.

Отметим, что у болгар и других православных народов образ св. Георгия объединяет представления и обрядовые действия, связанные с вегетацией, здоровьем, плодородием и браком. *Гергьовден* маркирует начало нового года для овцеводов, когда в жертву приносится первый (весенний) приплод и отмечается начало летнего полугодия.

По рассказам нашего информатора, во всех болгарских семьях села Московской празднование дня св. Георгия проходило и проходит по заведенному обычаю.

В день праздника, рано утром, еще до шести часов, в семье резали ягненка. И первой кровью ягненка тому, кого зовут Георгий, на лбу рисуют крестик.

Утром (в рабочий день) в дом к имениннику Георгию приходили соседи и друзья, поздравляли с днем его святого покровителя. Каждый приходил с новым мылом и с новым полотенцем в подарок имениннику, поливали ему на руки, чтобы он вымыл их и вытер новым полотенцем. Гостей (друзей и родных) приглашали на обед часам к четырем. На столе главным блюдом был курбан, а также запеченный ягненок с булгуром в собе и зелень. Информатор отмечает, что у болгар в некоторых селах именно запеченный ягненок с булгуром называется курбан. В селе Московей и в семье информатора: курбан – это другое блюдо.

Другой ближайший праздник – Троица. По обычаю, в субботу (Троица всегда празднуется в воскресенье) соседям раздавали поминальное угощение за усопших.

На Троицу также готовили блюда из ягненка. Все запекалось в собе. Обязательным блюдом на этот праздник были голубцы из молодых виноградных листьев.

В повседневной пище вне поста, как и в период поста (Петровский и Успенский) в летний период широко использовались овощи и фрукты, а также брынза и кисломолочные продукты. Мы записали рецептуру и особенности приготовления около 30 традиционных блюд, характерных для болгарских семей села Московей.

Особо отличаются два блюда – *«штрури с картоф»* (блюдо, заимствованное болгарами у немецких колонистов Бессарабии) и *летний маринад из овощей*, с особой технологией приготовления.

Отметим, что во время летних христианских праздников болгары с Московей сохраняют обычай готовить национальные традиционные блюда, но практически отсутствует ритуальная сторона праздника.

Ключевые слова: весенне-летний период, болгары Молдовы, село Московей, православные праздники, национальные традиционные блюда.

Имплицитные ноэтические цели применения ряда идишских устойчивых выражений евреев Республики Молдова

Др. хаб. Жозефина КУШНИР, Институт культурного наследия
<https://orcid.org/0000-0001-5125-2070>

Выявление имплицитных ноэтических целей применения идишских устойчивых выражений: (1) *актуализирует их* (вносит вклад в их защиту, по опыту ЮНЕСКО); (2) дает читателю **возможности контакта с сокровенными глубинами общечеловеческой истины**, достигнутыми народом благодаря *повседневному имплицитному духовному творчеству*, которое *устремлено к этизирующему преобразению реальности*.

Присловья рассматриваются – согласно нашей концепции «Каталога идишских устойчивых выражений евреев Республики Молдова» – с применением *идеи К. Гирца о ноэтическом опыте, а также ноэтической системы концепций*, нами разработанной.

Продолжая развивать ее инструментарий, мы уточняем и терминологию. Термином «ноэтическое» мы – следуя опыту В. Франкла и К. Гирца, а также Н. Бердяева, К. Ясперса и Х. Ортеги-и-Гассета – обозначаем «духовное» (не в теологическом смысле, а в антропологическом). Причем это духовное является:

- (1) *интуитивным/«предвосхищающим»;*
- (2) *экзистенциально значимым и/или экзистенциально актуальным;*
- (3) *катарсиальным* (катарсис как феноменологический критерий истины).

Термином «этнолого-ноэтический подход» мы обозначаем такой *ноэтический подход*, объект которого представляет собой некую *разновидность нематериального культурного наследия конкретного этноса*, – с учетом того, что *ноэтический подход к любым объектам органично включает в себя идею К. Ясперса о сущностном единстве человечества*. (Единстве, истоком которого, по Ясперсу, является «человеческая сущность как единство высшего порядка»). Термин введен нами; но сам

подход, естественно, использовался и ранее; пример одной из его разновидностей, практиковавшейся в иудаике, – подход Мартина Бубера к хасидским преданиям.

Нами ранее был сформирован предварительный вывод о существовании двух базовых целей применения идишских присловий евреев Республики Молдова.

Эти цели (уже в уточненном виде) мы формулируем так:

1. *Защита каждого индивидуального начала от унижения/ манипуляций и веселое, ласковое ободрение на созидательную деятельность.* (Напомним: как нами выявлено, по Бешту – еврейскому «доброму чудотворцу» и религиозному мыслителю XVIII века, – человек и Бог единосущностны, и эта общая сущность есть любовь/радость).

2. *Проработка «феноменологической теодицеи» – интуитивного представления о Боге и человеке как единой «команде» по катарсисальному преобразению мира в состояние истинной реальности (своеобразного «прижизненного Рая», где есть все, кроме смерти/зла).*

В числе идишских присловий, которые – как показано в докладе, – подтверждают данный вывод, упомянем следующие.

1. Гот зицт ойбн ун порт унтн (Бог сидит наверху и «парует» внизу).

2. С'ыз ду а гройсэр Гот афн гройсэн химл (Есть большой Бог на большом небе).

3. Ди тий, ун Их вэр дир хэлфн (Ты делай, а Я тебе помогу).

4. А хыц им паровоз (Жар в паровозе).

5. Сэ тит зых аф тыш ун аф бэнк ун аф клэйнэ бэнкэлэх (Творится на столах, и на скамейках, и на маленьких скамеечках).

В докладе разноаспектно пояснен смысл присловий, который отнюдь не очевиден из их дословного перевода.

Ключевые слова: идишские устойчивые выражения, защита нематериального культурного наследия, этнологический подход, феноменологическая теодицея, ноэтическая система концепций.

Традиции питания гагаузов (к вопросу о фиксации нематериального культурного наследия)

Др. Диана НИКОГЛО, Институт культурного наследия
<https://orcid.org/0000-0002-0248-8703>

В Регистре нематериального культурного наследия Республики Молдова (Registrul Patrimoniului Cultural Imaterial al Republicii Moldova), в разделе, посвященном традициям питания, предложена карточка фиксации основополагающих характеристик, позволяющих в полной мере представить элементы традиционной пищи населения страны. Среди них:

1. Идентификация: общее название, локальность, краткое определение, распространение, трансграничное сходство.
2. Характеристика: описание, функции, морфологические аспекты, способ проявления.
3. Описание ответственных сообществ, групп, отдельных лиц или учреждений.
4. Описание текущей ситуации относительно жизнеспособности.
5. Дата инвентаризации, специалист.
6. Ссылки на литературу, дискографию, аудиовизуальные материалы, рукописи, архивные материалы, различные изображения.

Мы предлагаем взять за основу образец оформления карточки и дополнить его рядом необходимых, на наш взгляд, пунктов, которые могли бы более детально представить тот или иной элемент традиций питания гагаузов.

В первом параграфе (Идентификация: общее название, локальность, краткое определение, распространение, трансграничное сходство) неплохо было бы указать происхождение названия, а также локальные наименования блюд, распространенные в разных населенных пунктах АТО Гагаузия.

В связи с тем, что регистрация нематериального культурного наследия предполагает точную фиксацию различных его элементов, мы предлагаем во втором параграфе (Характеристика: описание, функции, морфологические аспекты, способ проявления) обязательно дать описание (рецепт) приготовления с указанием ингредиентов и их количества в граммах, миллилитрах и т. п.

В третьем параграфе (Описание ответственных сообществ, групп, отдельных лиц или учреждений) следует указать данные информаторов (паспортные данные с указанием фамилии, имени, года рождения, места рождения, места проживания, места работы, образования, религиозной принадлежности).

В четвертом параграфе (Описание текущей ситуации относительно жизнеспособности) неплохо бы добавить пункт о том, является ли данное блюдо обрядовым, в каких случаях оно маркирует обрядовую трапезу, а также указать, какие символические функции оно выполняет, если является ритуальным. Полагаем, что для указания перечисленных нами характеристик блюда можно ввести отдельный параграф.

В качестве приложений к карточке предлагаем поместить фотографии информаторов и фото основных этапов приготовления того или иного блюда.

Предложенные нами дополнения являются результатом полевых исследований и носят дискуссионный характер.

Ключевые слова: нематериальное культурное наследие, гагаузы, традиции питания, локальные наименования блюд, ритуальное блюдо.

Этнолингвистическая география гагаузской свадьбы: лексика и обрядовая символика хлеба

Др. Евдокия СОРОЧЯНУ, Институт культурного наследия
<https://orcid.org/0000-0003-0902-6664>

Данное исследование посвящается актуальной проблеме выявления региональных вариантов народной культуры. Несмотря на то, что гагаузская традиционная свадьба, как и свадебный хлеб, были предметом изучения многих исследователей (В. А. Мошков, С. С. Курогло, Е. С. Сорочяну и др.), «география» локальных вариантов традиций и их особенности до сих пор не исследованы. Сегодня мы представляем специфику свадебных обычаев и обрядов с. Чишмикой Вулканештского района, определяем виды обрядовых хлебов, действия, совершаемые с ними, названия, функции и их символическое значение. Записанный нами во время экспедиций 2024–2025 гг. материал демонстрирует сохранность в данном селе древнейших элементов традиционной гагаузской свадьбы, что также подтверждается хорошей воспроизводимостью ритуальных действий с хлебом на всех этапах свадебного обряда. Здесь известны несколько этапов сватовства: *düünür*, *annaşmak*, *söz*, *prost olmak*, *çotra*. При первом посещении (*düünür*) сваты получают согласие прийти на сватовство (если получают отказ, скрыто уносят со двора какой-то предмет, за которым девушка приходит в дом жениха и остается там до свадьбы), на сговоре (*annaşmak*) родители жениха или близкие родственники договариваются о дне официального сватовства (*söz*), *prost olmak* – обряд ‘получения родительского благословения’, если девушка сама пришла в дом жениха, обручение (*çotra*) является праздничным торжеством с большим количеством гостей. На *çотре* свекровь и невеста обменивались подарками: свекровь приходила с караваем с вареной курицей сверху и отрезом на платье – *emişlik*, а невеста одаривала жениха полотенцем (*nışan peşkiri*).

Особый интерес вызывают названия этих подарков. Чишмикойцы не могут объяснить, почему так названы эти предметы, и искренне удивляются, причем здесь *фрукты* (гаг. *emiş* – ‘фрукты’). Дело в том, что некогда в Комратском и Чадыр-Лунгском районах существовал предсвадебный обряд *emiş*, проводился он в доме невесты в знак окончательно-

го закрепления договора о браке, где свекровь всем присутствующим раздавала фрукты (*emiş*), стороны жениха и невесты обменивались обрядовыми калачами и подарками, маркирующими новый статус молодых – *обрученные* (ср. в других диалектах: *nışan çemberi* ('платок со знаком – монетой') или *nışannık/emiş fistanı* ('платье, подаренное женихом на сватовстве')). Данный пример обрядовой номинации представляет собой уникальное сочетание в одном диалекте разных территориальных вариантов.

Существуют различия и в названии свадебных хлебов. Так, традиционный свадебный каравай *kaniska* здесь называют описательно – *kolaç süüşlän* ('каравай с вареной курицей'). Анализируемый материал показывает, что при общем сходстве элементов свадебного «текста» в с. Чишмикиой наблюдается большое число различий в сравнении с другими гагаузскими селами.

Ключевые слова: гагаузы, обряд, свадебный хлеб, с. Чишмикиой, этнолингвистическая география.

Традиционное жилище гагаузов Южной Бессарабии. Историография

Др. Виталий СЫРФ, Институт культурного наследия
<https://orcid.org/0000-0001-7269-7909>

В сферу нашего внимания в качестве объекта исследования входят гагаузы, проживающие исторически на территории юга Пруто-Днестровского междуречья, начиная с конца XVIII века. Из обширного числа элементов их традиционно-бытовой культуры нами избрано жилище как таковое, а также связанные с ним усадьба и виды поселений.

Ранее историография изучаемого вопроса рассматривалась в монографии М. В. Маруневич «Поселения, жилище и усадьба гагаузов Южной Бессарабии в XIX - начале XX в.» (Кишинев, 1980). Настоящее исследование направлено на освещение научной литературы, так или иначе связанной с указанной темой, увидевшей свет за последние десятилетия.

В своей фундаментальной работе М. В. Маруневич подробно останавливается на видах селений, на традиционных чертах сельской усадьбы и собственно жилого дома, а также присовокупляет духовный сегмент темы - показывает, какие обряды и поверья сопутствовали строительству дома и дальнейшего в нем проживания домохозяев. Книга содержит большое число фотографий, схем и рисунков самого автора.

В последующем М. В. Маруневич продолжала исследовать обозначенную выше тему в иных аспектах:

1) ей отведена глава в совместной со С. С. Курогло монографии «Социалистические преобразования в быту и культуре гагаузского населения МССР» (Кишинев, 1983); автор проводит сравнительный анализ поселенческо-жилищной культуры гагаузов на основе архивных, литературных и статистических данных;

2) народное жилище гагаузов Молдавии, наряду с таковым у других народов страны (у молдаван, украинцев, русских, болгар), представлено в таком коллективном труде, как Историко-этнографический атлас Молдавской ССР. Народное жилище (Кишинев, 1989, в рукописи); в частности, в нем М. В. Маруневич и Л. В. Маркова выделяют гагаузско-болгарский (балканский) дом, для строительства которого применялась глинобитно-вальковая техника. Позднее данная тема была реализована

лишь в одной публикации указанных исследователей – «Жилище народов Пруто-Днестровского междуречья», увидевшей свет в коллективной монографии «Традиционное жилище народов России: XIX – начало XX в.» (Москва, 1997).

Научный интерес к традиционному жилищу гагаузов с новой силой проявился в последние годы. Так, стараниями сотрудников Научно-исследовательского центра Гагаузии им. М. В. Маруневич увидел свет сборник «Архитектура традиционного жилища гагаузов в конце XVIII – начале XXI вв.» (Комрат, 2023), основное внимание в котором уделено архитектурным и декоративным элементам жилища. В качестве приложения к сборнику представлено несколько докладов (В. Малкоч, С. Булгар, Д. Никогло), озвученных в 2016 г. на Международной научно-практической конференции «Народная архитектура гагаузов: средневековый период, XIX–XX вв.».

Кроме того, наша тема находит свое место в монографии Марины Мирон „Omul în casă – casa în viața omului” (Chișinău, 2023), а также в ряде научных статей и тезисов этнокультуролога Е. С. Сорочяну (2022, 2023 гг.), посвященных символике и семантике дома и его частей в картине мира гагаузов.

Ключевые слова: традиционное жилище, гагаузы, историография, поселенческо-жилищная культура, балканский дом.

Организация трудовой деятельности болгар и гагаузов Молдавской ССР в условиях спецпоселений (1949–1956 гг.)

Дрд. Ольга ТЕРЗИ, Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației,
Universitatea de Stat din Moldova
<https://orcid.org/0009-0003-0178-2307>

История сталинских депортаций является одной из наиболее трагичных страниц в памяти многих этнических сообществ. Эта форма репрессий сопровождалась не только перемещением людей из устоявшейся среды обитания и помещением их в непривычную, как правило, рискованную для их выживания среду, но и использованием трудового потенциала выселенцев в условиях резкого снижения привычного уровня жизни: жилищных условий, питания, медицины.

Семьи болгар и гагаузов Молдавской ССР также подверглись насильственному выселению, организованному в рамках политики советских властей по раскулачиванию зажиточных крестьян республики. Напомним, в июле 1949 г. была проведена депортация, в результате которой значительная часть депортированных болгар и гагаузов была направлена в Алтайский край, Курганскую и Тюменскую области, а также в Бурят-Монгольскую АССР. География расселения была не случайной и обуславливалась рядом причин. Огромный по своей площади Урало-Сибирский регион, обладавший богатыми природными ресурсами, рассматривался как ключевой источник средств, необходимых для промышленного строительства СССР. Депортированные должны были восполнить дефицит рабочей силы и способствовать росту объема экспортной продукции.

Первые эшелоны с «раскулаченными» прибыли в регион уже в конце июля 1949 г. Отдельные сведения из архивных дел и воспоминания очевидцев позволяют заключить, что с первых дней пребывания на Урале и в Сибири труд болгар и гагаузов оказался востребованным в сельском хозяйстве: сенокосении и уборке хлеба. Выселенцы, попавшие в Бурят-Монгольскую АССР и Тюменскую область, в основном были заняты на лесозаготовках. Отдельные семьи направлялись на золотодобывающие предприятия.

В списке специальностей южан значатся: доярки, телятницы, скотники, ездовые, мельники, грузчики, лесозаготовщики, рабочие по при-

готовлению стеклянной тары, а также профессии, связанные с механизацией сельского хозяйства – трактористы, прицепщики, шоферы, комбайнеры.

Проанализированные биографии представителей интеллигенции, в частности учителей, свидетельствует о том, что они наряду с сельскохозяйственными тружениками работали «на различных трудовых участках», в том числе на лесоповале и в сельхозартелях. Полагаем, что одной из причин такого положения дел было незнание русского языка. Это обстоятельство стало причиной того, что редко кто из болгар и гагаузов в начальный период пребывания в местах депортации занимал руководящую должность. По рассказам переселенцев, к труду привлекались и дети.

За свой труд выселенцы получали, как правило, незначительную денежную оплату, а также натуроплату, в том числе, в виде зерна, сахара. На вырученные средства депортированные приобретали одежду, обувь, устраивали жилье, покупали живность.

Таким образом, на новом месте жительства уроженцы Буджака в качестве «раскулаченных» выполняли работу, связанную с тяжелым физическим трудом, некоторые получили непривычные для себя профессии, не требующие длительного обучения, при этом оплата их труда оставалась крайне скромной.

Ключевые слова: депортация, спецпоселения, принудительный труд, болгары, гагаузы.

REZUMATE ALE SECȚIUNII
CULTURA TRADIȚIONALĂ UCRAINEANĂ/
TRADITIONAL UKRAINIAN CULTURE

Спадщина Великого Лугу: (ре)конструкція пам'яті через культурний ландшафт

Др. Любов БОСА, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського Національної академії наук України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-5381-8151>

Дослідження фокусується на території історичного Великого Лугу як унікальному кейсі взаємодії між ландшафтом, пам'яттю та ідентичністю. Цей простір нині позначений трагічними подіями червня 2023 року, коли греблю Каховської ГЕС було підірвано російськими окупантами, що спричинило колосальні збитки для України. Однак це не лише додало новий руйнівний шар до його історії, але й виявило приховану агентність ландшафту, який усупереч усім прогнозам почав відроджуватися. Великий Луг нині перебуває в стані лімінальності, де руйнація і відродження, імперський контроль і національний суверенітет, забуття і повернення пам'яті постійно переплітаються.

Великий Луг, до його затоплення в середині XX ст. (внаслідок будови Каховської ГЕС), був унікальною екосистемою, описаною ще Геродотом як священна Гілея. Це була лісиста місцевість обабіч нижнього Дніпра, де, згідно з генеалогічною легендою, народилися предки скіфів. Така згадка вкорінює Луг у європейський та світовий наратив, перетворюючи його з локальної території на частину великої історії. Етнографічні та фольклорні джерела розкривають сприйняття цієї території запорозьким козацтвом як одухотвореного локусу. Образ «Січ – мати, а Великий Луг – батько» символічно відображає його функції як годувальника, що забезпечував ресурсами, і як захисника – оскільки складний гідрографічний комплекс робив його недосяжним для ворогів. Ці наративи, вписані в ландшафт, роблять його живим пам'яттєвим простором.

Навіть після затоплення в середині XX ст. він залишався матеріальним якорем колективної пам'яті. Оповіді, записані нами в експедиціях, свідчать про те, що історія козацтва інтегрована у повсякденне життя мешканців цих територій. Наративи про Козацьку Січ у Капулівці, легенди про отамана Сірка та топоніми, пов'язані з козацькою історією, перетворюють ландшафт на простір живої легенди.

У доповіді також проводяться паралелі з історією річки Ірпінь, яка під час повномасштабного вторгнення стала «рікою-героєм», що захищала Київ. Це ще один з прикладів, що демонструє універсальність явища агентності ландшафту та його ролі у формуванні нової історичної пам'яті.

Відповідно, боротьба за долю Великого Лугу — це не лише питання екологічного відновлення, але й боротьба за деколонізацію ландшафту та збереження культурної спадщини, що визначає національну ідентичність.

Ключові слова: Великий Луг, культурний ландшафт, агентність, спадщина, ідентичність

Символ «живого вогню»: від трикветра до сучасного дизайну

Др. Олександр БОСИЙ, Київська державна академія
декоративно прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-7774-8098>

У доповіді аналізується використання знака трикветра у світовій та українській традиції як символу вічного руху, життєвої сили та циклічного оновлення. Ця назва стала універсальним науковим терміном для позначення триєдності, що походить від латинської мови (tri — три, quetrus — кути). Численні варіанти трикветра як конвенційного знака присутні в багатьох давніх і сучасних культурах, де цей знак набуває специфічних сакральних значень. Археологічні матеріали засвідчують його активне використання в Європі з доби енеоліту (культура Трипілля-Кукутені, в тому числі й на територіях України та Молдови). Особлива увага приділяється українській традиції. У доповіді також аналізується використання трикветра в народній орнаментиці, зокрема на писанках, рушниках та посуді, де він відомий під народними назвами, такими як «троячок», «триніг», «павуки» та інші. Розкривається зв'язок трикветра з міфо-ритуальною практикою добування «Живого вогню» – вогню, отриманого тертям. Цей ритуальний вогонь був невіддільною частиною звичаєво-обрядової сфери українців.

На основі етнографічних матеріалів (зокрема, праць Володимира Кравченка) аналізується функціональне навантаження символу в обрядовій практиці. Використання трикветра та пов'язаного з ним «Живого вогню» ілюструє його ключові функції. Апотропеїчна функція: використання «Живого вогню» та його символу для захисту соціуму (обходи села під час епідемій) та господарства (обкурювання худоби, нанесення знаку на сокиру для відсікання злих сил тощо). Очисна функція: ритуальне очищення вогнем у ключових точках річного календарного циклу (Купайло, Чистий четвер тощо), що забезпечувало символічне оновлення спільноти та простору. Лімінальна функція: маркування перехідних станів, як-от ініціація дівчини у прялі через нанесення знаку на її перше веретено, що сакралізувало початок нового соціального статусу та підготовку до шлюбу.

Висвітлюючи ці аспекти, констатуємо, що трикветр був не просто декоративним елементом, а глибоким, багатофункціональним символом. На завершення нами аналізується сучасне використання трикветра в дизайні, рекламі та геральдиці. Ця трансформація підтверджує, що навіть у сучасному світі, де втрачено первісний сакральний зміст, цей давній знак продовжує існувати, адаптуючись до нових форм і набуваючи нових значень.

Ключові слова: трикветр, Живий вогонь, сакральний символ, апо-тропеїка, обрядовість, дизайн, геральдика.

«Зливана каша» в Карнаухівці як елемент козацької звичаєвої культури

Др. Наталія Буланова,
Музей історії міста Кам'янське, Україна, Жаннета Сокурєнко,
Управління культури Кам'янської міської ради, Україна

На основі етнографічних даних, усних наративів та порівняльного історичного аналізу досліджується традиція приготування «зливоної каші» як важливий елемент козацької звичаєвої культури, що зберігся в селі Карнаухівка. Його внесено до реєстру нематеріальної культурної спадщини України за підтримки Управління культури Кам'янської міської ради Дніпропетровської обл.

Ми розглядаємо страву як соціальний феномен та ритуальну практику, що відтворює і підтримує колективну ідентичність громади.

Дослідження ґрунтується на аналізі цієї ритуальної практики та її символічних функцій. Назва «зливана» походить від способу приготування, коли мешканці селища гуртом зносять продукти для спільної страви.

Приготування каші «в складчину» є актом, що створює тимчасовий стан умовної спорідненості, стираючи соціальні відмінності та символізуючи єдність, гостинність і взаємодопомогу. Цей ритуал, який нині проводиться після завершення весняних польових робіт, є прямим відголоском козацької практики польової кухні, де основою харчування були страви з круп, зокрема каші. Практичний раціон запорожців відповідав їхньому військовому способу життя. Аналіз історичних джерел та етнографічних матеріалів (Г. де Боплан, Д. Яворницький, Я. Новицький) засвідчує, що каша була не просто їжею, а й ознакою козацького способу життя та його світогляду.

У доповіді визначені ареали побутування подібних звичаїв на колишніх теренах Вольних Земель Війська Запорозького й проведені паралелі зі зливоною кашею в Карнаухівці. Попри різні харчові інгредієнти у цих звичаях зберігається спільний елемент – колективне приготування «в складчину» та об'єднуюча функція страви для громади. Наведені особливості звичаїв приготування «авдіївської каші» (Авдіївка Донецької області), «зелеківської зливанки» (с. Зелеківка Луганської області),

Порівняльний аналіз підтверджує, що цей звичай є одним з маркерів ідентифікації козацьких земель.

Нині «зливана каша» є динамічним елементом культурної спадщини, що активно функціонує в сучасності, зміцнюючи соціальні зв'язки та формуючи колективну ідентичність громади. Цей звичай є яскравим прикладом того, як нематеріальна культурна спадщина сприяє відновленню та збереженню колективних практик в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: зливана каша, традиція, символізм, ареали побутування.

Ритуальна роль калачів у весільній обрядовості українців придністровських територій Східного Поділля

Олександр ГОЛОВКО,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського
Національної академії наук України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-0270-6715>

Традиційна весільна обрядовість українців (у т. ч. в її подільському регіональному варіанті) відзначається активним використанням значного асортименту випічки, що включається в усі етапи дійства, маючи, окрім власне харчової ролі та узвичаєних проявів поваги, і важливі ритуальні функції.

Якщо на більшості теренів Східного Поділля серед весільного печива головне значення відіграє коровай та вироблені з тіста супутні вироби («шишки», «гуски», «голубки» та ін.), то у пограничній придністровській зоні краю (південь Могилів-Подільського та Тульчинського районів Вінниччини, північ Подільського району Одещини), внаслідок тісної українсько-молдовської етнокультурної комунікації, основне обрядове значення мають весільні калачі (жевна / жевни / жемна (від рум. *âmpna*), нанашульські, парні, побігові калачі тощо). Їхнє активне використання на цій території впродовж другої половини ХХ – перших десятиліть ХХІ ст. засвідчують матеріали досліджень колег-етнологів В. Борисенко, В. Зеленчука, Л. Артюх, М. Пилипака, Н. Петрової, С. Творун, польові записи К. Кожухар та зафіксовані з уст носіїв традиції наші експедиційні дані.

Калачі є неодмінними атрибутами таких довесільних етапів, як сватання, запросини, барвінковий обряд. З калачами приходили до батьків дівчини домовлятися свати молодого, а спільне їхнє споживання, як і в загальноукраїнському варіанті з хлібом, санкціонувало та скріплювало досягнуту домовленість про шлюб. У другій половині ХХ ст., до появи сучасної моди на весільні листівки, з калачем ходили наречена із старшою друшкою та наречений із друшкою / ворником запрошувати на весілля, у кожній хаті ставлячи його на стіл, але потім забираючи із собою. Коли ж кликали неодружену молодь у дружки / дружби, для них спеціально випікали парні калачі чи «подвійники», що їх приносили і

дарували цим запрошеним чинам. Для виготовлення вінка нареченої та прикрашання весільних жевнів у суботу крізь отвір калача дівчата зривали барвінок. Таким же чином дівчина вперше дивилася на хлопця у власне весільний день (неділю).

Головним обрядовим хлібом на весіллі були прикрашені калиною, барвінком, квітами та голубами з тіста жевни, яких випікалося 4-6 пар або й більше. Після урочистої реєстрації шлюбу та повернення весільного поїзда у дім молодії ці калачі попарно лежали на чільному місці стола – перед молодятами. Увечері під час дарування в домі дівчини всіх присутніх пригощали скибками жевни, так само наступного дня частували гостей і в домі молодого, додаючи до шматочків печива мед та пов'язуючи на них червону нитку як символ «чесності» нареченої. Східнороманський етнокультурний вплив на весілля українців придністровських теренів Східного Поділля проявився у запозиченні, але власній темпоральній і символічній інтерпретації обрядодії «розривання жевнів». Якщо у молдовській традиції жевни у себе над головою розривав молодий, виходячи по наречену зі свого двору, то в українському прочитанні ритуалу розривання цього калача над головами пари здійснювали дружки на етапі повернення з урочистої реєстрації шлюбу у дім дівчини або ж під час прощання нареченої з батьківською хатою і її переїзду до будинку хлопця. Молодь намагалася ухопити і з'їсти шматочок жевни, щоб швидко одружитися. Також вірили, що висушений окраєць цього «розривного калача» слід брати із собою «на удачу», зокрема під час навчання чи торговельних операцій.

Ключові слова: Східноподільське Придністров'я, обрядова їжа, весільне печиво, калач, жевни.

Обряд «Дівування» – локальні особливості випікання весільного хліба на Миколаївщині

Др. Ольга ВОЛОС,
Миколаївський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти, м. Миколаїв, Україна

Обряд «Дівування» з міста Баштанки на Миколаївщині являє собою неповторний пласт традиційної культури степового краю України. У ньому гармонійно переплітаються духовна глибина, пісенна поезія, жіночі ініціації та символіка, що передається з покоління в покоління. Особливої уваги заслуговує один з етапів обряду – випікання весільного хліба, який по-своєму є унікальним.

«Дівування» – це традиційний обряд українців краю, пов'язаний із випіканням весільного хліба, який має свої унікальні особливості, що відрізняють його від схожих звичаїв, поширених у Миколаївській області. Зазвичай цей обряд асоціюється з гілчастою формою хліба: тісто намотується на гілку фруктового дерева або очеретину, а потім запікається в печі чи духовці. Згодом такі гілочки кріпляться до весільного короваю, який прикрашають цукерками та стрічками, додаючи яскравості та символізму.

У Баштанській громаді традиції приготування даного весільного хліба дещо відрізняються від звичаїв в інших населених пунктах краю. Тісто замішують на вершках і молоці, а його рецепт частково нагадує пісочне печиво, хоча нерідко використовують і звичайне прісне тісто. Процес приготування тіста та випікання має високу культурну значущість і проводиться з великою увагою до ритуалу. До участі залучають лише жінок, які перебувають у щасливому шлюбі. Особлива увага приділяється створенню дружньої атмосфери, що супроводжується виконанням народних пісень. У таких зібраннях для приготування обрядового хліба бере участь від 10 до 15 осіб.

У минулому традиція випікання хліба, відома як «дівування», зазвичай проводилася у неділю. Хоча вона не мала глибокого сакрального значення, вибір саме цього дня був практичним. Процес приготування короваю був тривалим і займав весь день, а приблизно 50-60 років тому неділя була єдиним вихідним. Керувала всім процесом коровайниця –

досвідчена господиня, яка добре знала рецепт і технологію приготування.

За один-два дні до весілля молодь збирається для виконання традиційного ритуалу, який передбачає розвішування печива на спеціально створену конструкцію. Ця конструкція складається з кількох металевих кругів, поєднаних між собою металевими прутами, і за своєю формою нагадує діжку. До цього часу існує повір'я, що така символічна дія забезпечує молодят у шлюбі заможність і благополуччя, адже «повна діжка» завжди асоціювалася з достатком і щасливим життям. З цієї причини молодь прикрашає конструкцію максимально щедро, підкреслюючи бажання наречених мати заможну сім'ю. У центрі цієї композиції розміщують коровай із парубкуванням, яке являє собою запечене тісто, накручене на 3-5 гілок фруктових дерев. У 1970-х роках традиція дещо змінюється: у центр короваю починають ставити пляшку шампанського, до якої прив'язують дві ложки.

Внесення цього річ обряду «Дівування» міста Баштанка до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України може слугувати чудовим прикладом для інших громад області в питанні збереження та популяризації культурної спадщини. Нематеріальна культурна спадщина відіграє ключову роль у формуванні ідентичності українського народу, його історичної пам'яті та перспектив розвитку.

Ключові слова: Баштанка, весільний хліб, дівування, діжа, обряд.

Житло українців села Унгри Окницького району Республіки Молдова за матеріалами польових досліджень 2025 року

Др. Віктор КОЖУХАР, Інститут культурної спадщини
<https://orcid.org/0000-0002-7863-8608>

Село Унгри Окницького району розташоване на північному сході нашої країни на березі річки Дністер. Воно має багатовікову історію (засноване в 1629 році) і багату традиційну культуру.

У селі Унгри ми зафіксували в найбільш концентрованому вигляді деякі особливості житла, які за багатьма показниками відрізняють місцеве житло від житла в інших північних районах, наприклад, у Бричанському та Єдинецькому. І головними причинами цих особливостей є рельєф місцевості та сформовані самотутні традиції. Окницький район розташований на Придністровській (Сорокській) височині з високими крутими схилами, розчленований долинами і балками. Тобто цю місцевість можна прирівняти до гірської.

Основні споруди села розташовані в долині вздовж Дністра, яка має ширину 300 метрів, там три ряди будинків і центральна дорога. А вище дороги починається крутий підйом, напочатку якого ще кілька рядів будинків, а на самій крутизні на терасах знаходяться інші будинки.

У чому ж полягають особливості? По-перше – розташування будівель на подвір'ях. Багато будинків розташовані не лицьовою стороною до вулиці, а бічною, тобто не має однакової орієнтації будинків за сторонами світу. Деякі господарські будівлі і будинки стоять задньою або бічною стіною прямо на межі вулиці, що також не характерно для півночі Молдови. Будинки, як правило, стоять близько до вулиці, тобто двір виходить зовсім невеликим, та й городи біля будинку теж невеликі. Все це можна пояснити особливостями рельєфу, коли селянські садиби досить невеликі за площею.

По-друге, практично на кожному подвір'ї стоять два будинки. Один називається хата, інший – «сарай». Тільки цей «сарай», як правило, складається з трьох-чотирьох кімнат з усіма зручностями (водопровід, парове опалення, санвузол, повноцінна кухня і т. д.). У більшості районів республіки в сільській місцевості будувалися так звані літні кухні невеликих розмірів, які використовуються не тільки як приміщення для

приготування їжі в літній час, але часто і як житлове приміщення з опаленням, де господарі (особливо літні) живуть постійно. Тут же ми бачимо другий повноцінний будинок. Більшість жителів села говорили, що будували другий будинок з розрахунком, що діти виростуть і будуть там жити. Але діти виростили і виїжджали в місто або райцентр.

По-третє, деякі будинки з початку ХХ століття повністю зводилися з будового каменю, коли в інших районах з такого каменю будувався тільки фундамент.

По-четверте, практично в кожному будинку є два-три входи/виходи, часто з прибудованими верандами. Люди пояснюють це можливістю швидко покинути будинок під час землетрусу, пожежі, обвалу та інших руйнівних явищ.

Ключові слова: Республіка Молдова, село Унгри, українське житло, рельєф місцевості, традиції.

Їжа і харчування с. Унгри Окницького району Республіки Молдова (за матеріалами польових досліджень 2025 року)

Др. Катерина КОЖУХАР, Інститут культурної спадщини
<https://orcid.org/0000-0002-8272-9940>

Під час липневої експедиції 2025 року в Окницький і Дондюшанський райони ми відвідали старовинне, засноване 1629 р., село Унгри, де 90% населення – етнічні українці. Мета експедиції – дослідження їжі і харчування, зокрема традиційних страв і напоїв, для внесення їх до Регістру нематеріальної культурної спадщини Республіки Молдова.

Такого роду експедиції передбачають комплексний підхід, а саме вивчення режиму і сезонності харчування, повсякденної та святково-обрядової їжі і напоїв, її соціальних функцій, харчових заборон, сучасних динамічних процесів тощо. Фіксуючи різні груп страв, ми звертали увагу на їх місцеві назви, інгредієнти, а також особливості приготування та споживання.

Серед рідких страв найпоширенішим виявився борщ. У селі побутує щонайменше 10 його варіантів: *борш з сахарним бураком, борщ засипаний, борщ червоний, борщ з фасулями, борщ з зеленим горошком, борщ з жаливою, зелений борщ з кінським щавником, зелений борщ з кваском, борщ з грибами*. Окрім борща, готують різноманітні супи з домашньою птицею, свининою, рідше з яловичиною, пісні овочеві та молочні супи.

Чільне місце у харчуванні місцевих селян посідають борошняні, круп'яні, овочеві та молочні страви. Королевою повсякдення вважається *мамалига*, яку готують з підсмажкою з цибулі, зі смаженим м'ясом чи рибою, сметаною, *бриндзью*, *зеленими сливками*.

Раніше у кожному господарстві тримали по 2-3 корови, сьогодні через проблеми з випасом залишилося по 1-2 корови на *магалу*. Значно більше у порівнянні з попередніми часами почали споживати м'яса і риби. Сьогодні різноманітні м'ясні і рибні страви готують не тільки на свята, вони значною мірою присутні і в будні дні (у кожному господарстві вирощують курей, качок, гусей, свиней, у Дністрі ловлять рибу і раків).

Значна кількість селян дотримується постів, відповідно, у цей час споживають пісні страви (*бараболу, фасулі, гриби, мамалигу, вареники*,

паланички з капустою, картоплею, горохом тощо). Ми зафіксували діалектні назви фруктів і овочів (*гутія* – айва, *черстики* – абрикос, *мохначі* – персики, *гарбуз* – кавун, *кабак* – гарбуз та ін.), грибів, риби та ін.

Серед святкових страв, окрім традиційного *холодцу*, *юшки* (печення), *котлет*, *домашньої ковбаси*, *голубців*, *баби*, *баби чорної*, все більшої популярності набувають різноманітні салати («*Пасолнух*», «*Салат з сухариками*»), м'ясо по-французьки та ін., які селяни готують на родинні свята, Новий рік, Храм тощо. *Голубці* готують, по-перше, з різноманітною начинкою з пшоняною, рисовою, гречаною, перловою крупною з додаванням чи без кукурудзяної крупи; а по-друге, їх завертають не тільки в листя капусти (свіжої і квашеної) чи винограду, а й *бурачина* та *хрину*. Неодмінною весільною стравою в Унграх є *тягнені* та *сухі вертути*.

Щодо ритуальних страв, які супроводжують обрядовий календар унгуран, то мешканці села донині готують традиційні святвечірні, різдвяні, великодні страви, мають хати на Трійцю і роздають *помани*, готують *коржі з маком* на Маковія. У народній пам'яті залишилися спогади про печиво у вигляді *жайворнків /пташок*, яким закликали весну, однак більшість свят набули суто християнського змісту, а разом з цим відійшли у минуле і відповідні ритуальні страви. Незмінним залишається роль хліба/*колачів*, які є не тільки продуктом споживання, а й одним із головних елементів культурно-побутової традиції зі своєю символікою на родинних, хрестинах, весіллі, похоронах та календарних святах.

Таким чином, відзначимо надзвичайну різноманітність традиційних повсякденних та святково-ритуальних страв у селі Унгри. Запозичена у молдован мамалига залишається центральною стравою, універсальність і доступність якої підкреслює культурну та гастрономічну взаємодію з молдовською кулінарною традицією, яка є надзвичайно значущою для місцевих жителів. Зафіксовані зміни в структурі повсякденного харчування позначені більшим споживання м'ясних і рибних страв, а також трансформаціями традиційного господарювання. Пісні страви підкреслюють вплив релігійних практик на харчування та збереження традиційних рецептів, адаптованих до посту. Святкові страви репрезентують не тільки суто українські традиції, але і вплив глобалізації та сучасних кулінарних трендів. Ритуальні страви зберігаються в обрядових практиках найбільших свят, але багато з них втратили язичницький контекст і набули християнського значення. Хліб/колачі

залишаються ключовим символічним елементом у всіх обрядах (родини, хрестини, весілля, похорони), що підкреслює їхню культурну значущість. Зафіксовані діалектні назви відображають лінгвістичну спадщину та її взаємодію з іншими мовами, насамперед румунською. Їжа в Унграх є не лише засобом забезпечення фізичних потреб, але й важливою частиною нематеріальної культурної спадщини українського тнаселення республіки. Страви, їхні назви, способи приготування та обрядові функції відображають історичну пам'ять, етнічну ідентичність та соціальні зв'язки громади.

Ключові слова: українці с. Унгри Окницького р-ну, повсякденні, святково-ритуальні страви, особливості приготування, функції і семантика.

«Громові» свята у бойківському літньо-осінньому народному календарі

Др. Олександр КОЛОМІЙЧУК, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського Національної академії наук України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-2865-2396>

«Громові» або «сердиті» свята здавна посідають особливе місце в народному календарі горян Бойківського етнографічного масиву. Відомо, що у такі дні народна традиція забороняла будь-яку працю у полі чи на городі, подекуди застереження стосувались і вигону худоби. У цьому дослідженні хочемо звернути увагу лише на кілька окремих свят літньо-осіннього циклу, на які вказали носії традиції під час наших польових обстежень. До таких днів із перехідної літньо-осінньої межі наші співрозмовники/ці найчастіше відносили свята Онуфрія (25 червня¹), Собору архангела Гавриїла (26 липня), Іллі (2 серпня), Пантелеймона (9 серпня). Так, у с. Стрілки Самбірського рну в день свята Іллія (так по-місцевому називали день пророка Іллі. – О. К.), за традицією, не працювали. Подібним днем у народному календарі місцевих мешканців було свято Онуфрія, коли не вільно було «обертати сіно, везти із поля». Навіть відомі випадки, коли за непослух у «кіпи» (копиці) вдаряла блискавка і спопеляла все наготоване [1, арк. 1]. Схожі народні приписи надibuємо на теренах Турківщини (сучасний Самбірський рн), у с. Вовче. Тут одна із респонденток до «сердитих» свят віднесла дні св. Єля (Іллі), св. Пантелеймона та Гавриіла (Гавриїла) і підкреслила, що у ці дні потрібно утриматись від праці [2, арк. 1].

Під «пильним оком» народної традиції у «громові» свята були усі сільськогосподарські роботи, пов'язані із збором зерновим. Дослідники зауважують, що в окремих регіонах України під час жнив «громових» днів остерігались навіть до середини ХХ ст. [3, с. 123]. Польові матеріали із теренів Бойківщини засвідчують глибоку пошану місцевих мешканців до святих Іллі та Пантелеймона (невипадково народна назва останнього свята – Палія. – О. К.) і відповідне утримання від праці у полі у дні вшанування їх пам'яті. Навіть вважалося, що того, хто знехтує цим застереженням, неодмінно спіткає біда – блискавка знищить увесь врожай [4, с. 84–85].

1 Усі дати літургійного року тут подано за юліанським календарним стилем.

Народні заборони нерідко породжують оригінальні зразки усної традиції. Щодо «громових» свят, то на Бойківщині вони вилились у промовисті місцеві повір'я та перекази. Так, на Східній Бойківщині (с. Верхній Струтинь Калуського р-ну Івано-Франківської обл.) «жінки казали, що на Іллі – будут копиці гнилі». А мешканці с. Труханів, що на Сколівщині (сучасний Стрийський р-н Львівської обл.), на Палія нічого не роблять із сіном. Переповідають, що в одного чоловіка, який ходив сушити сіно у цей день, все згоріло [5, с. 69].

Ключові свята: «громові» свята, «сердиті» свята, народний календар, Бойківщина, заборона

Список використаних джерел і літератури

1. Осінньо-зимові календарні звичаї та обряди с. Стрілки Старосамбірського району Львівської області. Записано Коломийчуком О. Ю. Науковий етнографічний архів Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (далі – НЕАПНУ). Ф. 1. Оп. 6. Спр. 161. 2 арк.

2. Осінньо-зимові календарні звичаї та обряди с. Вовче Турківського району Львівської області. Записано Коломийчуком О. Ю. НЕАПНУ. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 163. 3 арк.

3. Ковальчук Н. Обрядовість осіннього циклу на Рівненському Поліссі. Народна творчість та етнографія. 2006. № 5. С. 123–126.

4. Коломийчук О. Календарна обрядовість українців Бойківщини: осінньо-зимовий цикл (кінець XIX – 30ті рр. XX ст.). Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2022. 376 с.

5. Єдність у різноманітності. Бойки: навч.-метод. посібник / упорядн.: В. Галайчук, Л. Гарасим, В. Мойсієнко, Г. Рачковський, Р. Сілецький. Львів – Житомир, 2020. 160 с.

Етноідентифікаційні параметри сучасного світового українства

Др. Теофіл РЕНДЮК, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського Національної академії наук України, м. Київ
<https://orcid.org/0009-0000-1361-0316>

Актуальність теми продиктована необхідністю комплексного вивчення нового етноідентифікаційного явища сучасності – світового українства, що є новим викликом не лише для Української держави, але й для понад 150 держав планети: саме у такій кількості країн на сучасному етапі офіційно зареєстровано проживання етнічних українців-вимушених переселенців з України в результаті неспровокованої війни росії проти України. Світове українство – це спільнота людей, яка має спільне походження, історію і культуру, нова етноідентифікаційна реальність сучасності планетарного масштабу, яка вперше в історії об'єднує вітчизняну та закордонну складові української нації та має у своїй основі єдність української мови, культури, освіти, віри та національної історії. Вирішальним чинником у появі сучасного глобального українства є розпочата 24 лютого 2022 року перша неоколоніальна війна в Європі у XXI столітті, яка спровокувала п'яту хвилю масової еміграції з України у світ. Глобальне українство – це понад 60 млн українців, які проживають в Україні та офіційно зареєстровані за її межами – всього у понад 150 країнах світу. Отже, сьогодні українці – це нація з понад 60 млн людей по світу, а українець – це представник українського народу, який має відповідне етнічне походження, є активним суб'єктом української культури і державності, незалежно від місця проживання.^а

Цифра у понад 60 млн декілька разів була озвучена Президентом України В. Зеленським, нею також стабільно оперують Світовий конгрес українців (65 млн), а також українські політики та фахівці-етнологи. Цей показник складається з двох компонентів: перший – це 30 млн населення сучасної України, а другий – також 30 млн, але закордонних українців. Отже, вперше за тисячолітню історію існування українського етносу, нації та народу досягнута збалансованість між чисельністю мешканців самої України та закордонних українців – приблизно по 30 мільйонів осіб з обох сторін. Разом вони складають згадане вище нове соціокуль-

турне явище у сучасному світі – єдине понад 60- млн світове українство. Україна зі своєю діаспорою, своїми біженцями та етнічними українцями, які проживають на своїх автохтонних землях в сусідніх країнах, представляють собою унікальне явище: у світі немає жодної іншої нації, яка би рівно навпіл ділила би власний людський потенціал. Україна є однією з 10-ти держав світу з найчисельнішою діаспорою. Характерною рисою світового українства є те, що всі українці та особи українського походження у світі становлять об'єднаний, єдиний український народ з однаковими базисними індикаторами – єдиною мовою, культурою, освітою, вірою та національною історією. Нинішня екзистенціальна для України війна довела, що мова, культура, освіта, віра та історія є базовими чинниками прояву української національної ідентичності.

Ключові слова: українці, етноідентифікація, мова, культура, історія.

Культура як простір внутрішньої свободи українських політв'язнів ГУЛАГу

Єлизавета СИЛКА, Прикарпатський національний університет ім. Василя
Стефаніка,
м. Івано-Франківськ, Україна
<https://orcid.org/0009-0005-7562-2650>

У советських таборах, спецпоселеннях, тюрмах культура мала життєзберігаюче значення, вона виступала зокрема як оберіг гуманістичного й національного світогляду, ресурс психоемоційної підтримки, чинник консолідації, джерело прекрасного та змістовного. Вона була рятівним колом українським невідьникам ГУЛАГу, тим, що допомагало їм відстоювати власне «Я». Рідна культура, виражена в різноманітній творчості, дотриманні релігійних традицій, ставала непохитним простором свободи для засуджених.

Одним зі стрижнів ідентичності українців-в'язнів ГУЛАГу був пієтет до визначних зразків мистецтва з індивідуальним авторством (класична література, живопис, музика) та колективного походження (народна творчість). Плекали світську культуру шляхом організації концертів, вистав, вшанування видатних митців і їхніх творів. Також у таборах складали власні вірші й пісні, малювали, вишивали. Політв'язні, оберігаючи канонічні зразки рідного мистецтва, зберігали зв'язок із національною спільнотою, привносили елемент естетики в каторжанський побут, а займаючись творчістю, до того ж самовиражалися, артикулювали свою індивідуальність і життєві принципи, фіксували спогади про Батьківщину, осмислювали наболіле на душі.

Релігійна культура на рівні зі світською становила фундаментальну моральну опору для ув'язнених. Віру зміцнювали і виражали шляхом відповідних практик: молитви й малюнки, вишивки на сакральну тему. У місцях панування насилля, жорстокості християнська віра, яку так плекали невідьники, надавала відчуття божественного захисту, зміцнювала дух, рятувала від збайдужіння, водночас підтримувала приналежність до вітчизняного культурного простору, поставала джерелом доброти, стійкості, оптимізму.

Невіддільними від понять чеснот, злагодженості, стійкості, понять дому, сім'ї, України були найбільші християнські свята. Різдво та Великдень являють собою складову українських традицій, мають глибокий сакральний зміст, слугують нагадуванням про безсмертні духовні цінності, символізують перемогу добра над злом. Відзначення великих релігійних дат допомагало відірваним від зовнішнього світу українцям структурувати час у виснажливих і монотонних умовах, надавало відчуття причетності до чогось вищого й сенсу поміж каторжних буднів.

Отже, рідна культура дозволяла зберегти українським політв'язням те найголовніше, що прагнула забрати в них советська тоталітарна машина, – особистість, ідентичність, змогу почуватися не безликою рабською робочою силою. За світськими та релігійними практиками стояла глибока потреба у відстоюванні власної системи цінностей. Відірвані від України невольники прагнули знайти точку опори, не втратити своє коріння, вибудувати навколо себе український культурний простір навіть у ГУЛАГу.

Ключові слова: ГУЛАГ, українські політв'язні, культура, світські й релігійні практики, національна свідомість.

Катерина Грушевська (1900-1943) – українська етнографиня та фольклористка

Анастасія СОРОЧИНСЬКА, Прикарпатський національний університет ім.
Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна

Катерина Грушевська — видатна українська етнографиня, фольклористка, та культурна діячка, яка, незважаючи на те, що була донькою відомого історика Михайла Грушевського, самостійно здобула визнання завдяки своїй науковій діяльності та внеску у розвиток української етнографії та фольклористики.

Наукове становлення дослідниці розпочалося в Українському Соціологічному інституті, який був заснований у 1919 році у Женеві, де вона написала та видала свою першу етнографічну працю «Примітивні оповідання, казки і байки Африки та Америки». Це було великим досягненням Грушевської, адже джерельна база праці була доволі солідною, оскільки містила матеріали бібліотек Відня, Женеви, Праги, а також багатьох архівних установ.

Важливим етапом у розвитку наукової діяльності К. Грушевської, було її повернення до Києва у 1924 р. разом з батьком. Тут дослідниця приєдналася до роботи численних наукових установ. Зокрема, вона була секретарем Культурно-історичної комісії та комісії історичної пісенності при Науково-дослідній кафедрі історії України при ВУАН, а вже у жовтні у 1925 році Катерина Грушевська очолила Кабінет примітивної культури та її пережитків у побуті й фольклорі України.

Неабияким здобутком вченої було редагування нею етнографічного та соціологічного часопису «Первісне громадянство та його пережитки на Україні», на сторінках якого вона активно публікувала свої статті та праці: «З примітивного господарства. Кілька зауважень про засоби жіночої господарчої магії у зв'язку з найстаршими формами жіночого господарства», «Про дослідження статевих громад в первісним суспільстві» та багато інших .

В науковій діяльності К. Грушевської, найважливішою її роботою, слід відзначити публікацію збірок українських народних дум. Це великий проект, задуманий Катериною, мав складатися з шести томів. Проте, світ побачив тільки два томи українських народних дум, оскільки

публікація інших томів була неможливою, через початок нових репресій проти української науки на початку 30-х років радянською владою.

Перший том «Українських народних дум» вийшов у 1927 р., до якого було вміщено 13 дум. Цікавим є те, що дослідниця у праці поділила думи на декілька категорій: Думи невільників, Думи про море та Думи про степ. Грушевська детально паспортизувала кожну думу, наголошувала на важливості і вивченні особи самого записувача. Варто зазначити, що багато цінних записів дум для першого тому вченій надали такі відомі постаті: В.Кравченко, Олена Пчілка, М.Гайдай, В.Кравченко, М. Недужа, Д. Ревуцький.

На жаль, К. Грушевська не встигла повною мірою реалізувати наукові плани, оскільки радянська влада її заарештувала та відправила до Сибіру, де вона померла у 1943 році.

Ключові слова: Катерина Грушевська, наукова діяльність, етнографія, фольклористика, думи.

Список використаних джерел

1. Журавльов С. А. Невтомна діячка на ниві українського культурноосвітнього і громадського життя 20-30-х років ХХ століття (Грушевська Катерина Михайлівна). Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2014. Вип. 34. С. 64–75.

2. Верба І. В. Родина Грушевських в українській історичній науці 1920-х рр. Український історичний журнал. 1996. № 5 (410). С. 131-149

3. Матяш І. Б. «Первісне громадянство» – перший науковий етнографічний часопис в Україні 20-х років ХХ ст. (за матеріалами архівного фонду). Рукописна та книжкова спадщина України. 1996. Вип. 3. С. 213–220.

4. Парахіна М. Наукова спадщина Катерини Грушевської 20–30-х років ХХ століття. Етнічна історія народів Європи. 2002. Вип. 13. С. 62–66.

5. Горинь В. І. Справа Катерини Грушевської у світлі нових документів. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць. Вип. 15. Львів, 2006–2007. С. 782–791.

Prospects for the Use of «Living History» in Contemporary Ukrainian Museums

PhD Oksana DROHOBYTSKA, Vasyl Stefanyk Carpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2929-1708>

In recent decades, a significant shift in the paradigm has been observed in museum activity – from a traditional approach based on the storage and exhibition of artifacts to more interactive and visitor forms. Against this background, a special place is occupied by museums of «living history», which offer a unique experience of immersion in the past.

Traditional museums use the methods of «living history» every time when working with visitors, especially with students, students. From this point of view, the National Reserve «Ancient Halych» is especially interesting, on the basis of which from July to September 2024 the project «Dressed in history: medieval clothing of Princely Halych» was implemented. At the same time, museums of ethnography of the National Reserve «Ancient Halych» in the village Krylos of the Halych district of Ivano-Frankivsk region is increasingly becoming a platform for ethnographic festivals and historical reconstructions (Andreevsky Evenings, meetings with Saint Nicholas, carols, generosity). On May 4, 2025, the folk festival «Christ is Risen – Risen Ukraine!» was held on the basis of the museum with the participation of 22 folklore groups of Ivano-Frankivsk region.

Another area of work of modern museums is family thematic photo shoots in folk arts or historical costumes. Now such a service is offered by the Museum of Ethnography of the National Reserve «Ancient Halych», the National Museum of Folk Art of Hutsul region and Pokuttya (Kolomyia), the Pokuttya Museum and many others. Such photo shoots allow visitors to get acquainted with the wealth and diversity of culture, regional features of the national order, it is better to penetrate the «spirit of time».

An example of a successful digitalization of the modern museum is the interactive museum «City and Weapons», which opened on May 8, 2024 in one of the corps of the Potocki Palace in Ivano-Frankivsk. Sensory screens make it possible to scroll cards, photos and text, to «revive» historical characters. In order to see the next digital history, you need to use the «key» in the form of a Stanislav Fortress.

Thus, «living history» tools are successfully used both in specialized museums in this type and in classic museums to modernize exhibitions and educational programs. The use of copies of historical artifacts, reconstructions, theatrical excursions, interactive technologies, costumes and thematic photoshoots contributes to the creation of immersion and active participation of visitors in the process of cognition.

Key words: living history, museum, exhibit, educational programs, historical reconstruction.

Kutsky Center for Kosiv Painted Ceramics: past and present

Anastasia PAVLYUK, Vasyl Stefanyk Carpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine

PhD Oksana DROHOBYTSKA, Vasyl Stefanyk Carpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-2929-1708>

Among the numerous folk crafts of Hutsulshchyna, Kosiv ceramics occupy a special place, serving as a vivid example of decorative and applied art. One of the lesser-known but no less interesting centers of Kosiv ceramics is the Kutsky center, an ancient craft environment that developed in the village of Kute in Hutsulshchyna. The most common products were various dishes, souvenirs, stove tiles, and decorative tiles.

A characteristic difference between Kuty ceramics and Kosiv ceramics is the intensive use of blue (cobalt), which is used alongside green and yellow. In contrast, blue was used sparingly or not at all in Kosiv ceramics. In addition, Kuty ceramics are characterized by geometric ornaments borrowed from embroidery, carving, and, to some extent, Armenian ornamentation.

Yakiv Voloshchuk, who moved from Pistyn to Kuty in 1907, and his son Mykhailo made a significant contribution to the development of painted ceramics. Three decorative stoves by Mykhailo Voloshchuk adorn the interior of the exhibition at the Yosafat Kobrinsky National Museum of Folk Art of Hutsulshchyna and Pokuttya.

In the 1930s, there was already a pottery workshop in Kuty. In 1939, the «Kylymarka» artel was established here, which was reorganized into a factory in 1949. In 1956, a ceramics workshop was organized at the factory. The decline of Kuty ceramics began during the Soviet era. At that time, production standards were imposed on craftsmen, which led to the simplification of ornamentation and a loss of uniqueness. The use of blue, which distinguished Kuty ceramics from all other Kosiv ceramics, was banned. In the 1990s, the ceramics workshop in Kut was closed down altogether.

Today, Kuty ceramics, unfortunately, are not as popular as Kosiv ceramics. But there are masters who work specifically with this center, remembering all the subtleties of the production process. In general, we believe that Kuty ceramics are a unique phenomenon of folk art, combining traditional Hutsul

motifs and influences from different cultures. They played an important role in the development of pottery in Hutsulshchyna, and the products of local masters became famous far beyond the region.

Key words: ceramics, Kutu, Kosiv, decorative and applied arts, master craftsman.

Cuprins

PROGRAMUL CONFERINȚEI/ CONFERENCE PROGRAM	4
---	---

SECȚIUNEA
CERCETAREA, VALORIFICAREA ȘI PROMOVAREA
PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC/
*RESEARCH, VALORIZATION AND PROMOTION
OF THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE*

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU, Ion URSU, Sergiu MATVEEV, Sergiu MUSTEAȚĂ

Descoperiri arheologice medievale în zona satului Brăviceni (raionul Orhei). . 35

Vasilica-Monica GROZA, Mariana POPOVICI, Luminița BEJENARU

Analiza dentiției ca indicator al sănătății și identității biologice în epoca fierului (sud-estul României) 37

Vasilica-Monica GROZA, Ion URSU, Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU, Mariana POPOVICI, Luminița BEJENARU

Analiza paleopatologică a seriei scheletice deshumată din necropola de la Lozova (secolele XIV-XV) 39

Vasile IARMULSCHI

„În vremea regelui Oroles...” Despre portul paftalelor în epoca La Tène D în spațiul tiso-nistrean. 41

Sergiu MATVEEV, Vlad VORNIC, Oana CALANCEA, Alexandru PETRE, Cristian MĂNĂILESCU

Date radiocarbon pentru situl Lipoveni II – La Nisipărie. 42

Sergiu MUSTEAȚĂ

Din istoria cercetărilor siturilor arheologice medievale timpurii din Republica Moldova 44

Gheorghe POSTICĂ

Morminte de monahi cu „pietre” de căpătâi descoperite în spațiul românesc. . 45

Gheorghe POSTICĂ, Ion TENTIUC

Foarfeci din perioada evului mediu timpuriu descoperite în spațiul carpato-nistrean. 46

Irina RUSU, Sorin IGNĂTESCU, Ana-Maria MĂRĂNDUCA, Valentina Larisa SAVU, Ioan-Alexandru GUIA Considerații preliminare privind așezarea fortificată de la Brăiești-„Palanca” (com. Văculești, jud. Botoșani, România)	48
Mariana SÎRBU Metalurgia în perioada târzie a epocii bronzului din spațiul Carpați-Nipru. Studiu de caz	49
Denis TOPAL Depozitul de bronzuri din așezarea culturii Chișinău-Corlăteni Văratice I (Duruitoarea Nouă II „Căsoaia cu apă”)	51
Ion URSU, Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU, Sergiu MUSTEAȚĂ, Sergiu MATVEEV Date arheologice privind așezările rurale din secolul al XIV-lea în spațiul pruto-nistean	52
Vlad VORNIC, Sergiu MATVEEV, Sergiu POPOVICI Ion URSU, Lazari DERMENJI Un tezaur de piese de podoabă și de port din evul mediu târziu descoperit la Ordășei (r-nul Telenești)	54
Aurel ZANOCI Locuințele comunităților culturii getice din microzona Hansca, raionul Ialoveni	56
Ghenadie SÎRBU The end of the 4th millennium BC in the East-Carpathian space. A continuous transformation	58
Svitlana BILIAIEVA Матеріальна спадщина Молдавського князівства у Північно-Західному Причорномор’ї (кінець XIV-XVст.)	60

SECȚIUNEA
 IDENTITATE, MEMORIE ȘI COMUNICARE ARTISTICĂ ÎN CONTEXT
 GLOBAL/ *IDENTITY, MEMORY, AND ARTISTIC COMMUNICATION IN A
 GLOBAL CONTEXT*

Alexandru BOHANȚOV

Probleme de tipologie a filmelor de factură documentară 63

Vasile CHISELIȚĂ

Creația compozitorului Ion Aldea-Teodorovici de la confluența anilor 1980—
 1990: identitate, patrimoniu și memorie culturală a tranziției 65

Irina CIOBANU-SUHOMLIN

Valorile muzicale patrimoniale acumulate de Capela Corală Academică *Doina*:
 din sălile de concert în spațiul digital. 67

Anca Doina CIOBOTARU

Dincolo de istorie 69

Elena DULGHERU

Serialul hagiografic – un nou gen cinematografic?
 Studiu de caz: „Sfântul Paisie: de la Farasa la cer” 70

Violina GALAICU

Polimorfismul modalului bizantin: unitate în diversitate 71

Iuliana GHERMAN

Omagiu lui Aurel David la 90 ani de la naștere 73

Ana GHILAȘ

Semnificații ale spațiu-timpului în spectacolele Luminiței Țăcu 75

Ana GHILAȘ

Tineri actori pe scena Teatrului Național „Mihai Eminescu” 77

Victor GHILAȘ

Universul de creație al muzicianului Ion Aldea-Teodorovici 78

Dorina KHALIL-BUTUCIOCI

Concursul Național de Dramaturgie al Uniunii Teatrale din Moldova: roluri,
 teme, tendințe 80

Elena MADAN

Moștenirea pedagogică a lui Ion Daghi: educarea gândirii creative. 82

Zinica NOUR APOSTOL, Eleonora BRIGALDA

Influența vizualului în cultivarea competenței artistice
 și a aprecierii frumosului la școlarii mici 84

Dumitru OLĂRESCU

Imaginea lui Mihai Eminescu în formule cinematografice 86

Snejana PÎSLARI

Memento vivere: reflecții asupra existenței umane
 (comentariul compozitoarei) 88

Victoria ROCACIUC

Eminescu în pictura moldovenească contemporană: expresii plastice și
 interpretări 90

Tudor STAVILĂ

Realismul socialist în artele plastice din RSS Moldovenească. Anii 1940-1980 . 92

Violeta TIPA

Dialogul în artele spectacolului dintre teatrele din Republica Moldova și
 România 94

Violeta TIPA

Traseele studioului pentru copii „Florica” 96

Lucia ADASCALIȚA, Viorica CAZAC, Nicoleta VASILIEV

Comics by young artists from the Republic of Moldova and their impact on
 sustainable development 98

Larisa BALABAN

The project Research and digitization of historical materials and the works by
 composers from the Republic of Moldova in the „Doina” Academic Chapel
 Choir repertoire: scientific arguments 100

Eleonora BRGALDA

The calligraphy of line and the expressiveness of the female nude in Vasile
 Dohotaru's graphic work 102

Maria GRABOVSCAIA

Mihai Eminescu in Ex-Libris. 104

Anastasia GUSAROVA

Flute music in the programs of the International Festival “The Days of New
 Music” from the 20th century: composers, performers, repertory 106

Anna KROLICA

Who is still invisible in the theater and dance fields?..... 107

Marina MAMALÎGA

Dramatic features of the composition for piano Still life with flowers, melodies and harmonies by G. Ciobanu. 108

Ala POPESCU

Odessa–Bucharest–Gulag: The Life Path of Visionary
 Stage Designer Viktor Fiodorov 109

Svetlana ȚÎRCUNOVA, Natalia BLÎNDU

The repertorial dynamics of the „Doina” Choral Chapel during 1930–1975: chronological classification, stylistic trends, and influencing factors 111

Valeria BARBAS

Mythologie et résilience du quotidien:
 regards croisés sur deux films expérimentaux d’Europe de l’Est 113

Дарья АНТИПИНА

Натюрморты Г. М. Коржева как отражение русской материальной культуры 115

Andrei PELIN

Программы по обучению графическим искусствам в учебных заведениях Бессарабии в конце XIX –
 первой половине XX вв. 117

Aliona TIMUȚA

Книжная графика как форма художественной коммуникации в глобальном культурном пространстве 119

SECȚIUNEA

**CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA PATRIMONIULUI CULTURAL
 CONSTRUIT/ RESEARCH AND VALUATION OF BUILT CULTURAL
 HERITAGE**

Manole BRIHUNEȚ

Bisericile de lemn din valea râului Cula 122

Aurelia CARPOV

Conacul Pommer de la Țaul –
 patrimoniu, modernitate și memorie 124

Aurelia CARPOV

Odaia „Drăgălina” din Gura Bîcului – între istorie, arhitectură și economie rurală. 126

Sergius CIOCANU, Alla CHASTINA

Bisericile istorice ale orașului Orhei. 128

Sergius CIOCANU

Centrul Istoric al orașului Orhei: identificare, studiere, dezvoltare durabilă . . 129

Sorina-Nicoleta GRATI

Protecția patrimoniului artistic postbelic și rolul său în consolidarea identității urbane: mozaicurile de pe stațiile de transport public din Republica Moldova . 131

Natalia IACHIMOV

Parcurile conacelor familiei Bogdan: peisaj, cultură și patrimoniu 133

Vitalie MALCOCI

Caracteristici structurale ale casei de locuit
 din arhitectura tradițională a zonei Orheiului Vechi 135

Vitalie MALCOCI

Amenajarea interiorului locuinței țărănești 136

Ana MARIAN

Momumente contemporane remarcabile din Republica Moldova
 edificate după perioada renașterii naționale, în anii 1991-2025. 138

Iulian MITRAN, Andrei PICIU

Casa Babuș din Vâlcelele (Valali), județul Constanța. Exemplu de
 sedimentare a straturilor arhitecturii vernaculare din Dobrogea de Sud 140

Mariana ȘLAPAC

Arhitectura orașului Hotin în perioada interbelică 142

Aurelia TRIFAN

Casele de cultură din perioada sovietică 144

Enache TUȘA

Patrimoniul identitar-arhitectural al orașului Constanța /
 The identity-architectural heritage of the city of Constanța 146

Alla CHASTINA

The main edifices of worship in the town of Orhei
 in the 17th - 20th centuries 148

Liliia TSYGANENKO

Multiethnic architecture of southern Moldova and Ukraine: between tradition, memory and imperial codes 150

Оксана РОМАНОВА, Олена МОРГУН, Денис БЕЗУШКО, Олена АРСІРІЙ, Оксана ЗЕЛИНСЬКА

Вплив культурно-ціннісних орієнтирів на особливості етнічної архітектури..... 152

Irina GOFMAN

Готфрид Бём и архитектурная педагогика послевоенной Западной Германии: преемственность от Доминкуса Бёма и диалог с Эгоном Айерманном..... 154

SECȚIUNEA

CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA CULTURII TRADIȚIONALE
 ROMÂNEȘTI/ RESEARCH AND VALORIZATION OF ROMANIAN
 TRADITIONAL CULTURE

Valentin ARAPU

Fântâna în contextul unor percepții ecologice, sanitare și etnoculturale 157

Valentin ARAPU, Natalia GRĂDINARU, Nina IVANOVA, Raisa OSADCI

Preliminarii conceptuale și metodologice ale proiectului „Cercetarea patrimoniului cultural material și imaterial din localitatea Puhoi, raionul Ialoveni: între tradiție și modernitate” (25.80012.0807.59SE) 159

Anatol BAJORA

Interferențe etnoculturale româno-chineze în contextul valorificării și promovării patrimoniului cultural tradițional românesc..... 161

Gherghina BODA

Declarația de la Fribourg, diversitatea și drepturile culturale..... 163

Carolina COTOMAN

Pregătirea defunctului de ultimul drum 165

Nicolae DUDNICENCO

Prezența arborilor în ghicitori la poporul român..... 167

Aurel FONDOS

Aspecte ale locuinței și vestimentației tradiționale în Basarabia
 anilor ‘30 ai sec. XX. 169

Sorin GRAJDARI

Ritualuri și obiceiuri asociate traiului în bordei
 („bașcă”, „bășcuță”) în așezările rurale din cursul superior
 al râului Răut (raionul Florești)..... 171

Ruslan GRECU

Unele aspecte privitoare la tunderea în schima mare la Mănăstirea Răciula . . 173

Natalia LAZAR

Pledoarie pentru salvagardarea meșteșugurilor tradiționale 175

Simona LUCA

Hibridul muzeal: spațiu construit și patrimoniu imaterial în era digitală. 177

Polina LUNGU

Reflectarea culturii tradiționale în învățământul primar. 179

Alexandru MAGOLA

Crucifixurile din localitatea Sireți – un bogat patrimoniu religios din peisajul
 cultural al satului tradițional 180

Marina MIRON

Cercetarea și valorificarea patrimoniului gastronomic de-a lungul Nistrului . 181

Raisa OSADCI

Obiceiuri nuptiale românești de la est de Prut, desfășurate după
 aducerea miresei la casa mirelui 183

Dumitru-Cătălin ROGOJANU

Democrație, patrimoniu cultural-istoric și implicarea comunităților 185

Sergiu SUVAC

Aspecte etnoculturale privind construcția și întreținerea porților: studiu de caz
 în baza cercetărilor de teren efectuate în satele din raionul Strășeni
 [18-21 iunie 2025]..... 187

Valentina URSU

Interpretări ale culturii tradiționale a popoarelor în cadrul diverselor curente și
 școli etnologice în sec. XIX-XX. 189

Elena ARDELEAN

Medicinal Plants – From Traditional Phytotherapy to Heritage Collection
 Conservation 192

Olesea ENACHI

Smocking: a technical and symbolic analysis in the structure of the traditional
 shirt from Republic of Moldova 193

Natalia GRĂDINARU

The evolution of the functions of the “Casa Mare”:
 from its traditional role to the present reality 195

Elena IAGĂR

Plocad – a Romanian traditional textile piece obtained
 with archaic technology 197

Ina ISAC

The particularities of gates in Codrii Strășenilor:
 the localities Lozova, Miculeșeni and Dolna 199

Nina IVANOVA

Representations about casa mare in the nowadays Moldovan village 201

Ion ȚIȚA-NICOLESCU

Color, eroticism and fashion in the women’s folk costume from Argeș and
 Mușcel 202

SECȚIUNEA
 CULTURA TRADIȚIONALĂ A MINORITĂȚILOR ETNICE/
TRADITIONAL CULTURE OF ETHNIC MINORITIES

Ion DUMINICA

Reliefarea cauzelor determinante privind statornicirea preferențială în orașul
 Otaci a celei mai numeroase comunități tradiționale a romilor ciocănari
 (anii ’60-70 ai sec. XX) 204

Ivan DUMINICA

Nașterea și botezul în Basarabia țaristă: registre metrice și icoane
 cromolitografice ca documente de atestare 206

Iulii PALIHOVICI

Reflectarea componentei etnoculturale a comunităților evreiești din Basarabia (1812-1940) în istoriografia din RSS Moldovenească (aspecte generale) 208

Svetlana PROCOP

Paștele Blajinilor în comunitatea tradițională a romilor din orașul Otaci (raionul Ocnîța) 210

Maria SMIRNOVA

Viața culturală a bulgarilor din Tvardița în a II-a jumătate a secolului al XIX-lea (conform materialelor „Buletinului Eparhial din Chișinău”, 1873). 212

Elsa STAVRO

Albanezii din România – o minoritate aproape dispărută 214

Valentina GRABOVSKAYA

Portrait of Calypso Polichroni in the graphic heritage of A. S. Pushkin: historical and ethnographic analysis 215

Lidia PRISAC

Armenian Garden hotels in interwar Chisinau. 217

Aleksey A. ROMANCHUK

Russian-speaking population of the Republic of Moldova according to the 2024 census: general overview 219

Ольга ГАРУСОВА

Культурно-просветительные проекты старообрядцев Молдовы. 221

Татьяна ЗАЙКОВСКАЯ

Сохранение в коллективном сознании староверов с. Егоровка Республики Молдова исторической памяти о «вождении стрелы» и попытки реконструкции 223

Ирина ИЖБОЛДИНА

Особенности традиционного жилища в липованских селах Покровка (Республика Молдова) и Черкесская слава (Румыния). 225

Дрд. Светлана КАПАНЖИ

Гагаузы арестованные в 1940-1941 гг. – узники советского ГУЛАГа 227

Надежда КАРА

Традиционные блюда весенне-летнего периода у болгар Республики Молдова (с. Московской Кагульского р-на). 229

Жозефина КУШНИР

ИмPLICITные нOэTические цели применения ряда идишских устойчивых выражений евреев Республики Молдова 231

Диана НИКОГЛО

Традиции питания гагаузов (к вопросу о фиксации нематериального культурного наследия). 233

Евдокия СОРОЧАНУ

Этнолингвистическая география гагаузской свадьбы: лексика и обрядовая символика хлеба 235

Виталий СЫРФ

Традиционное жилище гагаузов Южной Бессарабии. Историография . 237

Ольга ТЕРЗИ

Организация трудовой деятельности болгар и гагаузов Молдавской ССР в условиях спецпоселений (1949–1956 гг.) 239

SECȚIUNEA
CULTURA TRADIȚIONALĂ UCRAINEANĂ/
TRADITIONAL UKRAINIAN CULTURE

Любов БОСА

Спадщина Великого Лугу: (ре)конструкція пам'яті через культурний ландшафт 242

Олександр БОСИЙ

Символ «живого вогню»: від трикветра до сучасного дизайну 244

Наталія БУЛАНОВА

«Зливана каша» в Карнаухівці як елемент козацької звичаєвої культури 246

Олександр ГОЛОВКО

Ритуальна роль калачів у весільній обрядовості українців придністровських територій Східного Поділля 248

Ольга ВОЛОС

Обряд «Дівування» – локальні особливості випікання весільного хліба на Миколаївщині 250

Віктор КОЖУХАР

Житло українців села Унгри Окницького району Республіки Молдова за матеріалами польових досліджень 2025 року 252

Катерина КОЖУХАР

Їжа і харчування с. Унгри Окницького району Республіки Молдова (за матеріалами польових досліджень 2025 року) 254

Олександр КОЛОМІЙЧУК

«Громові» свята у бойківському літньо-осінньому народному календарі 257

Теофіл РЕНДЮК

Етноідентифікаційні параметри сучасного світового українства 259

Єлизавета СИЛКА

Культура як простір внутрішньої свободи українських політв'язнів ГУЛАГу..... 261

Анастасія СОРОЧИНСЬКА

Катерина Грушевська (1900-1943) – українська етнографія та фольклористка..... 263

Oksana DROHOBYTSKA

Prospects for the Use of «Living History»
in Contemporary Ukrainian Museums 265

Anastasia PAVLYUK, Oksana DROHOBYTSKA

Kutsky Center for Kosiv Painted Ceramics: past and present. 267